Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 50:1 (2009), ss.179-191

Dawkins Karmaşası: Natüralizm Saçmalığı*

ALVIN PLANTINGA

Tercüme: ENGİN ERDEM
YRD. DOÇ. DR., ANKARA Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ
erdem_engin@yahoo.com

Richard Dawkins Tanrı'dan hoşnut değil:

> Eski Ahit'in Tanrı'sı, muhtemelen, bütün kurgulardaki en nahoş karakterdir. Kıskanç ve bundan gurur duyan; dar kafalı, insafsız, bağışlamaz bir zorba; kindar, kana susamış bir etnik temizlikçi; kadın düşmanı, eşcinsel düşmanı bir ırkçı; bebek katili, soykırımcı, evlat katili, vebacı, megolaman…

Alıntıyı tamamlamaya gerek yok, fikri anladınız. Öyle görünüyor ki Dawkins Tanrı'yı kendine can düşmanı seçmiş. (Dawkins'in hatırı için dua edelim de Tanrı bu iltifata karşılık vermesin!)

Tanrı Yanılgısı, genelde dine, özelde Tanrı inancına karşı yazılmış uzun bir hicivdir. Dawkins ve Daniel Dennett günümüz akademik ateizminin (Dennett, son günlerde çıkan *Büyüyü Bozmak (Breaking the Spell)* ile bu türe katkıda bulunmuştur) kalemşor ikizleridirler.[1] Dawkins kitabını, kısmen, ürkek ateistleri bunu açıkça ilan etmeye cesaretlendirmek için yazdığını söylüyor. Hem o hem Dennett, bu günlerde dine saldırmanın ciddi bir cesareti

---

* Kaynak: http://www.christianitytoday.com/bc/2007/marapr/1.21.html?start=8 (June 2009).

[1] Sam Harris, kısa süre önce bu çizgideki üçüncü kitabı, *İmanın Sonu*'nu ve daha sonra bu kitabın devamı niteliğindeki *Hıristiyan Topluma Mektup*'u yazdı. Dolayısıyla, belki kalemşor üçüzler dememiz gerekir- veya (lisansüstü talebesi olan) Harris'in bu teşebbüsün küçük ortağı olduğunu göz önüne alınca, "Ateizmin Üç Ayısı" mı demeli? [Plantinga burada "Sarı Bukleli Kız ve Üç Ayı" başlıklı hikâyeye telmihte bulunuyor. Hikâye, sarı bukleli küçük bir kız ile üç ayı (anne, baba ve yavru ayı (Harris) arasında geçer. ç.n.]

gerektirdiğini düşünüyor gözüküyorlar. Dennett diyor ki: "Suratıma yumruk yemeyi veya daha kötüsünü göze alıyorum. Yine de ısrarlıyım." Anlaşılan, ateizmin de iman kahramanları, öyle veya böyle kendine has kahramanları var. [Ancak] burada onları ciddiye almak kolay değil; [zira] günümüz Batı akademisinde dini eleştirmek, ancak Cumhuriyetçi bir toplantıda Cumhuriyetçi partinin adayını desteklemek kadar tehlikelidir!

Dawkins belki de dünyanın en popüler bilim yazarıdır; üstelik o, son derece *yetenekli* bir bilim yazarıdır. (Örneğin onun önceki kitabı *Kör Saatçi'*deki yarasalar ve onların yaşam tarzına dair sunumu, göz alıcı ve büyüleyici bir *güç gösterisidir*.) Ne var ki *Tanrı Yanılgısı*, çok az bilim ihtiva eder; bu kitap daha ziyade felsefi, teolojik (belki "ateoloji" daha uygun bir terim olacaktır) ve evrimsel psikoloji içerikli olup, beraberinde dini ve dinin sözde zararlı etkilerini kötüleyen sağlam bir toplum yorumcu hücumu içerir. Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, bu kitapta, tarafsız, özenli bir eleştiri aramamak gerekir. Aslında, hakaret, alay, dalga geçme, hınç ve acımasız eleştirinin oranı hayret vericidir. (Acaba, annesi ona hamile iken, öfkeli bir Anglikan papaz tarafından korkutulmuş olabilir mi?) Şayet Dawkins günün birinde yaptığı işten bıkarsa, politik saldırı reklam yazarı olarak parlak bir gelecek onu bekliyor.

Kitabı felsefe ağırlıklı olmasına karşılık Dawkins filozof değil, biyologdur. Bu husus göz önüne alındığında bile onun sunduğu felsefenin çoğu son derece yavandır. Onun felsefeye saldırılarının bir kısmının acemi/çocuksu olduğunu söyleyebilirsiniz, ancak bu acemiliğe haksızlık olacaktır. Onun iddialarının çoğu, felsefe lisans 2. sınıfında bile (bol not verilmediği sürece) geçer not alamayacaktır. Bu, kitabın küstah, her şeyi ben bilirim üslubu ile birleşince can sıkıcı olabilir. Bununla birlikte kızgınlığı bir kenara bırakarak, Dawkins'in esas delilini ciddi biçimde ele almak için elimden geleni yapacağım.

"Niçin Neredeyse Kesinlikle Tanrı Yok" başlıklı 3. Bölüm, kitabın kalbidir. Peki, Dawkins Tanrı diye herhangi bir zatın niçin neredeyse kesin olarak mevcut olmadığını düşünüyor? O, Tanrı'nın varlığı büyük oranda ihtimal dışı olduğu için böyle düşündüğünü söylüyor. Ne kadar ihtimal dışı? Astronom Fred Hoyle'un meşhur iddiasına göre, (özel ilahi yardım olmaksızın, tamamen doğal vasıtalarla) yeryüzünde hayatın ortaya çıkışı, uçuşa elverişli bir Boeing 747'nin parçalarının bir hurdalığın üzerinde esen sert bir

fırtına tarafından toplanması ihtimalinden daha azdır. Öyle görünüyor ki Dawkins, Tanrı'nın varlığı ihtimalini o civarda bir olasılık olarak görüyor- o kadar ki pratik (ve en ziyade pratik olmayan) amaçlar için göz ardı edilebilecek kadar küçük bir ihtimal! O, neden böyle düşünüyor?

Dawkins burada, bilinen teizm karşıtı delillere –örneğin, kötülük kanıtına ya da inananların atfettiği niteliklere sahip bir varlığın imkânsız olduğu iddiasına— başvurmuyor.[2] Öyleyse, niçin teizmin son derce ihtimalsiz olduğunu düşünüyor? Yanıt: Eğer Tanrı diye bir şahıs olsaydı, O, muazzam biçimde *karmaşık* olmuş olacaktı ve bir şey ne kadar çok karmaşıksa o kadar az muhtemeldir: "Mamafih bir tasarımcıyı işin içine katarak açıklamaya çalıştığınız varlık, istatistik olarak ne kadar ihtimal dışı ise tasarımcısı da en az o kadar ihtimal dışıdır. Tanrı, Nihai Boeing 747'dir." Temel düşünce şudur: Tanrı'nın bildiği ve yapabildiği şeyi bilen ve yapabilen herhangi bir şeyin, inanılmaz biçimde karmaşık olması gerekecektir. Özellikle, bir şeyi yaratabilen ve tasarımlayabilen bir şeyin, en azından tasarımlayıp yaratabildiği şey kadar karmaşık olması gerekir. Başka yolla söylemek gerekirse, Dawkins, bir tasarımcının en azından yarattığı veya tasarımladığı şey kadar malumatı içermesi gerektiğini ve malumat ile ihtimaliyetin ters ilişkili olduğunu söylüyor. Bu nedenle o, Tanrı'nın muazzam biçimde karmaşık, dolayısıyla ileri düzeyde ihtimal dışı olması gerekeceğini ve böylece, Tanrı'nın var olmadığının neredeyse kesin olduğunu düşünüyor.

Fakat Dawkins niçin Tanrı'nın karmaşık olduğunu, dahası, bir şeyin daha karmaşık oldukça niçin daha az muhtemel hale geldiğini düşünüyor? Dawkins'in akıl yürütmesini daha yakından incelemeye geçmeden önce bir an için konunun dışına çıkmak istiyorum. Söz konusu ihtimalsizlik iddiası, Dawkins'in daha önceki etkili kitabı *Kör Saatçi*'deki delili hakkında, aksi halde oldukça kafa karıştırıcı olacak olan bazı şeyleri anlamamıza yardım edebilir. O bu eserde, bilimsel evrim kuramının dünyamızın Tanrı veya başka herhangi biri tarafından tasarımlanmış olmadığını gösterdiğini iddia eder. Kitabın, *Niçin Evrim Kanıtı Tasarımsız Bir Evreni Açığa Vurur?* alt başlığı, bu düşünceyi ilan eder.

---

[2] Gerçi Dawkins, görünüşe göre onaylayarak, Tanrı'nın hem âlim hem de kâdir olamayacağı delilinden bahseder: Eğer Tanrı âlim ise kararlarını değiştiremez, bu, O'nun güç yetiremeyeceği bir şeylerin bulunduğunu, dolayısıyla kâdir olmadığını gösterir! (s.54).

Nasıl böyle oluyor? Evrim kanıtının bütün canlı yaratıkların ilkel yaşam formlarından çıkmış olduğunu öne sürdüğünü varsayalım. Bu, nasıl olur da evrenin tasarımsız olduğunu gösterir? Eğer evren tasarımlan*ma*mışsa, bu durumda akıllı bir varlık evrim sürecini yönetmemiş, ona rehberlik etmemiştir; evrim süreci, Dawkins'in teklif ettiği üzere *kör*dür. Öyleyse onun iddiası, evrim kanıtının, evrimin akıllı bir varlık tarafından planlanmadığını, rehberlik edilmediğini ve yönetilmediğini açığa vurduğudur.

Fakat evrim kanıtı buna benzer bir şeyi nasıl açığa çıkarabilir? En nihayetinde Tanrı evrim sürecini yönetmiş ve denetlemiş olamaz mı? Dawkins'e evrimin kılavuzsuz/başıboş (*unguided*) olduğunu düşündürten nedir? O, *Kör Saatçi*'de, esas olarak üç şey yapar: Birincisi, yaşayan belli yaratıkların bazı büyüleyici anatomik özelliklerini ve onların inanılmaz karmaşık ve hünerli yaşam tarzlarını parlak ve göz alıcı bir tarzda anlatır; bu, Dawkins'in en iyi yaptığı şeydir. İkincisi, kör, kılavuzsuz evrimin canlılar dünyasının –örneğin, memelilerin gözü ve kanatlar gibi— malum harikalarını ortaya çıkarmış olamayacağı iddialarını reddetmeye çalışır. Üçüncüsü, bu ve diğer organik sistemlerin kılavuzsuz evrim tarafından geliştirilmiş olabileceğine dair önerilerde bulunur.

Onun bu üç şeyde başarılı olduğunu varsayalım: bu, nasıl olur da evrenin tasarımsız olduğunu gösterir? Esas delil buradan nasıl çıkar? Onun ayrıntılı delillerinin tamamı, bu çeşit çeşit organların ve sistemlerin Darwinci kılavuzsuz mekanizma tarafından meydana getirilmiş olmasının *biyolojik açıdan mümkün* olduğu sonucunu desteklemeye matuftur (ki onun burada söylediklerinin bazısı dikkate değerdir). Bununla birlikte asıl kayda değer olan, esas delil gibi görünen şeyin formudur. Onun savunduğu öncül şuna benzer bir şeydir:

1. *Bütün hayatın kılavuzsuz Darwinci süreçler vasıtasıyla meydana gelmiş olmasının biyolojik olarak mümkün olması aleyhine çürütülemez hiçbir itirazdan haberdar değiliz.*

Dawkins bu öncülü, hayatın bu yolla meydana gelmesinin biyolojik açıdan mümkün olduğu yönündeki itirazları reddetmeye çalışarak destekler. Bununla beraber onun vardığı sonuç:

2. *Bütün hayat, Darwinci kılavuzsuz süreç yolu ile meydana gelmiştir.*

Burada, bir an için de olsa, öncül ve sonuç arasındaki şaşırtıcı mesafe üzerinde düşünmeye değer. Öncül bize, esas itibariyle, kılavuzsuz evrimin canlılar dünyasının bütün harikalarını meydana getirmiş olmasının mümkün olmasına yapılan çürütülemez hiçbir itirazın mevcut olmadığını söyler. Sonuç, kılavuzsuz evrimin gerçekten bütün bu harika şeyleri ortaya çıkardığıdır. Kanıtın formu şuna benzer bir şeydir:

P'nin mümkün oluşu aleyhine, çürütülemez hiçbir itirazdan haberdar değiliz.

Öyleyse, P doğrudur.

Filozoflar bazen geçersiz deliller ileri sürerler (ben kendim de birkaç tane ileri sürdüm). Ancak bunlardan çok azında öncül ve sonuç arasında yukarıdakindeki kadar gerçekten büyük bir mesafe vardır. Bölüm odasına gelip bölüm başkanına dekanın maaşıma 50. 000 $ zam yaptığını söylersem, o, doğal olarak benim neden böyle düşündüğümü bilmek isteyecektir. Ona, dekanın böyle yapmış olmasının mümkün oluşu aleyhine çürütülemez hiçbir itirazdan haberdar olmadığımızı söyleyebilirim. Öyle zannediyorum ki o, nazik bir biçimde emekliliği düşünmemi tavsiye edecektir.

İşte burası, teizmin iddia edilen büyük ihtimaliyetsizliğinin söz konusu olduğu yerdir. Eğer teizm yanlış ise bu durumda (bizim tehlikesizce göz ardı edebileceğimiz bazı garip teklifler bir yana) evrim kılavuzsuzdur. Fakat Dawkins, teizmin çok büyük ihtimalle yanlış olduğunu düşünüyor. Dolayısıyla, çok büyük ihtimalle evrim de kılavuzsuzdur –öyle görünüyor ki o, böyle bir durumda düşüncesinin doğruluğunu tesis etmek için ihtiyaç duyulan tek şeyin, bunun imkânsız olduğu yönündeki iddiaları reddetmek olduğunu düşünüyor. Dolayısıyla biz, onun Kör Saatçi kanıtını belki şöyle anlayabiliriz: O, aslında ifade edilmemiş olsa da Tanrı'nın varlığının tamamen ihtimal dışı olduğu düşüncesini ilave bir öncül olarak kullanıyor. Şayet böyle ise, delil o kadar da açık biçimde geçersiz olmayacaktır. (Aslında muhteşem biçimde olmasa da yine de geçersizdir –bir şeyi, onun imkânı aleyhine itirazların başarısız olduğunu gösterip buna onun çok muhtemel olduğunu ekleyerek tesis edemezsiniz.)

Şimdi Dawkins'in teizmin muazzam biçimde ihtimal dışı olduğu iddiasına geri döndüğümüzü farz edelim. Hatırlayacağınız üzere, Dawkins'in öne sürdüğü gerekçe, Tanrı'nın muazzam biçimde karmaşık ve dolayısıyla mu-

azzam biçimde ihtimal dışı olacağıydı. ("Tanrı veya herhangi bir akıllı ve hesaplayıp karar veren fail, karmaşıktır ki bu da ihtimal dışı demenin başka bir yoludur.") Bu delil hakkında ne söylenebilir?

Çok fazla şeye gerek yok. İlk olarak, Tanrı karmaşık mı? Birçok klasik teologa (örneğin Thomas Aquinas'a) göre, Tanrı basittir ve çok katı anlamda basittir. O kadar ki Tanrı'da şey-nitelik, aktüellik-potansiyellik, öz-varoluş ve benzeri ayırımlar bulunmaz. İlahi basitlik hakkındaki bazı tartışmalar esrarengiz olmasa da oldukça karmaşıktır.[3] (Tanrı'nın basit olduğunu beyan eden sadece Katolik Teoloji değildir; Protestan Hıristiyanlığın görkemli ifadesi olan *Belçika İnanç Açıklaması*'na göre, Tanrı, "tek ve basit manevi bir varlıktır.") Dolayısıyla ilk olarak, klasik teolojiye göre Tanrı, karmaşık değil basittir.[4] Belki daha dikkat çekici olan, Dawkins'in kendisinin karmaşıklık tanımına göre Tanrı karmaşık değildir. Onun (*Kör Saatçi*'de ortaya konan) tanımına göre, bir şey, eğer "sadece şans eseri ortaya çıkması muhtemel olmayacak tarzda düzenlenmiş" parçaları varsa, karmaşıktır. Fakat tabiî ki Tanrı bir ruhtur, hiçbir biçimde maddi bir nesne değildir; dolayısıyla O, parçalardan oluşmaz.[5] Tanrı (filozofların söylemek istediği üzere) daha ziyade, şans eseri ortaya çıkması muhtemel olmayacak tarzda düzenlenmiş parçalara sahip değildir. Öyleyse, Dawkins'in kendisinin teklif ettiği karmaşıklık tanımı göz önüne alındığında bile, Tanrı karmaşık değildir.

Dolayısıyla ilkin, Tanrı'nın karmaşık olduğu aşikar değildir. İkincisi, en azından tartışma hatırına Tanrı'nın karmaşık olduğunu kabul ettiğimizi varsayalım. Muhtemelen biz bir varlık ne kadar çok bilirse o kadar çok karmaşık olur diye düşünürüz. Öyleyse Tanrı, her şeyi bildiği için oldukça karmaşık olacaktır. Belki de öyledir, ancak yine de Dawkins bunun neden Tanrı'nın ihtimal dışı olacağı sonucunu doğurduğunu düşünüyor? Materyalizmi ve evrenimizdeki nihai nesnelerin fiziğin temel parçacıkları olduğu düşüncesini kabul edelim. Bu durumda çok fazla şey bilen bir varlık belki de ihtimal

---

3 Bkz. Plantinga, "Does God Have a Nature?," *Aquinas Lecture 44,* Marquette Univ. Press, 1980.

4 Dawkins'in teolog dediği seçkin Oxford filozofu Richard Swinburne, Tanrı'nın basitliği iddiası hakkında bazı incelikli deliller ileri sürmüştür. Dawkins Swinburne'ün delilini zikreder; fakat bu delile ciddi olarak eğilme tenezzülünde bulunmaz, bunun yerine alay etme yoluna başvurur (ss.110–111).

5 Teslis nasıl açıklanabilir? Teslisi nasıl tasavvur ettiğimiz tabiî ki tam olarak açık değildir. Bununla birlikte, teslisin üç şahsının her birine ilaveten bu zatların her birinin kendisinin bir parçası olduğu başka bir varlığın da mevcut olmasının yanlışlığı açıktır.

dışı olacaktır. Fakat bu parçacıklar, bütün bunları bilen bir varlığı oluşturacak tarzda nasıl düzenlenmiş olabilir? Tabii ki biz materyalizmi kabul etmiyoruz. Dawkins teizmin ihtimal dışı olduğunu iddia ediyor. Bunu, materyalizme bir öncül olarak başvurarak iddia etmek diyalektik açıdan *en ileri seviyede* yetersiz olacaktır. Eğer materyalizm doğru ise, Tanrı diye bir şahsın var olması elbette muhtemel değildir. Aslında materyalizm, mantıksal olarak, Tanrı diye bir şahsın bulunmamasını gerektirir. Ancak, materyalizm doğru olduğu için teizmin ihtimal dışı olduğunu iddia etmenin, varsayılan sonucu öncül yapmak anlamına geldiği aşikârdır.

Öyleyse o niçin Tanrı'nın ihtimal dışı olması gerektiğini düşünüyor? Klasik teizme göre, Tanrı zorunlu bir varlıktır. Tanrı diye bir şahsın bulunmaması pek de mümkün değildir; O, bütün mümkün dünyalarda vardır. Fakat Tanrı zorunlu bir varlık ise ve bütün mümkün dünyalarda mevcut ise, bu durumda O'nun var olma ihtimali 1 iken var olmama ihtimali 0'dır. O'nun var olmasının ihtimal dışı olması bir yana O'nun var olması en yüksek seviyede ihtimal dâhilindedir. Dolayısıyla, Dawkins Tanrı'nın varoluşunun ihtimal dışı olduğunu teklif ederse, bize, Tanrı'nın niteliklerine sahip zorunlu bir varlığın mevcut olmadığı sonucunu destekleyen –sadece materyalizmin doğru olduğu öncülünden hareket etmeyen— bir delil borçludur. Ne o ne de başkası bu bağlamda geçerli bir delil ortaya koydular. Hatta Dawkins böyle bir delile ihtiyaç duyduğundan dahi habersiz görünüyor.

Dawkinsci tarzdaki delilin ikinci örneği şudur: Son zamanlarda pek çok düşünür, tasarım delilinin "İnce-Ayar Delili" denen yeni bir versiyonunu teklif etmekteler. Altmışların sonları ve yetmişlerin başlarından itibaren, astrofizikçiler ve diğerleri, eğer akıllı hayat ilerleyecekse pek çok temel fiziksel sabitenin –her halükarda bizim bilfiil gerçekleştiğini düşündüğümüz herhangi bir şeye benzer tarzda— çok dar sınırlar içinde kalması gerekeceğine işaret ettiler. Örneğin, eğer yer çekiminin gücü birazcık kuvvetli olsaydı, bütün yıldızlar mavi devler olurdu; eğer birazcık zayıf olsaydı, hepsi kırmızı cüceler olurdu ve her iki durumda da hayat gelişemezdi. Aynısı zayıf ve kuvvetli nükleer güçler için de söz konusudur. Bunlardan biri birazcık farklı olsaydı, hayat, yani bizim sahip olduğumuz tarzda bir hayat muhtemelen ortaya çıkamazdı. Bu hususta aynı ölçüde dikkat çekici olan, *düzlemsellik* problemi denen şeydir: öyle görünüyor ki hayatın varoluşu da hassas biçim-

de evrenin genişleme oranına bağlıdır. Nitekim Stephen Hawking şöyle demektedir:

> Evrenin sıcaklığının 1010 K olduğu zamanda 1012'deki bir parça ile genişleme oranının azalması, evrenin yarıçapının şimdiki değerin sadece 1/3000'i olduğu ve sıcaklığın halen 10.000 K olduğu evrenin yeniden büzülmeye başlaması sonucunu doğuracaktır.[6]

Bu, rahatsız edici ölçüde sıcak olacaktır. Hawking hayatın, evren tam da yeniden büzülmekten korunmak için gereken oranda genişlediği için mümkün olduğu sonucuna varır. O, daha önce de ince ayarın daha da dikkate değer olduğuna dair şöyle söyler:

> Biliyoruz ki hakkında konuşabildiğimiz en erken devirdeki (Planck zamanı denen büyük patlamadan sonraki 10^{-43} sn.) patlamalı genişlemenin rakip etkisi ile yerçekimsel büzülme arasında çok yakın bir dengenin bulunmuş olması gerekir, ki bu, onların bir'likten 10'daki sadece tek parça ile altmışıncıya olan nispetindeki sapma ile temsil edilen inanılmaz kesinlik derecesine karşılık gelecek olmuş olsun.[7]

Görünüşteki bu muazzam çakışmaya verilecek tepki, bu düşünürlerin evrenin şahsi bir Tanrı tarafından yaratıldığı yönündeki teistik iddiayı doğrulamakta ve oldukça sınırlı teistik bir delile, dolayısıyla *ince ayar* deliline malzeme sunmakta olduklarını görmektir.[8] Bu, evrenimizde hayatın mümkün olması için çok sayıdaki kadranların son derece dar sınırlar içerisinde ayarlanmasının gerekmesi gibidir. Bunun şans eseri olmuş olması son derece ihtimal dışıdır, fakat bu, çok büyük ihtimalle Tanrı diye bir şahıs varsa gerçekleşmiş olabilir.

Dawkins bu tarz teistik delile karşılık olarak, diğer kanıtların yanı sıra, fiziksel sabiteler üzerindeki değerlerin dağılımın oldukça farklı olduğu birçok (belki de sonsuz sayıda) evrenin bulunmasının imkân dâhilinde olduğunu ileri sürer. Pek çok evren olduğu kabul edilse bile, onlardan bazısının hayata elverişli değerleri sergileyecek olması muhtemeldir. Öyleyse, eğer

---

6 "The Anisotrophy of the Universe at Large Times" içinde M. S. Longair, Ed. *Confrontation of Cosmological Theories with Observational Data* (Springer, 2002), s. 285.

7 John Polkinghorne, Science and Creation: The Search for Understanding (Random House, 1989), s. 22.

8 Robin Collins, İnce Ayar Delili'nin en iyi versiyonlarından birini ortaya koymuştur: "A Scientific Argument fort he Existence of God: The Fine-Tuning Design Argument" içinde Michael J. Murray, Ed. *Reason for the Hope Within* (Eerdmans, 1999), ss. 47–75.

temel sabitelerin farklı değerler dizisini sergileyen muazzam sayıda çok evren varsa, onlardan bazısının "ince ayarlanmış" olması hiç de ihtimal dışı değildir.

Bütün bu diğer evrenlerin var olmasının ne kadar muhtemel olduğu ve böyle şeylerin var olduğunu varsaymak için (ince ayar delillerini köreltmenin dışında) herhangi bir gerçek sebebin olup olmadığını merak edebiliriz.[9] Fakat bir anlığına gerçekten birçok evrenin olduğunu ve bunlardan bazısının ince ayarlanmış ve hayata elverişli olmasının muhtemel olduğunu kabul edelim. Bu, Dawkins'i yine de şu problemle karşı karşıya getirir: bazı evrenler ince ayarlanmış olsa bile, *bu* evrenin ince ayarlanmış olması halen ihtimal dışıdır. Bizim evrenimize *alfa* diyelim: bu veya şu evrenin ince ayarlanmış olması muhtemel olsa dahi *alfa*'nın ince ayarlanmış olması olasılığı inanılmaz derecede düşüktür.

Dawkins'in cevabı nedir? O, "insancı ilke"'ye, yani bizim, içinde bu sorunu tartışabileceğimiz yegâne evren türünün, hayat için ince ayarlanmış evren olduğu düşüncesine başvurur:

> En genel formu içerisinde İnsancı yanıt şudur: Biz bu sorunu, ancak, bizi üretebilen bir evren içinde tartışabiliyor olabiliriz. Öyleyse, bizim varoluşumuz, temel fiziksel sabitelerin her birinin kendi Goldilocks [hayata elverişli] bölgelerinde bulunması gerektiğini belirler.

Evrenin, biz içinde yaşadığımıza göre, tabii ki ince ayarlanmış olması gerekir. Fakat bu bize, *alfa*'nın niçin ince ayarlanmış olduğunu açıklamaya koyulurken ne ölçüde yardımcı olabilir ki? Bir kimse bunu, bizim gerçekten burada olduğumuza işaret ederek açıklayamaz –bu, benim, Tanrı'nın (benim yerime başka birisini değil de) beni yaratmaya karar vermiş olduğunu "açıklayabilmek" için, eğer Tanrı böyle karar vermemiş olsaydı bu soruyu sormak için ben burada olmazdım, diye söylememden daha fazla bir şey ifade etmez. Bu sabitelerin şimdi sahip oldukları değerlerin aynısına sahip olması gerektiği halen çarpıcı gözüküyor; onların bu değerlerin aynısına sahip olması gerektiği, şans eseri bile olsa, halen muazzam biçimde ihtimal dışıdır ve

[9] Bkz. Plantinga's review of Daniel Dennett's Darwin's Dangerous Idea, *Books* & *Culture* May/June 1996 içinde.

hayata elverişli bir evreni istemiş olan bir Tanrı var olsa bile sabitelerin bu değerlere sahip olması gerektiği halen çok düşük bir ihtimaldir.

Dawkinsci düşüncenin bir örneği daha. Dawkins *Kör Saatçi*'de, doğal seçilimin işlemesi için hayatın kendini kopyalayan düzeneğine ihtiyaç duyulduğu için, Tanrı'nın özellikle ilk önce hayatı yaratarak-yani, DNA'nın özgün kopyalama düzeneğini ve doğal seçilimi mümkün kılan proteini özel olarak yaratarak- bütün evrim sürecini harekete geçirmiş olması gerektiği iddiasını ele alır ve hemen akabinde şunları söyler:

> Bu, apaçık zayıf bir delil, aslında, açık biçimde kendini çürüten bir delildir. Düzenli karmaşıklık, bizim açıklamakta güçlük çektiğimiz şeydir. Bir kere düzenli karmaşıklığı, bu sadece DNA/protein'in kopyalayan mekanizmasının düzenli karmaşıklığı olsa bile, varsaymamıza müsaade edilirse, düzenli karmaşıklığı daha düzenli karmaşıklığın dinamosu olarak yardıma çağırmak görece daha kolaydır… Fakat gayet açık ki DNA/protein mekanizması kadar karmaşık bir şeyi akıllıca tasarımlayabilecek bir Tanrı'nın, en azından, bu mekanizmanın kendisi kadar karmaşık ve düzenli olmuş olması gerekirdi … DNAA/protein mekanizmasının kaynağını doğaüstü bir Tasarımcıdan yardım dileyerek açıklamak, hiçbir şeyi açıklamamaktır, çünkü bu durumda Tasarımcının kökeni açıklanmamış kalır.

Daniel Dennett bu pasajı, *Darwin'in Tehlikeli Düşüncesi*'nde Dawkins'ten onaylayarak iktibas eder ve bunun, "bugün, iki asır önce Hume'un *Diyaloglar*'ında Philo'nun Cleanthes'i yenmek için kullandığı zamandaki kadar tahrip edici ve çürütülemez bir itiraz olduğunu" beyan eder. Şimdi burada, *Tanrı Yanılgısı*'nda Dawkins, Dawkins'i onaylayarak iktibas etmekte olan Dennett'i onaylayarak iktibas eder ve buna Dennett'in (yani, Dawkins'in) tamamen doğru olduğunu ekler.

Burada söylenecek çok şey var, ancak bunların çok azını ifade edeceğim. İlk olarak, uzak bir yıldızın yörüngesinde dönen yabancı bir gezegene indiğimizi ve tıpkı traktörlere benzeyen, onlar gibi çalışan makine benzeri cisimleri gördüğümüzü varsayalım. Liderimiz, "bu gezegende, şu traktörleri yapan akıllı varlıklar olmalı," der. Yolculuğumuzdaki birinci sınıf felsefe öğrencisi şöyle itiraz eder: "Hey, bir dakika durun, siz hiçbir şey açıklamadınız! Bu traktörleri tasarımlayan herhangi bir akıllı canlının, en azından bunlar kadar karmaşık olması gerekecektir." Hiç şüphesiz ona, az bilgi sahibi olmanın tehlikeli bir şey olduğunu söyler ve eve gitmek için bir sonraki uzay gemisine binmesini, başka bir veya iki felsefe dersine daha kaydolmasını tavsiye

ederiz. Çünkü söz konusu akıllı hayat, en azından traktörler kadar karmaşık olacak olsa da (şu an için buna göz yumabiliriz) o şartlarda traktörleri akıllı hayat açısından açıklamak son derece makuldür. Ana fikir şudur: Biz düzenli karmaşıklığa *nihai* açıklama getirmeye, düzenli karmaşıklığı *genel olarak* açıklamaya çalışmıyoruz; biz sadece düzenli karmaşıklığın belli bir tezahürünü (bu traktörleri) açıklamaya çalışıyoruz. Dolayısıyla, (düzenli karmaşıklığa dair nihai bir açıklamaya teşebbüs etmeksizin) düzenli karmaşıklığın bir tezahürünü başka biri ile açıklamak gayet isabetlidir. Benzer biçimde, hayatın ilk yaratıcısı olarak Tanrı'ya başvururken biz, *genel olarak* düzenli karmaşıklığı değil fakat sadece onun özel bir çeşidini, yani yeryüzündeki hayatı açıklamaya gayret ediyoruz. Öyleyse, Tanrı'nın bizatihi kendisi (benim kabul ettiğimin tersine) düzenli karmaşıklık sergilese bile yeryüzündeki hayatın varoluşunu ilahi fiil ile açıklamamız son derece makul olacaktır.

İkinci husus şudur: Dawkins (ve onu taklit eden Dennett), "açıklamaya çalıştığımız asıl şeyin" "düzenli karmaşıklık" olduğunu ileri sürer. O, devamında, "evrimi bu kadar pürüzsüz bir teori yapan tek şey, onun, düzenli karmaşıklığın ilkel basitlikten nasıl çıkabildiğini açıklamasıdır" der ve teizmi, düzenli karmaşıklığı açıklayamadığı için kusurlu bulur. Şimdi Dawkins'e göre, zihin düzenli karmaşıklığın göze çarpan bir örneği olacaktır ve Tanrı'nın (düzenli karmaşıklığa benzemeyen) düşünen ve bilen bir varlık olduğu gayet açıktır. Öyleyse Dawkins'in, teizmin zihni açıklayamamasından şikâyetçi olduğunu farz edelim. Şurası açıktır ki teistler zihin hakkında nihai bir açıklama ortaya koyamayacaklardır, çünkü Tanrı'nın varlığı konusunda tabii olarak yeterli hiçbir açıklama mevcut değildir. Ancak yine de bu nasıl teizme karşı bir şey olabilir ki? Açıklamalar bir yerde son bulur; teizm açısından ise açıklamalar Tanrı'da sona erer. Tabii ki aynı şey başka herhangi bir görüş için de geçerlidir; herhangi bir görüşte de açıklamaların bir sonu vardır. Sözgelimi materyalist veya fizikalist, temel parçacıkların varoluşu hakkında bir açıklamaya sahip değildir: bu parçacıklar sadece vardır. Dolayısıyla, bir kez daha söylüyorum, istediğimiz veya ihtiyaç duyduğumuz şeyin zihnin nihai bir açıklaması olduğunu iddia etmek, teizmi öngörmediği bir şeyi varsaymakla suçlamaktır; zira teistler kişi olma, düşünme veya zihin konusunda ne bir açıklama getirmeyi ister ne de buna ihtiyaç duyarlar.

Dawkins kitabın sonlarına doğru belli oranda sınırlı bir şüpheciliği onaylar. Ona göre, biz (kılavuzsuz) evrim tarafından üstün körü bir araya getiril-

miş olduğumuz için, bizim dünya görüşümüzün her yönüyle tam olması ihtimal dışıdır; doğal seçilim intibak edici/uyarlamacı (*adaptive*) davranışa ilgi duyar, kesin inanca değil. Fakat Dawkins, bizim kılavuzsuz evrim yoluyla meydana geldiğimiz görüşünün şüpheci sonuçlarının gerçek derinliklerine inme konusunda başarılı değildir. Bunu şuradan anlayabiliriz. Pek çok natüralist gibi Dawkins de materyalist insan görüşüne sahiptir; [buna göre] insanlar maddi nesnelerdir; onlar, bir bedenle birleşmiş maddi olmayan özler, ruhlar veya cevherler değildir ve insanın maddi olmayan herhangi parçası yoktur. Bu bakış açısına göre, bizim inançlarımız nöropsikolojiye bağlı olacak ve (hiç şüphesiz) bir inanç, sadece bir çeşit karmaşık nörolojik bir yapı arz edecektir. Dolayısıyla, inançlarımızın kendisine bağlı olduğu nöropsikoloji elbette uyarlamacı olacaktır, fakat bu nöropsikolojiye bağlı olan veya onun sebep olduğu inançlar neden çoğu kez gerçek olsun? Niçin bilişsel yetilerimizin güvenilir olduğunu düşünelim ki?

Teist bakış açısından bilişsel yetilerimizin (çoğunlukla, belli nitelikleri ve uyarıları kabul ederek) güvenilir olacağını ümit ederiz. Tanrı bizi kendi suretinde yaratmıştır ve Tanrı'nın suretini taşımamızın önemli bir kısmı, doğru inançları oluşturabilme ve bilgiyi kazanabilmede O'na benzememizdir. Fakat naturalist bakış açısından, (gerçek inançların üstünlüğünü doğuran) bilişsel yetilerimizin güvenilir olduğu düşüncesi, en fazla naif bir beklenti olacaktır. Natüralist, makul biçimde, inanç formasyonunun altında yatan nöropsikolojinin uyarlamacı olduğundan emin olabilir, ancak bundan, nöropsikolojiye bağlı *inançların gerçekliği* hakkında hiçbir şey çıkmaz. Aslında naturalist, kılavuzsuz evrim göz önüne alındığında bilişsel yetilerimizin güvenilirliğinin ihtimal dışı olduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır. Bu, kılavuzsuz evrim göz önüne alındığında, bir çeşit hayal dünyasında yaşıyor olmamızın kendimiz ve dünyamız hakkında gerçekten bildiğimiz şey olması kadar muhtemeldir.

Eğer durum böyle ise, naturalist, kendisinin bilişsel yetilerinin güvenilir olduğu natürel varsayımını –artık bu inancı savunmamak ve onu reddetmek için bir gerekçe ile— çürütür/nakzeder (*defeater*). (Çürütmeye şöyle bir örnek verilebilir: Bir zamanlar birilerinin bana senin Michigan'da doğduğunu söylediğini ve benim ona inandığımı varsayalım. Fakat şimdi ben sana sorunca, sen bana Brezilya'da doğduğunu söylüyorsun. Bu, benim senin Michigan'da doğduğuna dair inancımı çürütür.) Eğer natüralistin bu inancı

çürütülüyor ise onun bilişsel yetilerinin ürünü olan herhangi bir inancı da çürütülür. Gayet açık ki bu, onun, natüralizmin kendisini de içeren, bütün inançları için geçerli olacaktır. Öyleyse natüralizm, natüralisti çürütür; natüral-izm kendi kendini çürütür ve natüralizme rasyonel olarak inanılamaz.

Açıkçası buradaki asıl sorun, Dawkins'in natüralizmi, Tanrı veya Tanrı benzeri bir şahsın olmadığına dair inancıdır. Sorun, natüralizmin evrimin kılavuzsuz olduğunu içermesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, daha etraflı bir sonuç şudur: bir kimse makul biçimde hem natüralizmi hem de evrimi kabul edemez; öyleyse, natüralizm, çağdaş bilimin ilk sırada gelen bir doktrini ile çatışma içindedir. Dawkins gibi insanlar din ile bilimin çatıştığını kabul ederler, çünkü onlara göre, evrim ile teizm çatışma halindedir. Hâlbuki gerçekte çatışma, bilim ile natüralizm arasındadır, bilim ile Tanrı inancı arasında değil.

Tanrı Yanılgısı atıp tutan tumturaklı sözlerle doludur; fakat gerçekte, Tanrı inancının "yanılgı" olması bir tarafa, Tanrı'ya inanmanın hatalı olduğunu gösteren en ufak bir gerekçe bile sunmamaktadır.

Dahası Dawkins'in yürekten inandığı natüralizm, sevimsizliği, insan ve insanın evrendeki yeri hakkındaki moral bozucu sonuçlarının yanı sıra, kendi içinde de derin bir sıkıntı ile karşı karşıyadır. Natüralizme inanmak için hiçbir sebep yok; fakat inkâr etmek için mükemmel gerekçeler var.

Iğd Üniv Sos Bil Der / Igd Univ Jour Soc Sci
Sayı / No. 10, Ekim / October 2016: 15-31
Araştırma Makalesi / Research Article

SBD

Dawkins ve Tanrı Hipotezi Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım

İLYAS ALTUNER[a]

Geliş Tarihi: 12.09.2016 | Kabul Tarihi: 30.10.2016

Öz: Dawkins'in amacı dinlerin Tanrısına saldırmak değil, Tanrı kavramının içerdiği felsefî, toplumsal, siyasî ve psikolojik anlamların bertaraf edilmesidir. Böyle bir sonuç, yaratıcı zihnin evreni tasarlayıp yarattığı düşüncesini yerinden eder. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Dawkins'in söylediği şeylerin kendi içerisinde tutarlı olabilmesi için, evrim geçirerek varlığa gelmiş herhangi bir yaratıcı zihnin bulunması gerekir. Oysa böyle bir varlık henüz yeryüzüne gelmiş değildir. Yazarın amacı belki de evrimle akıllı tasarım arasındaki kaçınılmaz gerginliği Tanrı hipotezinin savunulamaz oluşuna yahut bu hipotezin çürütülebilirliğine kanıt olarak sunmak istemektir. Bu yazıda biz, Dawkins'in ileri sürdüğü tezlerin temelsiz oluşunu dile getirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Dawkins, Tanrı hipotezi, semavî dinler, bilinemezcilik, evrim, büyük dua deneyi.

[a] Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
altuneril@yahoo.com

A Critical Approach to Dawkins and His God Hypothesis

İLYAS ALTUNER

Received: 12.09.2016 | Accepted: 30.10.2016

Abstract: Dawkins' aim is not to attack on God of religions but to eliminate philosophical, social, political and psychological meanings in which is included by the concept of God. Such an outcome displaces the conception that Creator Mind has designed the universe and created it. But here is a point that since Dawkins' expressions is coherent in them, it is necessary to be discovered any creator mind come into existence as evolving. However, such a being has yet not come into the world. The aim of author is possibly to present the unavoidable tension between evolution and intelligent design as an evidence for indefensibility or refutability of God hypothesis. In this paper, we will try to put into words that theses propounded by Dawkins are groundless.

Keywords: Dawkins, God hypothesis, divine religions, agnosticism, evolution, the great prayer experiment.

Giriş

Richard Dawkins'in Tanrı hipotezi konusuna giriş yaparken Eski Ahit'in Tanrısı hakkında en acımasız sözleri sarf etmesi, aslında hipoteze konu olan aşkınsal varlığın ilk ve asli biçimini Eski Ahit'te bulmaktan kaynaklanır. Her ne kadar acımasız, zalim ve kana susayan bir varlık kavramı olarak görmüş olsa da, Tanrının aslında bütün dinlerde aynı karaktere büründüğü söylenemez. Gerçekte Yeni Ahit'in Tanrısını da benzer şekilde suçlayan yazar, İsa karakteri üzerinde onun hoşgörülü bir süt çocuğu olma özelliğine bürünmüş yanının asıl insan yanından daha fazla öne çıktığını belirtir. Dawkins, asıl meselenin ne Yahudilerin Tanrısı *Yehova* ne de Hıristiyanların sıkıcı Tanrısı *Baba* ile çözümlenmesi gerektiği taraftarıdır. Onun meselesi, Tanrı hipotezinin, daha doğrusu Tanrı kavramının bizzat kendisiyledir. Yoksa her iki dinin Tanrısına saldırılarak da bir Tanrı karşıtlığı yapılabileceği gibi, bu dinlerdeki tutarsız, çelişkili hatta adalete ve ahlaka aykırı pek çok yasadan yola çıkarak da Tanrıya saldırılabilir. Tanrı hipotezini tartışmaya açarken, yazar bu konunun içeriğini şu şekilde ifade etmektedir: "Biz dâhil, evreni ve içindeki her şeyi planlı olarak tasarlayıp yaratan bir üstün insan, bir doğaüstü varlık vardır."[1] Dawkins, kitabının asıl konusunun herhangi bir şeyi tasarlamaya yetecek karmaşıklıkta bir zihnin yalnızca evrimin kademeli yolunda uzun bir zaman zarfında meydana gelebileceğini, uzun bir evrim sürecinin ürünü olabileceğini söyler. Buradan, evrim geçiren zihinlerin evrene en son dâhil olanlar olduğu sonucu elbette açığa çıkar.

1. Çoktanrıcılık

Çoktanrıcılıktan tektanrıcılığa geçişin kanıt gerektirmeyen bir ilerleme süreci olduğunun kabul edilmesinin gerekliliğini anlayamadığını belirten Dawkins, Katolik Ansiklopesisi'nin hem çoktanrıcılığı hem de ateizmi umursamaz bir tavır takınması garipser. Çok tanrıcılıktan tektanrıcılığa geçiş sürecini bir ilerleme olarak addet-

---

[1] Richard Dawkins, *The God Delusion*, London: Bantam Press, 2006, s. 31. Kitabın Türkçe çevirisi için bkz. *Tanrı Yanılgısı*, çev. Tunç Tuncay Bilgin Kalisto, İstanbul: Kuzey Yayınları, 2008, s. 36.

mek, nihayetinde onun da bir Tanrı eksiltilerek ateizme dönüşmesinin kader oluşunu söylemeye götürür. Hem ateizmin kendisini çürüttüğü ve hem de politeizmin felsefecilerin zihinlerini tatmin etmediği şeklindeki Katolik görüş, yalnızca aldırmazlığın ve umursamazlığın yaşam tarzıdır. Dawkins, Tektanrıcı şovenizm dediği politik ayrımcılığın bir sonucu olarak artmasından duyduğu endişeyi dile getirir. Öyle ki, din adına para toplayan birtakım insanlar servetlerine servet katmışlar ve kendilerini Tanrının sesi olarak telakki ettiklerinden, yaptıkları işin kutsal olduğunu iddia etmişlerdir.[2]

Bu durumda yazara göre yapılması gereken şeylerden birisi, ateistler gibi ayrımcılığa tabi tutulan çoktanrıcı inanca sahip olanları kendi yanlarına çekmek olmalıdır. Ancak politeistin buna yanaşma niyeti olmadığı gibi, onlara katılma nedeni de yazara göre şöyledir: Onları yenemiyorsan, onlara katıl. Bu gayet mantıklı ve akıllıca bir tutum olması açısından hiç de şaşırtıcı değildir. Çok tanrıcılığa örnek olarak gösterilen Hindu dinine mensup insanlar nihayetinde inandıkları Tanrının aslında sadece bir Tanrı olduğunu düşünürler. "Onun çoktanrıcılığı aslında çoktanrıcılık değil, tebdili kıyafete bürünmüş tektanrıcılıktır."[3] Yazara göre Hindu inanışındaki çoktanrıcılık aslında tek bir Tanrıya yani yaratıcı Brahman'a indirgenebilir ve Vişnu, Şiva gibi tanrılar yalnızca Brahman'ın simgeleri yahut varlık bulmuş halleridirler. Aslında dinler tarihi açısından pek sağlıklı bir açıklama olmasa da, yazarın söylediği şeyler bir yere kadar haklıdır. Hindu dininin ana metni Vedalar yaratıcı Brahman'ın zamandan doğduğunu ve zamana mahkum olduğunu söylemesine rağmen, son Veda olan Upanishad metinleri Brahman'ı yaratıcı Tanrı ve diğer şeyleri de bu yaratıcı Tanrının görünümleri olarak addeder. Brahman, bu öğretide Atman adıyla varlıkların içine sızan bir tür soluk, bir nevi ruhtur.

---

2 Bu tür kötü davranışlar insanın doğasında bulunmasının yanında evrenin içinde de doğal kötülüklerin bulunduğu düşüncesi ateizmin en önemli savunularından biri olmuştur. Çağımızın meşhur ateizm savunusu Flew tarafından "Theology and Failsification" adlı makalede etkili olarak dile getirilmiştir. Makalenin bulunduğu yer için bkz. Antony Flew, *Philosophical Essays*, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 1998, s. 41-44.

3 Dawkins, *The God Delusion*, s. 33; *Tanrı Yanılgısı*, s. 38.

Yazar ayrıca Hıristiyan dünyasının bir türlü aydınlığa kavuşturamadığı Tanrı üçlemesini ele alırken, bazı kesimlerin tektanrıcı eğilimle İsa'yı reddetmeleriyle kilisenin onları aforoz etmesi arasındaki gerilimden bahseder. Onların teslis görüşü, zaten hiç ilerlememiş olan ilahiyatın gericiliğinin açık göstergesidir. Bu insanların kendilerine aşırı güven duymalarının nedeni, ilahi düşünceleri destekleyecek herhangi bir kanıtta yoksun olmalarıdır. Yazarın Hıristiyanlık için genelde eleştiri getirdiği noktalardan birisi de azizlerin çok sayıda olmasıdır. Her gelen papa bir sürü aziz ilan etmekte ve her eylemi çok tanrıcılıkla flört halinde olan mistik bir ifade tarzıyla açıklamaktadır. "Hayat, bir hayal ürünüyle daha pek çok şey arasındaki farkla canını sıkmak için oldukça kısadır.[4]

Tanrının cinsiyetini tartışmak kadar yersiz bir düşünce, ilahiyatçılar arasında vuku bulan bir şeydir. İbrahim'in Tanrısının erkekliğine nazaran feminist ilahiyatçılar da kadın Tanrıdan bahsederler. Oysa olmayan bir Tanrının erkek ya da dişi olmasının ne önemi olduğunu düşünmek gereklidir, çünkü varoluş, cinsiyetten daha az önemli bir konu değildir. Yazarın kastetmeye çalıştığı şey, ister tektanrıcı ister çoktanrıcı olsun, bütün doğaüstü güçlerin varlığına inanmadığını ve bu inançların öne sürmeye çalıştığı Tanrı hipotezine karşı mitoloji oldukları gerekçesiyle savaş açtığıdır.

2. Tektanrıcılık

Din denilince akla elbette İbrahimi dinler olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gelmektedir. Bu üç dinin atası durumunda olan Yahudiliğin Tanrısı, Dawkins'e göre kaba saba, yasak hastası, rakip tanrılara üstün görülen ve seçilmiş bir bozkır kabilesinin ayrıcalıklı Tanrısıdır. Pavlus tarafından kurulan Hıristiyanlık ise, Yahudiliğin bu yasakçı ve kaba tarafından sıyrılan ve merhameti ön plana çıkaran bir Baba inancı getirmiştir.[5] Ancak Müslümanlar tarafından

---

[4] Dawkins, *The God Delusion*, s. 35; *Tanrı Yanılgısı*, s. 40.

[5] Baba imajının aslında çok eskilere dayandığını söyleyen Freud, insandaki içgüdüler sayesinde geçmişte yapılan ve kazanılan birtakım imajların daha sonraları güçlü birer gerçeklikler olarak insan zihnine yerleştiğini söyler. Binlerce asırlık geçmişten sonra bir ilkel babanın olduğu ve hangi kaderi paylaştığı eğer unutulmuşsa, hangi gelenekten söz edilmesi gerektiğinin söylenmesi oldukça güçtür. Sigmund Freud, *Moses and Monotheism*, trans. Katherina Jones, New York: Vintage

kurulan yeni dinle birlikte Yahudiliğin o katı tektanrıcılığına geri dönüş yapılmıştır. Yazarın söyledikleri kısmen doğru olmasına rağmen, Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın kabalığı yahut merhameti asıl dinin bozulmuş halleri olduğundan gerçekleri tam olarak yansıtmamaktadır. İslam hakkında yahut Allah inancına dair söylediği şeyler de onun İslam dininden habersiz olduğunu açıkça göstermektedir.

Her ne kadar birtakım kurallar üzerine bina edilmiş olsa da, İslam dini hoşgörü ve güzel ahlakı ön plana çıkaran bir din olarak tam orta yerde durur. Ancak yazara göre bu dinlerin hemen hepsi aynı özellikleri, yani Tanrı denilen bir üstün varlığa inancı taşıdıklarından, onun gözünde birdir. Budizm gibi dinleri ise birer ahlaki öğreti olarak gören Dawkins, onları adeta hiç hesaba katmamaktadır. Çünkü yalnızca evreni yaratmakla kalmayıp içindeki her şeyi denetim altında tutan bir üstün varlığa inanç, yazarın gerçekte problem edindiği konudur. Voltaire ve Paine gibi deist aydınlanmacıların Tanrısını bu üç dinin Tanrısından ayıran yazar, bu Tanrıyı şöyle tanımlar: "Deist Tanrı, amacı tamamen fizik yapmak olan bir fizikçi, matematikçilerin ilki ve sonuncusu, tasarımcıların en yücesi, evrenin bütün yasa ve sabitelerini oluşturandır... Emekli olmuş ve kendisinden bir daha haber alınamamıştır."[6] Dünyayı tasarladıktan ortadan kaybolan bu Tanrı inanışından dolayı deistlerin pek çok saldırıya uğradıklarını belirtse de, günümüzde deistlerin ateistlerle çelişip teistlerle daha yakın olduklarını söylemek zorunda kalmıştır. Nihayetinde her iki tarafın da temel görüşü bir tasarlayıcı varlık olan Tanrının varolduğudur.

3. Laiklik, Amerika'nın Kurucuları ve Dini

Dawkins, amerika'nın kurucularının genelde deist olduklarını kabul etmesine rağmen, günümüzde yaşamaları halinde kesinlikle ateizm taraftarı olabileceklerini iddia etmektedir. Çünkü onların konumları, dinden tamamen kopmalarını engellediği için daha ılıman olarak laik bir tutum benimsemişlerdir. Senatör

---

Books, 1967, s. 145.

6 Dawkins, *The God Delusion*, s. 38; *Tanrı Yanılgısı*, s. 43.

Goldwater'ın önemli bir sözünü alıntılayarak bunu kanıtlamaya çalışır, ki bu konuşmada senatör Tanrının adını bir tartışmada kişinin Tanrının adından daha güçlü bir müttefik öne süremeyeceğini, ancak Tanrının adının idareli kullanılması gerektiğini söyler. Bunun nedeni, her cemaatin kendi görüşlerini devlete kabul ettirme girişimleridir. Washington tarafından Amerika'nın Hıristiyan dini üzerine kurulmadığı gibi diğer dinlerin mensuplarına karşı bir öfke taşımadığını da alıntılayan yazar, bugün Amerika'nın Hıristiyanlık dünyasının en dindar ülkesi olmasını garip bularak bunun çelişki olduğunu öne sürmektedir.[7] Oysa en çok kilise olan İngiltere'de ise din hoş bir sosyal meşgale olup neredeyse din olmaktan çıkmıştır.

Yazarın hoşgörüye bağlı olarak muhafazakarlığın arttığını söylemesi de kendisi için bir çelişki gibi durmaktadır. Zira özgürlüklerin insanları dinden uzaklaştırdığı ve dünya malına daha çok bağladığı bir gerçektir. Dawkins, bugün Amerikan halkı arasında dinsel fanatikliğin arttığını belirtip bundan yakınması, çürütmeye çalıştığı hipotezin merkezi konumunda bulunan Tanrının başarısı olarak görmesinden mi yoksa ateistler açısından gerçekten endişe verici bir durumun bulunmasından mı kaynaklandığını kestirmek güçtür. Her ne olursa olsun, Amerika'nın kurucuları rolündeki bazı kimselerin ateist olduğuna olan inancı kendisini teselli eder görünmektedir. Bunun işareti ise, bu egemen zümrenin dini devletin yapısından uzaklaştırarak laik dünya görüşüne devleti geri döndürme girişimleri olmuştur. Jefferson'un soyut varlıklardan bahsetmenin yokluktan bahsetmek anlamına geleceğini ve varolanlarla yeterince meşgul olduğu için bir de varolmayan şeylerle uğraşmak istemediğini ifade eden konuşmasına yaptığı atıftan sonra, onun dinin insanlığın üzerine doğan en sapık sistem olduğu yönündeki sözlerinden de bu kişinin deist olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Ancak en ilginç alıntı ise John Adams'ın mealen şu sözleridir: "İçinde din bulunmasaydı, bu dünya mümkün dünyaların en iyisi olabilirdi."[8]

Dawkins'in laiklik konusundaki hassasiyeti, Amerika'da yaşa-

---

7 Dawkins, *The God Delusion*, s. 40; *Tanrı Yanılgısı*, s. 45.
8 Dawkins, *The God Delusion*, s. 43; *Tanrı Yanılgısı*, s. 48.

yan bütün ateistlerin büyük sorunlarla karşılaştıklarına hatta kimlik sorununa kadar varan bir öfkeye maruz bırakıldıklarına olan üzüntüsünden dolayıdır. Bunun en büyük örneği, Bush'un bir soruya verdiği yanıtta kendini gösterir. Ateistlerin vatandaşlık ve vatanseverliklerinin eşitliğini onaylayıp onaylamadığı yönündeki soruya, Bush, onların bu niteliklerinden emin olmadığını, çünkü Amerikan milletinin Tanrının emrinde olduğu yanıtını vermiştir. Oysa yazara göre Jefferson ve diğer meslektaşları, ne olurlarsa olsunlar insanların dini görüşlerinin kendilerini ilgilendirdiği yönünde tavır takınan tutkulu laiklerdir. Dawkins, ayrıca ateistlerin sayıca fazla olmalarına rağmen seslerini Yahudiler gibi duyuramadıklarından hatta seslerinin kesilmek istendiğinden yakınır. Çok sayıda ateist senatör ve vekil olduğunu ve seçilebilmek için seçmene yalan söylemek zorunda kaldıklarını öne süren yazar, bunu şu vecizeyle örneklendirir: "Genel olarak kabul edilir ki, ateizmin kabul etmek, herhangi bir başkan adayı için bir anlık siyasi intihar olurdu."[9]

Dawkins'in laiklik özleminde dine yer olmaması bir yana, dinin tamamen ortadan kaldırılması vardır. Eski Amerikalı laik yöneticilerin bugünün yönetimi görmeleri halinde irkilebileceklerini söyleyen Dawkins, bu kimselerin Amerika yerine laik Hindistan'da yaşamayı isteyeceklerini, çünkü onların hayalindeki laikliğin bu memlekette gerçekleştiğini ifade etmektedir. Her ne kadar Gandhi bir Müslüman da olsa, halkına hiçbir ayrım yapmamış ve onlara eşit haklar vermiştir. Hindistan gibi pek çok dinin bir arada yaşadığı bir ülkede, bundan başkasının da olmayacağını ve gerçek milliyetçiliğin böyle bir laiklik olduğunu Nehru vasıtasıyla söylemiş olmaktadır. Hindistanda laiklik öncesi dinler arası bir katliam yaşanmasının bitip bütünleşmenin olmasını dahi hazmedemeyen yazar, deist Tanrının her ne kadar tektanrıcı dinlerin Tanrısından iyi ve ilerici olsa da, yine de Tanrı olduğunu ve bu yüzden hayal ürünü olmaktan uzak olmayıp geçmişte varolmasının da imkansız olduğunu belirtir. Ona göre her tür Tanrı için Tanrı hipotezi geçersizdir, ayrıca olasılık kanunları tarafından çürütülmeye de çok yakındır.

---

9 Dawkins, *The God Delusion*, s. 45; *Tanrı Yanılgısı*, s. 49.

4. Bilinemezciliğin Eksikliği

Dawkins, hem inançlı olana hem de ateiste inanma ya da inanmama nedenleri olduğu için saygı duyan, agnostik olanları aşağılayan bir hocasından örnek vermekle birlikte, bilinemezci düşüncenin aslında mantıklı olmayan bir davranış biçimi olmadığını söylemektedir. Nasıl ki dünya dışı olan bir şey, örneğin uzayda yaşam ucu açık bir soruysa, dünyanın dışında olduğu düşünülen yani dünyaya aşkın ancak müminin kalbinde içkin olduğu söylenen bir varlık hakkında konuşmak da ucu açık bir şeydir. Uzayda yaşamın olup olmadığı yönünde kanıtlar her iki yönde de olabilir ancak yazara göre Tanrının varlığına ilişkin kanıtlar tek yönlüdür. Dawkins'e göre bilinemezcilik bilimsel açıdan uygun bir duruş olsa bile, Tanrı konusunda durumun aynı olmaması gerekir.

Bilinemezciliği iki kısma ayıran Dawkins, geçerli olanın geçici bilinemezcilik olduğu konusunda ısrarcıdır. Aslında uygulamada geçici bilinemezcilik, lehte ya da aleyhte bir kanıt ortaya çıkana kadar tarafsız olmak anlamında mantıklıdır. Böylesi bir agnostik düşünce, kanıtın aslında olduğu ancak henüz tarafımızdan elde edilemediği durumları içine almaktadır.[10] Bir bilinemezlik çeşidi daha vardır ki, Dawkins'in asıl problemi bu tür bilinemezcilikledir. Çünkü bu guruba ait şeyleri savunanlarca öne sürülen bazı şeylerin kanıtlanması asla mümkün olmadığından, bazı bilim adamları ve felsefeciler tarafından meçhul kalmaya mahkum bırakılmıştır.

Örneğin benim renk kavramımda yeşil olan bir şeyin sizin renk kavramınızda kırmızı olması gibi bir düşünce yapısıyla Tanrının da bizim tarafımızdan varolup olmama yönünden asla bilinemeyeceği konusunu bir ve aynı tutarlar. Oysa Tanrıyla ilgili biline-

---

[10] Dawkins, *The God Delusion*, s. 47; *Tanrı* Yanılgısı, s. 51. Burada Ayer'ın bilinemezci tavrıyla Dawkins'in tavrının birbirine ne kadar benzediğini görebiliriz. Ayer tümevarım yoluyla bir önermenin kanıtlanamayacağını fark ettiği için gerçekte onun gelecek için kanıtlanamaz olmadığını savunur. Ancak bu tür önermelerin daha sonra yeterli bir gözlem sayesinde ilke olarak doğrulanabileceği varsayımından hareketle onların anlamlı oldukları varsayılmalıdır Ayın diğer yüzünde dağların olup olmadığı hakkında bir gün doğruya varmak mümkündür. Böylece bilim olası olmak zorunda kalır ve mutlaklığı savunan metafizik ve teoloji, bilim olmaktan çıkarak anlamsızlığa itilir. Bkz. Alfred Jules Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Metis Yayınları, 1998, s. 14-5.

mezcilik birinci kısma girer ve belki bir gün Tanrı hipotezi hakkında kesin olarak bir şeyler söylenebilir. Ancak yine de yazara göre Tanrıın olmadığı yönünde çok güçlü bazı bulgular söylemek mümkündür. Ünlü pozitivist Auguste Comte, bir zamanlar yıldızların yapısının bilinemeyeceğini öne süren bir astronomik bilimezciliği benimsemesine rağmen, daha kendi çağında bu problem çözülmüş ve onun asla bilinemeyeceğini ileri sürdüğü şeyler kanıtlanmıştır. Bu noktadan hareketle gelecekte pek çok konu açığa çıkabilir ve insanoğlu hiç bilinemez dediği şeylerin bilgisini elde edebilir.

Agnostisizm sözcüğünü literatüre taşıyan Huxley'in bilinemezciliğin bir inanç değil bir yöntem olduğunu bildirmesine ve aslında bilinemezciliği kendisine yol edinen birinin hiçbir inancının olmadığını söylemesine Dawkins'in karşı çıkışı, Tanrı hipotezinin de bilinemezci kategoride değerlendirilmesi olmuştur. Çünkü ona göre bir şey hakkında bilgi sahibi olmamak o şeyin varlığını ya da yokluğunu bir temele dayandırmaz. Dawkins, Tanrının varlığının yalnızca bir varsayım olduğunu söylemesine karşın, sorunun evrenle ilgili bilimsel bir olgu olduğunu söylemekten geri durmamaktadır. Eğer bu konu evrenle ilgiliyse, bir gün bunun çözüleceği muhakkaktır; yok eğer değilse, bu sorunu çözmek için bilimin sınırlarının yetmeyeceği aşikardır. Yazara göre eğer Tanrı gerçekten varolsaydı, konu hakkındaki çözümü büyük bir gürültüyle sunar ve kökten hallederdi. İlginçtir ki, Tanrının varlığına hiç ihtimal vermeyen Dawkins şaşırtıcı bir biçimde Onun varlığının yüzde ellinin altında olduğunu söylemektedir. Bu da bize ateistlerin bile bir sorudan korktuklarını yani ondan kaçtıklarını açıkça göstermektedir:"Tanrı ya varsa?"[11]

Tanrıya inanlarla inanmayanları sınıflandırma çabasına giren Dawkins, bilinemezciliğin ateizme en yakın gurup olduğundan bahisle koyu ateizmin fazla taraftarı olmadığını ve kendisinin de ateist olmasına rağmen en koyu ateist sınıfına girmediğini söyle-

[11] Ateist bir yazarın Tanrının olması halinde evreni doğal süreçlerle açıklamanın ve bilimin kesin bildiğini sandığı şeylerin yanlışlanmasının mümkün olduğunu ancak şimdiye kadar böyle bir şey olmadığını söylerken, eldeki verilerin de Tanrıyı yanlışladığını belirtmeyi ihmal etmemektedir. Bkz. Victor J. Stenger, *God: The Failed Hypothesis*, New York: Prometheus Books, 2007, s. 231-3.

mektedir. Ancak yazar yine de bir şeyin bilinememesinin o şeyin bilinmesiyle bilinmemesinin eşit olmadığını ve bunun özellikle Tanrı hipotezinde daha açık olduğunu söylemekten geri durmamaktadır. Buna Russell'ın kutsal demlik kurgusunu örnek veren yazar, kimsenin Tanrıyla demliği bir tutup ona tapmayacağını hatırlatarak bilinemezciliğin yetersizliğini göstermeye çalışmaktadır.[12]

5. NOMA

Dawkins, ateizm konusunda ve özellikle Tanrının bilimsel anlamda çürütülmesi meselesinde kendisini eleştiren McGrath ve kendisine destek yaptığı Stephen Gould'un düşüncelerinden rahatsız olmuş görünmektedir. Zira Gould bilimin Tanrının doğayı kontrolü konusunda hüküm beremeyeceğini ve dolayısıyla bu konunun ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir olduğunu söylemiş ve de bilimin konularının bunlar olmadığını ifade etmiştir. Oysa yazar, meslektaşının haklı uyarılarını pek dikkate almamak bir yana onunla alay eder gibi bir tavır sergilemektedir. Çünkü Dawkins'in sorunu doğayı Tanrıya bırakma ya da Tanrı hipotezinden elini çekme uyarılarının inançsız bir bilim adamı olarak kendisinde yarattığı affedilemez inançsızlık dürtüsünü söndüremeyişidir. Gould'un ifadeleri her ne kadar filozoflar tarafından sürekli tekrarlanmış olsa da, bir bilim adamının kendisinin böyle bir ifadeyi haklı bulması Dawkins açısından yadırganacak türdendir. Yazar bir nebze haklı da olsa yani evrenin yaratılışı ve işleyişini konu alan bilimin diğer konulara el atmaması gerektiği abartılı bulunsa da, Gould'un şu sözü çok yerindedir: "Bilim kayaların yaşını, din çağların dertlerini anlar; bilim cennetin nasıl yapıldığını, dinse cennete nasıl gidileceğini araştırır."[13]

Martin Rees'in bilimin kendi sahasında kalması ve bilimin erişemeyeceği alana yalnızca felsefecilerle ilahiyatçıların girmesi gerektiği yönündeki bilimin ötesine uzanan şeyler hakkında Tanrı araştırmacısına değer veren açıklamalar da yine Dawkins tarafından kabul edilemez görünür. Ona göre eğer bilim adamları bu alana

---

12 Dawkins, *The God Delusion*, s. 50-2; *Tanrı Yanılgısı*, s. 54-6.

13 Dawkins, *The God Delusion*, s. 55; *Tanrı Yanılgısı*, s. 59.

erişemezse ilahiyatçıların da erişme yeteneği yoktur, çünkü böyle bir alan varsa onları da aşmalıdır. İlahiyatçıların derin kozmolojik konularda bilim insanlarının bile erişemeyeceği hangi şeyi sunabilecekleri elbette tartışma götürür, ancak ilahiyatçılarla alay edercesine sorgulamaya kalkan bir adama da bilim adamının hangi değer alanında ve hangi yöntemle at oynatabileceğinin sorulması gerekir.

Yazarın kendisinin de kabul ettiği şekliyle bilimin asla kavrayamayacağı birtakım anlamlı sorular vardır ve eğer gerçekten ileride her soru nihayetinde çözülebilirse, bu sorular neden çözümsüz kalacaktır. Burada yazarın kendisiyle açıkça çelişkiye düştüğü görülmektedir. Dawkins'in Gould'u birilerine yaranmak için eserinde ilahiyatçılara değer atfettiği şeklinde itham etmesi ise bilimselliğe ve bilim adamına yakışmayacak türden saçmalıklardır. Bu açıdan yazarın kendisinin de kime yaranmak için bu yolu tuttuğu ve neden böyle bir girişim içine girdiği sorulabilir ve sorulması da gerekir. Çünkü Tanrı hipotezi gibi gerçekten çok zor ve çok ciddi bir konuda sıradan tartışma ve sataşmalara girişmenin anlamsızlığı bir yana, konunun genişliği açısından yazarın gerekli ilahiyat hatta felsefe altyapısına sahip olmadan ve bu alandaki mütevazı insanları aşağılayarak sanki kesinmişçesine görüşler beyan etmesi ve ahkam kesmesi gerçekten abesle iştigaldir. Her fırsatta aynı şeyleri tekrarlamanın ve aynı kişilere sataşmanın da hiçbir anlamı yoktur.

Doğaüstü bir varlığın olup olmadığı problemi yazarın dediği gibi bilimsel olsa bile, şu an için böyle bir şeyin imkânının olmadığı açıktır.[14] Hatta doğanın tam olarak ne olduğu sorusu bile fizikçileri şaşkına çevirirken, bir biyoloji insanının evrenin sınırlarını ve Tanrının olup olmadığını araştırmaya girişmesi ve bunu popüler kültürün alelade diliyle yapmaya çalışması, gerçekten yadırganacak cinsten bir durumdur. İşi yalnızca din adamlarıyla ve insan eliyle tahrif edilmiş sözde kutsal kitaplardaki ifadelerle dalga geçmek olan bir

---

14 Eskinin en ünlü ateistlerinden olan Flew, bilimsel keşiflerin ve düşünsel nedenlerin kendisini Tanrıya inanmaya nasıl götürdüğünü anlattığı eserinde Tanrıyı kanıtlamanın sırf bilimsel bir şey olmadığını, Tanrısal olanın deney ve denklemlerle değil de bunların ortaya koyduğu yapıların anlaşılmasıyla gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Bkz. Antony Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, çev. Hasan Kaya & Zeynep Ertan, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2008, s. 145.

yönteme başvurmak olan bilim adamının, eskiden bilim diye biline mitolojik şeylere gülüp geçtiğini hatırlaması ve günün birinde kendisine gülüneceğini unutmaması gerekir. Eğer bütün dinleri iyi bilen bir dinler tarihi uzmanı değilseniz, bilmediğiniz inançların Tanrısını diğerleriyle eş tutup saldırmanın hiçbir kıymeti harbiyesi olmaz.

6. Büyük Dua Deneyi

Büyük dua deneyinden kasıt, duanın hastalığa bir yararının olup olmadığını incelemeye çalışan kişilerce yapılan ankettir. Dua etmek hastalığa çare olabilir mi sorusu, bir bakıma dini tecrübe alanına girer. Çünkü dua ve karşılık alma meselesi, mümünin içsel sorunu olarak yalnızca dinin pratik yönün oluşturur. Bunu Tanrı hipoteziyle ilişkilendirmek, yazarın başta belirttiği dindarların zihinlerindeki Tanrı izlenimini yahut kutsal kitaplardaki kaba duran ifadeleri hesaba katmadığı, derdinin yalnızca Tanrı hipotezi olduğu şeklindeki sözleriyle çelişmektedir. Her ne kadar dua eden kişi duasını aşkın varlık olan Tanrıya etmiş olsa da, Tanrının buna cevap vermesiyle Onun varolması arasında kurulan analoji yine de saçmadır. Zira Tanrı gerçekten varsa ve her şeye gücü yeten bir varlık olup istediğini yapabiliyorsa, yapılan her duaya karşılık vermek zorunda değildir. Kaldı ki Dawkins din ya da dindar derken yalnızca Hıristiyan dünyasını baz almakta ve başta da belirttiği gibi diğer dinleri fazla bilmemektedir. Öyleyse bu deney yalnızca Hıristiyanları bağlar, diğer dinlerin mensuplarının bu du deneyinden bağımsız olduğu anlamı çıkar. Belki diğer dinlerde de belli şeyler varsa bile, yazar bundan pek haberdar görünmemektedir.

Templeton Vakfı adına fizikçi Russell Stannard tarafından hazırlıkları yapılan ve Herbert Benson tarafından gerçekleştirilen dua deneyinin kapsamı, bir kısım hastaya dua edilmesi ve bir kısma da edilmemesi olarak belirlenmiştir. Dua edilenlerin imdadına acaba Tanrının yetişip yetişmeyeceği sorusu gündeme getirilerek, adeta bir Tanrı sınaması yapılmıştır.[15] Büyük paralar harcanan deneyde kiliselere isim verilerek hastaların bazılarına dua etmeleri sağlanmış

[15] Dawkins, *The God Delusion*, s. 45; *Tanrı Yanılgısı*, s. 66.

ve insanların dini duyguları istismar edilmiştir. Böyle bir deneye ancak günah çıkartma heveslisi papazların alet olması gayet doğaldır. Oysa diğer dinlerde böyle şeyler olması mümkün değildir, özellikle İslam dininin temel kurallarından birisi, kişinin duasını kendisi etmesidir. Aracı kabul etmeyen dinlerle aracı kabul edenleri aynı safta tutmak ve birisiyle geçtiği dalgayı sanki diğeri de öyleymiş gibi onunla da geçmek, inanlığa yakışmayan bir davranıştır. Dua edilenlerle edilmeyen hastalar arasında sağlık yönünden bir fark olmaması Tanrının olmamasıyla asla bir tutulamaz. Swinburne'ün karşı çıkışını da anlamsız bulan yazar, filozofun Tanrıyı kandırma olarak gördüğü bu deneyi eleştirmesini küçümseyerek onun acı çekmeyi sabırlı ve cesur olma erdemi kabul etmesini yadırgarken, Hiroşima'ya atılan bombadan ölenler ve Yahudi katliamı konusundaki duruşunu da yine teizmin tipik bir yobazlığı olarak görmektedir.[16] Para kaybı konusunda ise Dawkins'in din adamlarının topladığı paralardan bahsederken düştüğü dehşete burada düşmediğini görmek de ayrıca ilginçtir.

7. Neville Chamberlain Evrimciler Okulu

Dawkins, yeniden Amerika'ya uzanmakta ve her türlü siyasi güç ve finansa sahip insanlar tarafından evrim kuramını savunanların ciddi tehlike olduğundan bahsetmektedir. Bu tehditlere karşı oluşturulan evrim savunma lobisi, giderek içine dindarları hatta ilahiyatçıları da alarak güçlenmiştir. Yazara göre kendi dinlerinin adını kötüye çıkardığına inandıkları yaratma kuramını terk ederek evrimi benimsemişlerdir. Çünkü onlarda bir tür ilgi çekme dürtüsü olduğundan kendilerini ilgi çekme amacıyla yanlış yönlere yani NOMA'ya yöneltmişlerdir. Bu ise dinin bilimin üzerinde bir tehdit oluşturmadığını, aksine bilimle dinin gerçekte bağımsız ve ayrı olduğuna inanmaya insanları sürüklemiştir. Düşmanlarının düşmanını dostları sayan bu okul mensupları, ateistleri kendilerini desteklemek yerine dindar ve cana yakın insanlara saldırdıklarını söyleyip

---

16 Richard Swinburne, *The Existence of God*, Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 246. Ayrıca dua deneyiyle ilgili söylemek gerekirse, tanrının bize görev vermediği şeyler hakkında kendimize vazife çıkarmamamız gereklidir. Bkz. Swinburne, *Tanrı Var mı*, çev. Muhsin Akbaş, Bursa: Arasta Yayınları, 2001, s. 13.

dursalar bile, kendilerini destekleyen ateist gurup olmamıştır. Çünkü onların zannettiği gibi, tartışma yaratılışla evrim arasında değil, hurafeyle akıl arasındadır.[17]

Dawkins, yaradılışı savunanlarla ortak yönünün olduğunu söylemesine rağmen yine de yaradılış teorisinin olmadığını teistlere saldırarak söylemeye çabalamaktadır. Yaradılış kuramını savunanların bilim sahasının bağımsızlığına saldırmaktan geri durmayacaklarını iddia eden Dawkins, bu insanların her yerde evrimci ve ateist aradıklarını ve ahlaksızca kendisi gibi ateist ve evrimci olanlara saldırdıklarını anlatmaktadır. Bu insanların gözünde ateistler birer sapık ya da terörist olmak yanında kirli pençelerini her şeye geçirmeyi amaç edinirler. Başından geçenlerden verdiği örneklerle durumu daha bir vahimlerştiren yazar, dindarların suçlarını dine atfeder görünmektedir.

8. Küçük Yeşil Adamlar

Bu konuyu ele almak, her bilim adamının daima ilgisini çekmiştir. Evrenin sınırlarını çizmeye ve dünyamız haricinde başka yerlerde hayat olup olmadığını anlamaya çalışan bilim insanlarını meşgul eden bir konu olarak uzayın derinliklerinde bilmediğimiz türden canlıların varlığı halen tartışmalı bir konu olmasına rağmen yazarı ilgilendirmektedir. Oysa Tanrı hipotezini bile bilimsel olmadığı gerekçesiyle bir kenara koyan yazar, gelecekte kanıtlanacağı umuduyla kabul ettiği ve bilimsel diye nitelediği bir konuya girmektedir.

Paul Davies'in ördek denklemi, evrende bağımsız bir şekilde evrim geçiren medeniyetlerin sayısının sayılamayacak kadar çok olduğunu söyleyen bir olasılık hesaplama denklemidir. Ancak bu Dawkins bu denklemin hiç ya da hemen hemen hiç olasılığının olmadığını söylerken burada mantıklı olanın bilinemezci bir tavır olduğundan yanadır. Ancak tek yaşam yeri olarak dünyayı farz etmekle boş bir şeyle meşgul olup vakit harcamış olmak, insanın olağandışı bir mekanda yaşadığı duygusunu vermektedir. Oysa günümüzde bilimin ilerlemesiyle yeni yeni güneş sistemleri hatta

---

[17] Dawkins, *The God Delusion*, s. 67-8; *Tanrı Yanılgısı*, s. 69-70.

galaksilerin varolduğunu bilmek kolaylaşmıştır. Bu yüzden günümüz tahminleri artık geçmişte olduğu gibi sıradanlık ilkesine göre yapılmamakta, ördek denkleminde sunulan listedeki o zamanın anlaşılmaz gelen şeylerinde bir kısmının artık bilinmesiyle bu konuda daha az agnostik durumunda kalınmaktadır. Bu Dawkins açısından günü geldiğinde Tanrının da bilinmeyen bir şey olmaktan çıacağını ve olmadığının konuşulacağını söylemektedir. Comte için bile imkansız görülen pek çok artık imkan alanının içindeyse, gün gelir pek çok şey de bilimin alanına dahil olup bilinebilir.

Dawkins Tanrı varsayımını insanüstü ve doğaüstü kavramlarıyla ilgili tuttuğunu söylese de, kitap boyunca daima dindarların safiyane yaptığı eylemleri de aşağılar tarzda kendisine kaynak gösterecektir. Düşünelim ki, teleskoplar dış dünyadan bir sinyal almış olsunlar. Bu bizim evrende yalnız olmadığımızı ortaya çıkarmaktan ziyade bizimkinden daha gelişmiş zihinleri de bize haber vermiş olmaz, hatta daha düşük zekalı birisi de bu sinyali gönderebilir. Bir bilim adamı olan Jocelyn Burnell dışardan bir sinyal aldığını söylemiştir. Bunun gibi pek çok titreşimin ne anlama geldiğini günün birinde öğrendiğimizde, bunun büyük zeka değil, fizik olduğunu kabul etmek zorunda kalırız.[18]

Ancak dışardan gelen bu titreşimin bizden çok daha zeki beyinler tarafından sunulmasını ileri sürmek de belki akla aykırı olmaz, ancak böyle bir durumda bile yazara göre, bu varlıklara ulaşma onlara tapınma anlamına da gelebilir. Bu denli zeki varlıkların medeniyeti bir ilahiyatçının zihninde insanüstü gibi gelse bile, Dawkins bu tür medeniyetin doğaüstü olmadığını Ortaçağa gönderilmesi önerilen günümüz teknolojisini örnek vererek anlatmaya çalışmaktadır. Ancak yazarın unuttuğu önemli bir nokta daha var ki, o da eski çağlarda yapılan bazı yapıların hala nasıl yapıldığının anlaşılamamasıdır. Bu da Dawkins'in böylesi tahminiyle çelişkilidir ve onu yalanlamaktadır. Tanrıyla bu tür zeki varlıklar arasındaki fark onların kökenlerinde yatar dese de, doğaüstü diye neyi tanımladığımız zaten tartışmalıyken böyle bir anlatım eksik kalmak zo-

18 Dawkins, *The God Delusion*, ss. 70-2; *Tanrı Yanılgısı*, ss. 72-4.

rundadır. Çünkü bize göre doğa diye nitelenen şeyin ötesinden gelen bir varlık yine de doğaötesi olmak durumunda kalır. Dawkins'in çırpınışları açıkçası evrimin aleyhine sonuçlanacak bir zeki varlıkla kendi görüşlerinin çeliştiğini anlamasıdır. O halde Tanrıyı doğanın bütünü olarak gören filozoflar ve teologların hangi kefeye konulacakları yazara sorulmalıdır. Tanrı hipotezinin bunun neresinde durduğu gerçekten tartışmalı bir konum arz etmektedir.

Kaynaklar

Ayer, Alfred Jules, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Dawkins, Richard, *Tanrı Yanılgısı*, çev. Tunç Tuncay Bilgin Kalisto, İstanbul: Kuzey Yayınları, 2008.

Dawkins, Richard, *The God Delusion*, London: Bantam Press, 2006.

Flew, Antony, "Theology and Falsifications", *Philosophical Essays*, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 1998.

Flew, Antony, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, çev. Hasan Kaya & Zeynep Ertan, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2008.

Freud, Sigmund, *Moses and Monotheism*, trans. Katherina Jones, New York: Vintage Books, 1967.

Stenger, Victor J., *God: The Failed Hypothesis*, New York: Prometheus Books, 2007.

Swinburne, Richard, *Tanrı Var mı?*, çev. Muhsin Akbaş, Bursa: Arasta Yayınları, 2001.

Swinburne, Richard, *The Existence of God*, Oxford: Oxford University Press, 1985.

Kaygı, 18(II)/2019: 480-497.
Araştırma Makalesi | Research Article

Makale Geliş | Received: 09.05.2019
Makale Kabul | Accepted: 07.07.2019
Yayın Tarihi | Publication Date: 30.09.2019
DOI: 10.20981/kaygi.612803

Emre DORMAN

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü, İstanbul, TR
Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar University, Rectorate, Department of Turkish Language, İstanbul, TR
ORCID: 0000-0001-6248-0503
emredorman@yahoo.com

"Bilimsel Ateizm"e Ateist Düşünürler Tarafından Getirilen Eleştiriler

Öz

"Bilimsel ateizm" veya literatürde bilinen diğer adıyla "yeni ateizm" halk arasında kabul gören bir felsefi görüştür. Bilimle ateizmi ilişkilendirirken bir yandan da bilimin dinle çatışma içinde olduğunu temellendirmeye çalışan bu görüş temelde bilimin otoritesinden faydalanma amacını gütmektedir. Böylece bu görüşün temsilcileri tarafından bilimin prestiji kullanılarak ateizmin doğru olduğu iddia edilmektedir. Richard Dawkins ve Daniel Dennett gibi yazarların savunduğu ve popülerleştirdiği bu görüş birçok dindar teolog ve felsefeci tarafından da ciddiye alınmış ve eleştirilmiştir. Yakın zamanda "bilimsel ateizme" ait bu görüşler ateist düşünürler tarafından da eleştirilmeye başlanmıştır. Örneğin Michael Ruse, Fern Elsdon-Baker ve Terry Eagleton gibi ateist düşünürler, "bilimsel ateizm"i eleştiren kitaplar ve makaleler kaleme almışlardır. Temel olarak "bilimsel ateizm"in dini, bilimi ve dinle bilim arasındaki ilişkiyi doğru bir şekilde tanımlamadığından bahseden bu ateist düşünürler yeni ateistleri ideolojik ve taraflı davranmakla suçlamışlardır. Bu makalede ateizmin içinden "bilimsel ateizm"e getirilen bu eleştirilere yer verilecek ve ateist düşünürler arasındaki görüş farklılıklarına dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bilimsel Ateizm, Yeni Ateizm, Richard Dawkins, Michael Ruse, Din ve Bilim.

Criticisms of "Scientific Atheism" by Atheist Thinkers

Abstract

Scientific atheism, also known new atheism became a very popular philosophical view. It tries to relate atheism and science and as a result uses the authority of natural sciences. Science's authority will be used to argue that atheism is right and monotheist religions are wrong. Figures like Richard Dawkins and Daniel Dennett popularized this view and made it a important phenomenon in philosophy of science discussions. This view was criticized by religious theologians and philosophers. Recently this view has been criticized by atheist thinkers like Michael Ruse, Fern Elsdon-Baker and Terry Eagleton as well. They criticized "scientific atheism" in their works and argue that new atheists do not grasp the relationship between science and religion. They did not even understand the concepts of science and religion in the first place. This article will evaluate atheist critiques of "scientific atheism" and show that atheists differ in terms of their understanding of the relationship between science and religion.

Keywords: Scientific Atheism, New Atheism, Richard Dawkins, Michael Ruse, Religion and Science.

Giriş

"Bilimsel ateizm" veya diğer adıyla yeni ateizm halk arasında en çok bilinen ateizm türlerinin başında gelmektedir. Bu ateizm türünün bilime yaptığı vurgu onun bilimsel bir iddia ile desteklendiği imajını yaratmaktadır. Bunun sonucunda "bilimsel ateizm" halk arasında ciddi bir ilgi ve itibar görmektedir. Son dönemde Türkiye'de yapılan araştırmalarda yer yer farklılıklar gözlense de genel olarak ateist oranının artmakta olduğu görülmektedir (KONDA 2019). Bu araştırmaların bazılarında Türkiye'de kendisini ateist olarak tanımlayanların nüfusun %6'sını oluşturduğu gözlenmektedir (İnan 2017). Bu oranın ne kadarının yeni ateizme yakın olduğunu kestirmek mümkün değildir. Özellikle de ateistlere "neden ateist oldukları" veya "neden ateizmi teizmden daha makul gördükleri" gibi soruların sorulmadığı bir araştırmada ateistlerin ne kadarının yeni ateist olduğunu belirlemek olanak dışıdır. Bunun yanında şu nokta da gözden kaçırılmamalıdır. Bir kişinin teist olması gibi ateist olmasını da her zaman tek bir nedene indirgemek mümkün değildir.

Her ne kadar ilginç olursa olsun Türkiye'deki veya dünyadaki ateistlerin ne kadarının "bilimsel ateizm"den etkilenerek ateist oldukları tartışması bir felsefe makalesinin ilgi alanının dışına çıkmaktadır. En azından bizim bu makalede amacımız hangi ateizm türünün daha fazla alıcı bulduğunu veya neden alıcı bulduğunu incelemek değildir. Bu tür sorular din felsefecilerinden çok din sosyologlarını ilgilendirmektedir. Bizim bu makaledeki amacımızsa bir ateizm türü olan "bilimsel ateizm"in yine ateist düşünürlerce nasıl eleştirildiğini ortaya koymaktır. Böyle bir çalışmanın birkaç nedenle gerekli olduğunu düşünüyoruz.

Şu noktanın altını çizmekte fayda var. Bugüne dek Türkçe felsefe literatüründe ateizmin farklı türleri olduğu yeterince işlenmemiştir.[1] Birçok kaynak ateistlerin kendi içindeki ayrılıklarını ve birbirlerine karşı getirdikleri eleştirileri göz ardı etmiştir. Oysa bu makalede durumun sanılandan daha karmaşık olduğu görülecektir. Farklı ateizm türleri bulunmaktadır ve farklı kamplarda bulunan ateist düşünürler birbirlerine karşı

[1] Türkçe literatürde bu konuyu detaylı bir şekilde ele alan bir akademik çalışma için bakınız: Alper Bilgili, (2017). *Bilim Ne Değildir? Yeni-Ateist Bilim Anlayışının Felsefi ve Sosyolojik Analizi*, İstanbul: Doğu Kitabevi.

önemli eleştiriler getirmektedirler. Bununla birlikte bu makale ile Türkiye'de ve dünya çapında özellikle 2000'li yıllarda büyük ilgi uyandıran "bilimsel ateizmin" tutarsız yönlerinin altı çizilecektir. Bu kavram ülkemizde gördüğü tüm ilgiye rağmen yeterince çalışılmamıştır. Halk arasında, özellikle bilime yaptığı vurgu ve bazı bilim adamları tarafından benimsenmesi nedeniyle bu görüşün bilimsel olduğu izlenimi hâkimdir. "Bilimsel ateizm"e, ateist düşünürlerin getirdiği eleştirilerden birisi bu görüşün bilimsel olmadığı yönündedir. Dolayısıyla bu makale halk arasında yaygın olan bu kabulün sorgulanmasına da katkı sunacaktır.

"Bilimsel ateizm"e getirilen birçok farklı eleştiri bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada sadece felsefe disiplinini ilgilendiren eleştirilere odaklanılacaktır. Örneğin Richard Dawkins'in ırkçı ve İslamofobik olmakla suçlanması bu makalede konu edinilmeyecektir (Osborne 2018). Bununla birlikte bu ırkçı söylemler veya eğilimler epistemik bir kötülüğe (*epistemic vice*) dönüşüyorsa veya epistemik bir kötülüğün tezahürü ise bu durumda bu makaleye konu edilecektir. Yine felsefe ile ilişkilendirilebilecek ancak doğrudan felsefe alanına ait olmayan iddialar da bu makale çerçevesinde değerlendirilebilecektir.

Makalenin ilk kısmında kısaca "bilimsel ateizm"in temel iddialarına değinilecektir. Yeni ateizmin doğması ve popüler bilim okurları tarafından ilgi görmesini sağlayan nedenleri ve koşulları masaya yatırılacak, ardından yeni ateizme, ateist düşünürler tarafından getirilen eleştirilere odaklanılacaktır. Aşağıda da görüleceği gibi bu eleştiriler sadece felsefeciler tarafından dile getirilmeyecektir. Sosyologlar, tarihçiler ve diğer sosyal bilim dallarıyla uğraşan entelektüellerin yanında bazı doğa bilimcileri de yeni ateistlerin bilimle kurdukları ilişkiyi problemli görmektedirler. Bu kısımda bu eleştirilere örnekler verilecek, bunun yanında bu eleştirilerin ne kadar doğru olduğu değerlendirilecektir. Son kısımdaysa yeni ateizme ateistler tarafından getirilen bu eleştirilerin önemine değinilecektir.

Ateizm ve "Bilimsel Ateizm"

Ateizmin bugün bildiğimiz anlamıyla ne zaman ortaya çıktığı ve kabul görmeye başladığı tartışmaya açıktır.[2] Fransız tarihçi Febvre Ortaçağ'da Hristiyanlık'ın dominant düşünce olmakla kalmayıp hayatın her alanında varlığını hissettirdiğini, bu nedenle de Ortaçağ'da ateizmin yaygınlaşamadığını belirtmektedir. Hollandalı tarihçi Jan N. Bremmer bu iddiayı onaylar ve benzer bir durumun Antik dönemde de gözlendiğini belirtir. Antik Yunanlılar ve Romalılar dini hayatlarında önemli bir yere koymuş, bu dönemde din toplumsal hayatta belirleyici bir kurum olmayı başarmıştır (Bremmer 2006: 11). Bununla beraber, azınlıkta da kalsalar, felsefe tarihinin başlangıcı sayılan bu dönemde ilk ateist düşünürleri görmek mümkündür. Bu nedenle ateizmin kökenlerinin bu dönemde atıldığı fikri yaygındır. Fakat bugün bildiğimiz anlamda ateizmin yayılması için Aydınlanma Döneminin sonuna dek beklemek gerekmektedir (Baggini 2003: 73-74).

Ateizmin doğuşuyla ilgili sık sık öne çıkarılan noktalardan birisi ise onun doğa bilimlerinin doğuşu ve gelişimiyle olan ilişkisidir. Bu arayış anlaşılabilir, çünkü bazı yazarlar önemli nüansları göz ardı ederek metodolojik natüralizm ile ontolojik natüralizmi birbiriyle karıştırmaktadırlar. Yani ateizmin doğanın dışında bir varlık olmadığı yönündeki görüşünün bilim için bir şart olduğunu iddia etmektedirler. Böylece bilim yapmak için doğa dışında bir varlığın olmadığına inanılması gerekmektedir. Oysa bilimin böyle bir talebi yoktur. Yani bilim yapmak için doğanın dışında bir varlığın olmadığına inanmak bir zorunluluk değildir. Günümüzde doğa bilimleriyle uğraşan kişiler "doğa üstü"ne atıfta bulunmamaktadırlar ancak bu durum doğa dışında bir varlığın olmadığı anlamına gelmez (Plantinga 2011: 169-170; Bilgili 2017: 101). Bu hataya verilebilecek bir örnek Baggini tarafından kaleme alınmıştır. O, Tales ve Anaksimandros gibi düşünürlerin doğayı mitlerle değil doğaya atıfla araştırdığından söz eder ve bu anlamda natüralizm ile bilimin gelişimini ilişkilendirir (2003: 74). Ancak

---

[2] Ateizm tanımları ve farklı yaklaşımlar için: George Alfred James, (2005). "Atheism", *Encyclopedia of Religion*, Cilt 1,ed. Lindsay Jones, s. 576, Detroit: Macmillan Reference; Morris R. Cohen, (1951). "Atheism", ed: Edwin R. A. Seligman, *Encyclopaedia of the Social Sciences*, Vol. 1, New York: The Macmillan Company, s. 292.; John Haught, (2003). "Atheism", *Encyclopedia of Science and Religion*, Cilt 1, ed. J. Wentzel Vrede van Huyssteen, s. 39-41, New York: Thomson Gale.

şurası açıktır ki bir bilim adamının doğayı, doğayı gözlemleyerek araştırması demek onun doğa dışında bir varlığın olmadığına inandığı anlamına gelmeyecektir. Nitekim bilim tarihine baktığımızda da bilimsel devrimin mimarlarının var olan her şeyin nedeni olan doğa dışı, kanun koyucu, yaratıcı bir varlığa inandıklarını görürüz. Aynı şekilde günümüzde de pek çok saygın bilim insanının doğanın kendi dışında var edici bir nedene dayanması gerektiği noktasında benzer görüşleri paylaştıkları bilinmektedir. Öte taraftan özellikle modern bilimin verileri ışığında ateizm ve agnostisizm gibi görüşlerinden vazgeçen birçok bilim insanı ve düşünürün görülmesi de mümkündür.[3]

Tarih boyunca ateist düşünceyi benimsemiş her düşünürün doğa bilimlerini öne çıkardığına şahitlik etmeyiz. Ateist pozisyonlarını doğa bilimlerinden ziyade felsefeye, antropolojiye, tarihe dayandıran düşünürler de olmuştur. Örneğin Auguste Comte ve Ludwig Büchner gibi düşünürler ateist düşüncelerinde bilimselliği ön plana çıkarmaya çalışırken Ludwig Feuerbach antropolojiye, Karl Marx tarihe vurgu yapmaktadır (Hurth 2007: 114; Schnädelbach 1984: 96; Bilgili 2018: 101). Yani sanılanın aksine bilim her zaman ateistlerin başvurdukları veya argüman için kullanmaya çalıştıkları ilk ve temel kaynak olmamıştır. İşte bu nokta "bilimsel" veya yeni ateizmi kendisinden önceki ateizm türlerinden ayırmaktadır. Yeni ateistler, tarihte doğa bilimlerini kullanan ilk ateistler değildir ancak doğa bilimlerini merkeze koyma ve onu neredeyse kutsal bir pozisyona yerleştirme anlamında ilk oldukları söylenebilir. Bu nedenle yeni ateistler, bilimi tanrı edinmekle ve Charles Darwin'i de dinlerinin en önemli azizi haline

[3] Bu konuda daha detaylı bir analiz için bakınız: Hugh Ross, (1993). *The Creator and the Cosmos*, Colorado: Navpress; Hugh Ross, (1989). *The Fingerprint of God*, New Kensington: Whitaker House; Henry Margenau &Roy Abraham Varghese, (1991). *Cosmos, Bios, Theos: Scientists Reflect on Science, God, and the Origins of the Universe, Life, and Homo Sapiens*, Open Court Publishing Company; Robert Jastrow, (1978). *God and The Astronomers,* New York: W.W. Norton; Fred Heeren, (2004). *Show Me God: What the Message from Space Is Telling Us About God*, Day Star Productions; Lee Strobel, (2004). *The Case For A Creator,* Michigan: Zondervan; John Marks Templeton, (1996). *Evidence of Purpose, Scientists Discover The Creator*, New York: The Continuum Publishing Company; Russell Stannard, (2000). *God For The 21st Century,* Great Britain: Templeton Foundation Press; Gerald L. Schroeder, (2001). *The Hidden Face of God: Science Reveals The Ultimate Truth,* New York: Touchstone; John C. Lennox, (2009). *God's Undertaker: Has Science Buried God?,* Lion Hudson; Alister E. McGrath, (2009). *Science and Religion,* Wiley-Blackwell; Francis S. Collins, (2007). *The Language of God: A Scientist Presents Evidence for Belief*, Free Press; Patrick Glynn, (1999). *God: The Evidence: The Reconciliation of Faith and Reason in a Postsecular World,* Prima Publishing; Antony Flew, (2008). *There Is a God: How the World's Most Notorious Atheist Changed His Mind,* HarperOne.

getirmekle eleştirilmişlerdir (Borer 2010: 137). Başka bir deyişle yeni ateistler bir taraftan dinlerin kutsallarını eleştirirken, onları dogmatik olmakla suçlarken bir taraftan da kendi kutsallarını yaratmışlardır. Aşağıda bu tartışma daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Yeni ateizme ateist düşünürler tarafından getirilen eleştirilerin detaylarına inmeden önce bir noktanın daha altını çizmekte fayda vardır. Yeni ateizmin halk arasında edindiği popülerliğin ateistlerle sınırlı olmadığını belirtmek gerekir. Birçok agnostiğin, deistin hatta Müslümanın bu görüşlerden etkilendiği, yeni ateistlerin argümanlarına muhatap oldukları görünmektedir. Dolayısıyla aşağıdaki tartışmanın toplumun yalnızca marjinal bir kesimini ilgilendirmediğini belirtmek gerekir.

Ateist Düşünürlerin "Bilimsel Ateizm"le İlgili Temel İtirazları

Yeni ateizme teist düşünürler tarafından tatmin edici eleştirilerde bulunulmuştur. Alvin Plantinga, Keith Ward, Roger Trigg, William Lane Craig, Alister McGrath, Dinesh D'Souza gibi Hristiyan felsefeciler ve düşünürler bazıları akademik, bazıları popüler eserler kaleme almışlar, etkili olduğunu düşündükleri bu akımı analizlerine konu edinmişlerdir. Bu analizlerin hepsi eşit derecede isabetli değildir. Bu düşünürler tarafından getirilen eleştiriler Hristiyan bir perspektiften sunulduğu için çoğu zaman yeni ateistlerin itirazlarına cevap vermenin ötesine geçmiş, Hristiyanlık'ın doğru olduğunu savunan apolojetik metinler olmuşlardır. Bu noktada yeni ateizme getirilen ateist eleştirilerin önem kazandığını düşünüyoruz. Ateist düşünürlerin temel amacı doğrudan yeni ateizmin iddialarını çürütmek olduğu için, eleştirilerini sunarken bir yandan da Hristiyanlık'ın doğruluğunu göstermek gibi bir ajandaya sahip değillerdir.

"Bilimsel ateizm"e eleştiri getiren ateistler içerisinde en çok ses getiren düşünür, Kanadalı felsefeci Michael Ruse olmuştur. Florida Devlet Üniversitesi'nde felsefe bölümünde çalışmalarını sürdüren Michael Ruse'un bilim felsefesi ve bilim tarihi üzerine birçok çalışması bulunmaktadır. Ruse, akademik yayınlarının yanında *Guardian* gibi saygın gazetelerde görüşlerini paylaşmaktadır (Ruse 2012). Bu anlamda Michael Ruse'un, yeni ateistler gibi ana akım medyayı etkili şekilde kullandığı söylenebilir.

Ruse, özellikle Richard Dawkins'in bilim ve din arasında kurduğu ilişkiyi çalışmalarına konu edinmiş, onun din konusundaki fikirlerini eleştirel bir şekilde ele almıştır. Ancak bu noktada şunu tekrar hatırlatmak gerekir. Michael Ruse doğa bilimlerinin otoritesini sorgulamamakta, Darwin'in evrim teorisine karşı getirilen itirazlara sert bir şekilde karşı çıkmaktadır. Yani Ruse, Dawkins ve arkadaşlarının bilim karşıtı veya evrim karşıtı diyerek itibarsızlaştırabileceği bir görüşe sahip değildir. Hatta bu nedenle Michael Ruse, bir makalesinde Sigmund Freud'un "Küçük Farklılıkların Narsisizmi" kavramına atıfta bulunur (Ruse 2015: 361). Freud bu kavramı dışarıdan birbirine çok benzeyen ancak birbirleriyle mücadele halindeki dini gruplar için kullanıyordu. Her ne kadar dışarıdaki bir gözlemciye göre bu çekişme anlamsız görünse de, gruplar aralarındaki küçük farklılıkların üzerine odaklanarak birbirleriyle çekişme haline girmişlerdir (Brown 2010: 153). Michael Ruse, bu kavramı kullanarak kendi görüşleri ile yeni ateistlerin görüşlerinin birbirine temelde benzediğini anlatmaktadır. Yani hem Ruse hem de Dawkins, Allah'ın varlığına inanmamakta, evrim teorisi başta olmak üzere bilimsel teorilerin doğruluğundan şüphe duymamaktadırlar. Bunun yanında her iki düşünür evrim teorisine alternatif olarak sunulan *Intelligent Design* (Akıllı Tasarım) iddialarına karşı sert eleştiriler getirmekteler (Dawkins 2015: 118-125; Ruse 2010a). Yine her iki düşünür eşcinsellere karşı yaklaşımları gibi nedenlerle Hristiyanlık'a karşı eleştireldirler. (Dawkins 2015: 277-279; Ruse 2010b). Ancak, tüm bu benzerliklere rağmen Michael Ruse, Richard Dawkins'i ve diğer yeni ateistleri sert bir şekilde eleştirmiştir. Sadece bir doğa bilimci olan Richard Dawkins'ten değil, Daniel Dennett gibi felsefecilerden de örnekler veren Ruse onların din ile bilimi birbirleriyle mutlak bir şekilde çatışan bilgi türleri olarak betimlemelerini eleştirir (Ruse 2010: 3-5). Bu konuda bir metafor kullanan Ruse, Dawkins'in *Tanrı Yanılgısı* adlı eserinin temel felsefe ve din bilgisinden yoksun olduğuna dikkat çeker. Ona göre bu eser son derece yüzeysel ve özensizdir (Ruse 2015: 362-363). Bu gözlem, ileride tekrar göreceğimiz gibi yeni ateist yazarlarla ilgili olarak sıklıkla vurgulanan bir noktadır. Yeni ateist yazarlar dini bilimin tam karşısına yerleştirmek için dini de bilimi de olduğundan farklı yansıtmaktan çekinmemişlerdir. Örneğin bir başka yeni ateist yazar olan Sam Harris dinleri kötülüklerin, tahammülsüzlüğün ve şiddetin kaynağı olarak resmeder (Ward

2011: 130-131). Yine Harris İslam'la terörü özdeşleştirirken, Dawkins ılımlı İslam ifadesinin anlamsız olduğunu iddia eder. Ona göre İslam'ın ılımlısı yoktur (Dawkins 2015: 290-296; Harris 2014: 13-14). Ruse, Dawkins'in dini hatalı tasvir etmek ve kötü göstermekle kalmadığını, onu her şeyi meşrulaştıran ölümcül bir ideoloji olarak gördüğünü de hatırlatır ve bu tür bir analizin sığ olduğunu ifade eder (Ruse 2012b).

Michael Ruse'un "bilimsel ateizm"e getirdiği bir başka eleştiri de görüşün temsilcilerinin yüceltilmesi hatta adeta dini bir figür haline getirilmesidir. Ruse, özellikle Dawkins'in karizması nedeniyle bir nevi tapınılan bir figür haline dönüştürüldüğünü iddia eder. Bu hayli ironik bir durumdur. Çünkü Ruse'a göre, dinleri eleştiren yeni ateistler kendi görüşlerinin seküler temsilcilerinden birer ilah yaratmayı başarmışlardır (Ruse 2012a). Ruse'a göre Dawkins ve yeni ateistler sert bir şekilde eleştirdikleri konvansiyonel dinlere sadece bu konuda benzememektedirler. Onlar, Ruse'a göre, diğer görüşlere karşı toleranssız, kahramanına adeta tapınan ve kendi inandıklarından şüphe etmeyen bir ateizm ekolüdür (2012a). Nitekim bu iddiaları nedeniyle Michael Ruse, Richard Dawkins tarafından "korkak bir aptal" olarak tasvir edilmiş ve onu eski İngiliz Başbakan Neville Chamberlain'e benzetmiştir. Hatırlanacağı gibi Chamberlain Adolf Hitler'i sakinleştirebileceğini düşünmüş ve ona karşı gerekli önlemleri almamıştır. Dawkins'e göre Ruse da Hitler'e karşı safça hisler besleyen Chamberlain gibi şeytani amaçlar güden dindarlarla diyalogu sürdürmekte ve dinlerin şeytani yönlerini yeterince anlamamaktadır (Ruse 2008: 127). Bu durum, hümanizm, açık görüşlülük ve hoşgörü parolasıyla yola çıktıklarını iddia eden bir görüşle ilgili hayal kırıklığı yaratmakta ve yeni ateistlerin samimiyetini sorgulatmaktadır (Ruse 2012b).

"Bilimsel ateizm"e eleştiri getiren bir diğer ateist düşünür Fern Elsdon-Baker'dır. Evrim teorisi tarihi ve biyoloji felsefesi konusunda çalışmalar yürüten Elsdon-Baker hem akademik çalışmalarında hem de popüler yazılarında yeni ateizme eğilmiştir. Elsdon-Baker da tıpkı Michael Ruse gibi gazetelere köşe yazıları yazmaktadır. Örneğin İngiliz *Guardian* gazetesine yazdığı bir yazıda yeni ateizmin kendisini nasıl etkilediğine yer vermiştir. Bu yazıda Elsdon-Baker kendisinin de bir ateist olmasına rağmen, yeni

ateizmi eleştirdiği için evrimi reddetmekle, hatta yobazlıkla suçlandığını belirtmiştir. Elsdon-Baker'a göre bu suçlamalar tek başına yeni ateistlerin diğer görüşlere karşı ne kadar tahammülsüz olduğunu göstermektedir. Hatta ona göre bu tahammülsüzlük öyle bir seviyededir ki, ateistler yeni ateistleri eleştirdiklerinde kendilerinin inançlı olmadığını belirtme zorunluluğu hissetmektedirler (Elsdon-Baker 2011). Elsdon-Baker da yeni ateistlerle, özellikle de Richard Dawkins ile ilgili kaleme aldığı eserinde kendisinin inançsız olduğunu ifade eder (Elsdon-Baker 2009: 3):

> "Şunu en baştan ifade etmeliyim ki ben Dawkins'in, daha doğrusu bilimin tarafındayım. Ben gerçek bilime saldırmak için kendini gizleyen bir yaratılışçı değilim… Seküler bir sosyal çevreden geliyorum ve bilim adamlarının arasında büyüdüm. Hatta çocukluğumdaki evcil hayvanlarımız dahi bilim adamlarının isimlerine sahipti!"

Aslında ona göre inançsızlığını itiraf etmek zorunda kalanlar sadece yeni ateistleri eleştiren felsefeciler değildir. Elsdon-Baker yakın bir bilim insanı arkadaşının da Hristiyan olduğunu gizlemek zorunda kaldığını, aksi takdirde bilim insanı arkadaşları tarafından suçlanacağını ifade ediyor (Elsdon-Baker 2011). Bu durumda şunu iddia edebiliriz. Yeni ateizmin sözcülüğünü ettiği, bilimle dinin çatıştığı tezi sadece yeni ateistler arasında değil, bilim insanları arasında da alıcı bulmuştur. Oysa Eldsdon-Baker'ın da ifade ettiği gibi bu tür bir iddia tarihi gerçeklere bağdaşmaz. Bilim tarihi, bilimin ortaya çıktığı ilk günlerden itibaren dinin var olduğunu, yani yeni ateistlerin iddia ettiği gibi her dönemde bilimle dinin çatıştığı tezinin gerçeği yansıtmadığını göstermektedir (2011).

Elsdon–Baker'a göre yeni ateistlerin bu tür iddiaları, özellikle bilimle dini çatışan iki dünya görüşü olarak sunmaları bilimin prestiji açısından da problemlidir. Halka bilimi sevdirmek, bilimi popülerleştirmek parolasıyla yola çıkan yeni ateistlerin dinleri bilime aykırı dünya görüşleri olarak sunmaları ancak daha fazla ayrışmaya neden olacaktır. Bu durum bilime halk kitlelerince ilgi durulmasını engelleyecek, onu insanların gözünde batı ideolojisinin bir ürünü olmaya indirgeyecektir (Elsdon-Baker 2011). Elsdon-Baker'a göre Dawkins örneği bu konuda ilgi çekicidir. Dawkins, Charles Darwin'in teorisi üzerinden dinlere savaş açmaya çalışmış, böylece onun ismini tabiri

caizse esir almıştır. Bu durum evrim teorisinin gerçekte ne söylediğinin anlaşılmasını engellemektedir. Teori sanki Allah'ın yokluğunu ispatlama amacındaymış gibi bir izlenim çizilmektedir (Elsdon-Baker 2009: 2). Oysa evrimsel biyoloji, canlıların evrimini esas alarak canlıların oluşum ve gelişim süreçlerine dair kanıtlara dayalı bilimsel açıklamalar yapmayı hedefler. Allah'ın varlığına ya da yokluğuna dair herhangi bir ispat veya çürütmenin peşinde değildir. Bir biyolog olan Dawkins'in kendi alanı açısından son derece açık olan bir konuda dahi gerçekten uzak bir tutum sergilemesi en başta biyoloji açısından kabul edilemezdir.

Elsdon-Baker'ın altını çizdiği bu durum bilim açısından tehlikeli sonuçlara gebedir. Bilim ve dinin kesin olarak çatıştığını düşünen bazı çevreler dini inançlarını koruma güdüsüyle bilime karşı antipati geliştirebilirler (Bilgili 2017: 19-20). İngiliz moleküler biyolog Denis Alexander bu endişenin haklı çıktığının, evrim karşıtı görüşlerin dini çevrelerde benimsenmeye başladığının altını çizer. Bununla beraber Alexander yeni ateizmin dinle ilgili tartışmaları gündeme taşıdığını, bilim insanları arasında ve entelektüel çevrelerde dinle ilgili konuşmaları tabu olmaktan çıkardığını hatırlatır. Yani ona göre Dawkins ve arkadaşları, istemeyerek de olsa dini konuların bilimsel çevrelerde tartışılmasına katkı sunmuşlardır (Alexander 2012: 40-41).

Son olarak Elsdon-Baker'ın yeni ateistlerin kavgacı, dogmatik ve tartışmayı basite indirgeyen üsluplarını eleştirdiğini hatırlatmak gerekir. Ona göre Dawkins'in bilim adamlarını bilimin tarafında olanlar ve dindarların "cahilliklerine ve aptallıklarına saygı duyanlar" olarak ikiye ayırması bu üsluba verilebilecek güzel bir örnektir (Elsdon-Baker 2009: 170). Elsdon-Baker'a göre, insanların her bilimsel teoriyle ilgili şüphelerini paylaşma hakları vardır. İngiltere ve Kanada'da internet tabanlı araştırma şirketi *YouGov* tarafından yapılan kapsamlı araştırma da göstermektedir ki, evrim teorisini kabul etmeyen kişilerin dahi İngiltere'de %70'i, Kanada'da ise %69'u genetik bilimiyle uğraşan bilim adamlarına güvendiklerini söylemişlerdir. Bu istatistik son derece önemlidir. Çünkü genetik bilimi evrim üzerine yapılan araştırmaların önemli bir unsuru olarak görülmelidir (Elsdon-Baker 2017). Daha da önemlisi, yine Elsdon-Baker'ın dikkat çektiği gibi Dawkins'in yaratılışçı diyerek bilim karşıtı olmakla suçladığı kitlenin

dahi önemli bir kısmı teist bir evrimin var olduğuna inanmaktadır. Yani bu insanlar bilime karşı olmamakla kalmamakta, evrim teorisine de inanmaktadırlar. Bir *think tank* kuruluşu olan Theos'un 2009'da yaptığı araştırmada Hristiyanlığa inandıklarını söyleyen kişilerin %37'si aynı zamanda teist bir evrime inandıklarını söylemiştir (Elsdon-Baker 2009: 171). Dolayısıyla, kendisi de bir ateist olan Elsdon-Baker'a göre "bilimsel ateizm" bilimin tarafında olduğunu iddia etmesine rağmen insanların bilimle aralarına mesafe koymalarına neden olmaktadır.

İngiliz akademisyen Terry Eagleton, "bilimsel ateizm"i sert bir şekilde eleştiren diğer bir ateist düşünürdür. Eagleton, yeni ateistleri *Reason, Faith, and Revolution* adlı kitabında eleştirmiş, söz konusu görüşün bilime ve akla aykırı yönlerine dikkat çekmiştir (Eagleton 2009). Bunun yanında ateist düşünür Eagleton, yeni ateist Richard Dawkins'in *Tanrı Yanılgısı* adlı eserini *London Review of Books* için detaylı bir şekilde analiz etmiştir (Eagleton 2006). Marksist düşünür Eagleton, aynı zamanda yeni ateistleri eleştiren röportajlar da vermiştir. Bu röportajlarda Eagleton Dawkins'in ve diğer yeni ateistlerin felsefe ve tarih konusundaki yeterliliklerini sorgulamıştır (Taylor 2009).

Eagleton'a göre yeni ateistler dinlerin nasıl fenomenler olduğundan yeterince haberdar değildirler (2014: 148). Bu anlamda, yeni ateistlerin dini, bilimsel dünya görüşüne aykırı olarak sunmaları gerçekçi değildir. Bu kıyasın anlamsızlığını vurgulamak isteyen Eagleton şu örneği verir. Yeni ateistler dinlerin böyle bir iddiası olmasa da dinlerin bilime alternatif açıklamalar sunduğunu iddia ederler. Aynı mantık, edebiyatı da sosyolojinin başarısız bir alternatifi olarak görmelidir. Yani, yeni ateistlerin görüşünün bir benzerini benimseyecek olursak, Max Weber gibi bir sosyoloğu okumak varken, Robert Musil gibi bir romancıyı okumak anlamsız bir çaba olacaktır (Eagleton 2009: 6).

Eagleton'a göre yeni ateistlerin dini konulardaki bilgisizliği ve konuşmadaki cesareti o derece barizdir ki, birinci sınıf ilahiyat öğrencisinden bile az bilgili olmalarına rağmen rahatlıkla dinler hakkında fikir beyan edebilmektedirler. Eagleton bu noktada şu benzetmede bulunur. Yeni ateistlere Güney Asya jeopolotiği ile ilgili bir şeyler sorulsa kendilerini rezil etmemek için mutlaka dikkatli bir şekilde bu konuyu araştıracaklardır.

Garip olan şudur ki yeni ateistler din konusunda Güney Asya jeopolitiğinden daha fazla bilgili olmasalar da, hatta birçok yanlış kanıya sahip olsalar da kendilerinde bu konuda rahatça yorum yapma hakkı görürler (2006). Eagleton, Dawkins'in Tanrı fikrini bile çocukça bir şekilde ele aldığını, onu aksakallı olmasa da bir insan gibi hayal ettiğini hatırlatır (Taylor 2009).

Sonuç

"Bilimsel ateizm"e ateistler tarafından getirilen bu eleştiriler ateistler arasında hem görüş hem de üslup farkı olduğunu ortaya koymaktadır. Dawkins, Dennett, Harris ve Hitchens gibi düşünürlerin bilimle ve dinle ilgili yargıları ve bunları ortaya koyuş şekilleri birçok ateist tarafından paylaşılmamaktadır. Hatta bazen ateistlerin yeni ateizmle ilgili eleştirileri o kadar derinleşir ki kendilerinin onlarla aynı kampta yer almadığını açıkça vurgulamak zorunda kalırlar. Örneğin Michael Ruse, yeni ateistleri okudukça ateist olduğunu ifade etmekten utandığını söylemiştir (Copan 2011: 17). Yukarıda da örneklendirdiğimiz gibi, Eagleton ve Elsdon-Baker da eleştirilerini kaleme aldıkları eserlerinde kendileriyle yeni ateistler arasındaki farkları vurgulama gereği görmüşlerdir.

Ancak yeni ateistlerle ateistler arasında sadece bir üslup sorunu olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Her ne kadar Elsdon-Baker veya Michael Ruse gibi ateistler kendilerinin din-bilim ilişkisi bağlamında yeni ateistlerle aynı pozisyonda durduklarını söyleseler de bu görüşün doğru olmadığını düşünüyoruz. Hatırlanacağı gibi iki düşünür de kendilerinin yeni ateistler gibi dinin değil bilimin tarafında olduklarını iddia etmişlerdi. Ancak bu tür bir söylem, yine aynı düşünürlerin din-bilim dikotomisine getirdikleri eleştiri ile uyumsuzdur (Ruse 2013: 73-88). Başka bir deyişle, bir yandan din ve bilimle ilgili konularda dine karşı bilimin tarafında olduğunu söylemek, bir yandan da din ile bilimin doğaları gereği karşı karşıya konumlanmasını yüzeysel bulmak tutarlı görünmemektedir. Kanaatimiz odur ki, yeni ateizmi eleştiren ateist düşünürlerin bilime böyle bir vurgu yapmalarındaki neden bilimin düşmanı olarak nitelendirilmekten endişe etmeleridir. Yani burada ismini andığımız ateist düşünürler,

halkın gözünde bilimin yeni ateizmle özdeşleştiğinin farkında olarak ısrarla bilimin tarafında olduklarını belirtmek zorunda kalmışlardır.

Aslında Richard Dawkins'in 20. yüzyılın en etkili ateisti Antony Flew'ü (Dorman 2014: 157-178) bile 2004 yılında ateizmden vazgeçtiğini ve elli yıllık akademik kariyeri süresince savunduğu ateizm görüşü sebebiyle yanıldığını açıklaması nedeniyle dindarlara karşı ateist düşüncelerini satmakla suçladığını düşündüğümüzde bu endişeyi kısmen de olsa anlayabiliriz (Dawkins 2015: 85). Bu durum son derece ironiktir. "Bilimsel ateizm"in ateizm ile bilimi ilişkilendirmekle yüzeysel bir yorumda bulunduğunu iddia eden ateist düşünürler bile bu yorumun gördüğü genel kabul karşısında tutarsız bir pozisyon benimsemişlerdir. Bu gerçek, "bilimsel ateizm"in felsefi olarak zayıf da olsa sosyolojik etki anlamında sanılandan daha güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Bilim son derece önemli bir olgudur. Ancak bilime taşıyabileceğinden çok daha fazla bir sorumluluk yüklemek ve her türlü problemin sadece bilim ile çözülebileceğini iddia etmek bilime karşı yapılacak büyük bir haksızlık olacaktır. Bu anlayışın adı bilim olmaktan çıkacak ve bilimciliğe dönüşecektir. Bilindiği gibi bilimcilik, bilimin tek güvenilir bilgi kaynağı olduğu iddiasıdır ve bu anlayışa göre bilimsel olmayan bütün iddialar yanlıştır. Bu görüşte, felsefe, ahlak, hukuk gibi birçok disiplinin iddiası bilimsel olmadıkları gerekçesi ile anlamsız ya da yanlış görülür. Bu görüş, kendi ile çelişir. Çünkü bilimin tek güvenilir bilgi kaynağı olduğu iddiası bilimsel değildir. Yani bilim kullanılarak bu iddianın ispat edilmesi mümkün değildir. Bu iddia tam anlamıyla felsefi bir iddiadır. Bilim en temel ve en doğal varoluşsal sorularımızı açıklamakta da yetersizdir. "Evren neden var oldu? Ben neden var oldum? Varlığımın bir amacı var mı? Beni kim var etti? Öldükten sonra bana ne olacak?" gibi sorulara bilimden hareketle cevap vermeniz mümkün değildir. Nobel ödüllü fizikçi Erwin Schrödinger'e göre de bilimin, etrafımızda gördüğümüz gerçek dünya ile ilgili çizdiği resmin yetersiz kalışı insanı hayrete düşürmekte ve bilim bize gerçekle alakalı pek çok bilgi verip, deneyimlerimizi muhteşem ve tutarlı bir düzene koysa bile bizi çok yakından alakadar eden ve kalbimize dokunan bazı şeyler hakkında delirtici şekilde sessizliğe

gömülmektedir. Schrödinger'e göre bilimin kırmızı ve mavi, acı ve tatlı, fiziksel acı ve fiziksel zevk ile ilgili tek kelime edemiyor; güzel ve çirkin, iyi ve kötü, Tanrı ve sonsuzluk ile ilgili hiçbir şey bilmiyor oluşu ve bazen bu alanlardaki sorulara cevap veriyormuş gibi görünse de cevaplarının genellikle son derece ciddiyetten uzak oluşu, bilimin sınırlarını çok net bir biçimde ortaya koymaktadır (Schrödinger 2008: 95). Dolayısıyla dinden ve felsefeden beslenmeyen bilim, son derece önemli olan kimi sorularımıza cevap vermekte yetersizdir. Aynı şekilde bilimden beslenmedikçe dini ve felsefi birtakım sorularımız da gerektiği gibi cevap bulamayacaktır (Dorman 2016: 47-48).

Bilim son derece önemlidir ancak mutlak hakikatlerin sadece bilim ile bilinebileceğini iddia ederek dini ve felsefeyi önemsememek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Üstelik bilimi bilimsel ateizm ya da başka bir ifade ile bilimciliğe dönüştürme çabası hem bilimsel hem de felsefi açıdan pek tutarlı gözükmemektedir. Sonuç olarak bilimsel ateizm yukarıda da dikkat çekilen türden felsefi nedenlerle ateist düşünürler tarafından da tutarsız görülmüş ve eleştirilmiştir. Bu durum aynı zamanda ateistlerin din bilim ilişkisine yaklaşımları açısından kendi aralarında ayrıştıklarını hatta bazen de çatıştıklarını göstermektedir. Dolayısıyla ateistlerin din bilim ilişkisine bakışlarının da yaklaşımlarını ifade ediş tarzlarının da toptancı bir anlayış ile değerlendirilmesi mümkün değildir.

KAYNAKÇA

ALEXANDER, Denis, (2012). "Science and Religious Belief in the Modern World: Challenges and Opportunities", David Marshall (der)., *Science and Religion: Christian and Muslim Perspectives,* Washington DC, Georgetown University Press.

BAGGİNİ, Julian, (2003). *Atheism: A Very Short Introduction,* Oxford: Oxford University Press.

BİLGİLİ, Alper, (2017). *Bilim Ne Değildir? Yeni-Ateist Bilim Anlayışının Felsefi ve Sosyolojik Analizi*, İstanbul: Doğu Kitabevi.

BİLGİLİ, Alper, (2018). *Darwin ve Osmanlılar*, İstanbul: Vadi Yayınları.

BORER, Michael Ian, (2010). "The New Atheism and the Secularization Thesis", Amarnath Amarasingam (der.), *Religion and the New Atheism: A Critical Appraisal* içinde, 125-138. Leiden: Brill.

BREMMER, Jan N., (2006). "Atheism in Antiquity", Michael Martin (der), *The Cambridge Companion to Atheism,* Cambridge: Cambridge University Press, s. 11.

BROWN, Rupert, (2010). *Prejudice: Its Social Psychology,* Wiley-Blackwell, Malden.

COHEN, Morris R., (1951). "Atheism", ed: Edwin R. A. Seligman, *Encyclopaedia of the Social Sciences,* Vol. 1, New York: The Macmillan Company, s. 292.

COLLINS, Francis S., (2007). *The Language of God: A Scientist Presents Evidence for Belief,* Free Press.

COPAN, Paul, (2011). *Is God a Moral Monster?*, Michigan: Baker Books.

DAWKİNS, Richard, (2015). *Tanrı Yanılgısı*, çev. Melisa Miller, Barbaros Efe Güner, Tunç Tuncay Bilgin, İstanbul: Kuzey.

DORMAN, Emre, (2014). "Kanıtın Götürdüğü Yeri Takip Eden Bir Filozof: Antony Flew'ün Ateizm'den Vazgeçişi Üzerine", *Felsefe Dünyası,* 60 (2): 157-178.

DORMAN, Emre, (2016). *Allah'ın Parmak İzi*, İstanbul: Destek Yayınları.

EAGLETON, Terry, (2006). "Lunging, Flailing, Mispunching", Erişim Tarihi: 20.02.2019, (https://www.lrb.co.uk/v28/n20/terry-eagleton/lunging-flailing-mispunching).

EAGLETON, Terry, (2009). *Reason, Faith, and Revolution: Reflections on the God Debate*, New Haven: Yale University Press.

EAGLETON, Terry, (2014). *Culture and the Death of God*, New Haven: Yale University Press.

ELSDON-BAKER, Fern, (2009). *The Selfish Genius: How Richard Dawkins Rewrote Darwin's Legacy,* Londra: Icon Books.

ELSDON-BAKER, Fern, (2011). "Science belongs to the religious too", Erişim Tarihi: 20.02.2019, (https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2011/oct/20/science-religious), Guardian Gazetesi İnternet Sitesi.

ELSDON-BAKER, Fern, (2017). "Questioning evolution is neither science denial nor the preserve of creationists", Erişim Tarihi: 11.07.2018, (https://www.theguardian.com/science/political-science/2017/sep/05/questioning-evolution-is-neither-science-denial-nor-the-preserve-of-creationists), Guardian Gazetesi İnternet Sitesi.

FLEW, Antony, (2008). *There Is a God: How the World's Most Notorious Atheist Changed His Mind*, HarperOne.

GLYNN, Patrick, (1999). *God: The Evidence: The Reconciliation of Faith and Reason in a Postsecular World*, Prima Publishing.

HAUGHT, John, (2003). "Atheism", *Encyclopedia of Science and Religion*, Cilt 1, ed. J. Wentzel Vrede van Huyssteen, s. 39-41, New York: Thomson Gale.

HARRİS, Sam, (2014). *İnancın Sonu*, çev. Tunç Tuncay Bilgin, İstanbul: Kuzey Yayınları.

HEEREN, Fred, (2004). *Show Me God: What the Message from Space Is Telling Us About God*, Day Star Productions.

HURTH, Elisabeth, (2007). *Between Faith and Unbelief*, Leiden: Brill.

İNAN, Mert, (2017). "Türkiye'de dindar oranı yüzde 74", Erişim Tarihi: 15.06.2018, (http://www.milliyet.com.tr/turkiye-de-dindar-orani-yuzde-74-gundem-2432790/.)

JAMES, George Alfred, (2005). "Atheism", *Encyclopedia of Religion*, Cilt 1,ed. Lindsay Jones, s. 576, Detroit: Macmillan Reference.

JASTROW, Robert, (1978). *God and The Astronomers*, New York: W.W. Norton.

"KONDA Toplumsal Değişim Raporu: Türkiye'de inançsızlık yükselişte", (2019). Erişim Tarihi: 03.04.2019, (https://tr.euronews.com/2019/01/03/konda-nin-toplumsal-degisim-raporuna-gore-turkiye-de-inancsizlik-yukseliste) Euro News İnternet Sayfası.

LENNOX, John C., (2009). *God's Undertaker: Has Science Buried God?*, Lion Hudson.

MARGENAU, Henry&Roy Abraham VARGHESE, (1991). *Cosmos, Bios, Theos: Scientists Reflect on Science, God, and the Origins of the Universe, Life, and Homo Sapiens*, Open Court Publishing Company.

MEDAWAR, Peter, (1988). *The Limits of Science*, Oxford University Press.

MCGRATH, Alister E., (2009). *Science and Religion*, Wiley-Blackwell.

OSBORNE, Samuel, (2018). "Richard Dawkins accused of Islamophobia after comparing 'lovely church bells' to 'aggressive-sounding Allahu Akhbar'", Erişim Tarihi: 02.03.2019, (https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/richard-dawkins-allahu-akhbar-church-bells-criticism-religion-a8451141.html), Independent Gazetesi İnternet Sitesi.

PLANTİNGA, Alvin, (2011). *Where the Conflict Really Lies: Science, Religion, and Naturalism*, Oxford: Oxford University Press.

ROSS, Hugh, (1989). *The Fingerprint of God*, New Kensington: Whitaker House.

ROSS, Hugh, (1993). *The Creator and the Cosmos*, Colorado: Navpress.

RUSE, Michael, (2008). *The Evolution Wars: A Guide to the Debates*, Millerton: Grey House Publishing.

RUSE, Michael, (2010). *Science and Spirituality*, Cambridge: Cambridge University Press.

RUSE, Michael, (2010a). "Intelligent design is an oxymoron", Erişim Tarihi: 11.12.2018, (https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2010/may/05/intelligent-design-fuller-creationism), Guardian Gazetesi İnternet Sayfası.

RUSE, Michael, (2010b). "God is dead. Long live morality", Erişim Tarihi: 19.12.2018, (https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2010/mar/15/morality-evolution-philosophy), Guardian Gazetesi İnternet Sayfası.

RUSE, Michael, (2012a). "Curb Your Enthusiasm: High priests, holy writ and excommunications-how did Humanism end up acting like a religion?", Erişim Tarihi: 06.03.2019, (https://aeon.co/essays/how-humanism-lost-its-way-in-a-charismatic-crusade).

RUSE, Michael, (2012b). "Why Richard Dawkins' humanists remind me of a religion?", Erişim Tarihi: 05.02.2019, (https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2012/oct/02/richard-dawkins-humanists-religion-atheists), Guardian Gazetesi İnternet Sayfası.

RUSE, Michael, (2013). "Making Room for Faith in an Age of Science", *Modern Science, Ancient Faith* içinde, The Portsmouth Institutes, Plymouth: Rowman & Littlefield.

RUSE, Michael, (2015). "Why I am an Accommodationist and Proud of it", *Zygon*, 50: 361-375.

SCHNÄdelbach, Herbert, (1984). *Philosophy in Germany, 1831-1933*, Cambridge: Cambridge University Press.

SCHROEDER, Gerald L., (2001). *The Hidden Face of God: Science Reveals The Ultimate Truth*, New York: Touchstone.

SCHRÖDİNGER, Erwin, (2008). *Nature and the Greeks and Science and Humanism*, Cambridge University Press.

STANNARD, Russell, (2000). *God For The 21st Century*, Great Britain: Templeton Foundation Press.

STROBEL, Lee, (2004). *The Case For A Creator*, Michigan: Zondervan.

TEMPLETON, John Marks, (1996). *Evidence of Purpose, Scientists Discover The Creator*, New York: The Continuum Publishing Company.

TAYLOR, Laurie, (2009). "Tragic hero: Laurie Taylor interviews Terry Eagleton", Erişim Tarihi: 10.09.2018, (https://newhumanist.org.uk/articles/2085/tragic-hero-laurie-taylor-interviews-terry-eagleton).

WARD, Keith, (2011). *Is Religion Irrational?*, Oxford: Lion.

İlahiyat Araştırmaları Dergisi / Journal of Divinity Studies
Sayı / No. 13, Haziran / June 2020
Makale / Article: 153-181

Richard Dawkins'in "Tanrı Yanılgısı" Kitabındaki Mantık Yanlışları

Logic Errors in Richard Dawkins' Book "The God Delusion"

SONNUR GÜNAYDIN ASAN*

Geliş ve Kabul Tarihi: 10.05.2020/24.06.2020

Öz: Günümüzde, dünya üzerinde yaygınlaştırılmaya çalışılan akımlardan biri de ateizmdir. Bu çalışmada, ateizmi güncel ve doğru olarak anlattığı bazı kişilerce kabul edilen Richard Dawkins'in "Tanrı Yanılgısı" adlı kitabı incelenmiştir. Kitap, mantık yanlışları açısından irdelenerek akli delillere uygun olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Richard Dawkins, Mantık Yanlışları, Tanrı Yanılgısı.

Abstract: Today, one of the world currents are also trying to spread atheism. In this study, Richard Dawkins' book "The God Delusion", which is accepted by some people who describe atheism as up-to-date and correct, is examined. The book has sought to demonstrate compliance with reasonable evidence examined in terms of logic errors. Log in and were informed about the methods and resources in the preamble of the work consists of three parts.
Keywords: Richard Dawkins, Logic Fallacy, The God Delusion.

* Öğretmen, Samsun İlkadım 15 Temmuz Şehitler İmam Hatip Ortaokulu
sonnurhoca55@gmail.com https://orcid.org/0000-0003-3799-3934

Giriş

Geçmişten günümüze "Tanrı'ya inanmama" dendiğinde akla ilk gelen kavram ateizmdir. Ateizm veya Tanrıtanımazlık, Yunancada olumsuzluk bildiren "a" ön ekiyle, Tanrı anlamına gelen theosun birleşiminden doğmuş olan Tanrı'nın ya da Tanrı'ların var olmadığı inancına dayanan felsefe akımı olarak karşımıza çıkar.[1] Ateizm kavramı felsefi bir bakış açısını ifade etmenin yanında, belli bir yaşam tarzını ve davranış biçimini de dile getirmektedir. Bu anlayışı benimseyenlere de ateist denir. Ateizm tarihte Teizm'e kıyas ile çok yaygın olmasa da eski dönemlerden itibaren günümüze kadar var olan bazı filozoflarca da dile getirilen önemli bir akımdır.[2]

İlk çağda ve antik Yunanda ortaya çıktığı bilinen ateizm Tanrı'nın reddi olarak değil bir çeşit inançsızlık olarak algılanmıştır. Ortaçağa gelindiğinde ise, ontolojik, epistemolojik ve etik gibi felsefenin kendisine konu edindiği hemen her alanda monoteistik dinlerin teolojilerinin özellikle de Hristiyanlığın teolojisinin etkisi ve insiyatifi kendisini ortaya koymuştur. Her ne kadar bu dönemde Hristiyan dünyasında kiliseye ve kilise öğretilerine karşı içten içe bir nefret ve tepki oluşmuşsa da bunlar gizlilikten kurtulamamış ve kendilerini açıkça ifade etme imkânı bulamamışlardır.[3]

Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise, ateizm adına ortaya pek çok şey konmuş, konuşulmuş yazılmış ve çizilmiştir. Özellikle son dönemlerde ateizm ya da popüler adıyla "Yeni ateizm" adına yapılan şeylerin çoğunluğu ne yazık ki tutarlı ve insaflı fikri tartışmalar olmak yerine, birer ateizm retoriği haline gelen ideolojik söylemler olmuştur. Yakından bakıldığında ortaya çıkan şeylerin daha ziyade ideolojik bilim, ideolojik felsefe ve ideolojik ateizm olduğu görülmektedir.[4] "Yeni ateizm"in ortaya çıktığı yıl 2006 dır (yeni ateizm kavramı ilk olarak *wired* dergisi tarafından Kasım 2006 da kullanılmıştır). "Yeni ateizm"in temelinde Tanrı diye bir şeyin, yani var olan her şeyin ebedi ve sonsuz bir kaynağı olmadığı inancı yatmaktadır. Bu, diğer argümanların

[1] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2010, s. 153.
[2] İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü,* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 42.
[3] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 153.
[4] Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü,* s. 42.

çoğunun bir anlam taşıyabilmesi için doğruluğunun kanıtlanması gereken kilit inançtır. Ancak, yeni ateistler bu inancı kanıtlayamadıkları gibi aynı zamanda Tanrı'nın var olup olmadığı sorusuyla alakalı olguları göz ardı etmektedirler.[5]

"Yeni ateizm" genellikle inançlı insanlara karşı hırçın saldırgan ve kavgacı bir tutum içindedir. Savunucuları dinin kötü olduğuna inanır ve bu inançlarını yüksek sesle ve açıkça ifade ederler. Bilim adamı olsunlar veya olmasınlar, "Yeni Ateistler" sıklıkla bilimi araç olarak kullanırlar. "Yeni ateistlerden Richard Dawkins, Sam Harris ve Daniel Dennet gibi isimler güçlü ortak bir amaç etrafında bir araya gelmişler ve sürekli birbirlerinin fikirlerini desteklemişlerdir. "Yeni ateistlerin" kitaplarında ve derslerinde yer alan bilimle ilgili asıl sorun, bahsedilen bilimin saf bilim olmamasıdır. Aksine burada kullanılan bilim Tanrı'nın var olmadığını kanıtlamak amacı güden bir bilimdir. Bu yazarların savundukları şeyler bu sebepten dolayı çoğu kez taraflıdır. Kendi gündemlerini ispatlamak için bilimi eğip bükerler ve çarpıtırlar.[6] Bu yüzden günümüzde ateizm anlayışı ciddi bir ideolojiye dönüşmüş ve saldırgan bir hal almıştır.

Yeni ateist"lerin son dönemdeki en öne çıkan iddiaları ateizmin bilimselliğe, akla ve mantığa en uygun çağdaş düşünüş biçimi olduğu iddiasıdır. Ateistler, bu iddiayı dünya üzerine yaymak ve insanların zihninde soru işareti oluşturarak inançlarından vaz geçirmek amacıyla teknolojik bütün imkânları kullanmaktadırlar. Dünyanın en ünlü ateistlerinden kabul edilen Richard Dawkins bu konuda en çok çalışma yapan kişilerden biridir. Popüler olmuş tüm eserleri de ateizm hakkındadır. Çalışmada ele alınan "*Tanrı Yanılgısı*" kitabı ise onun ateizmi anlatan en ünlü eseridir. "Ateizm savaşçısı" olarak nitelendirilen Dawkins'in kitabının iddia edildiği gibi akli delillere dayanmış bilimsel bir ateizm anlayışını ne derece ortaya koyabildiğini göstermek amacıyla "*Tanrı Yanılgısı*" kitabı incelenmiştir.

---

[5] Antony Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, Hasan Kaya-Zeynep Ertan (çev.), İstanbul: Profil Yay, 2012, s. 151.

[6] Amir D. Aczel, *Bilim Tanrının Varlığını İnkar Edebilir mi?,* Suat İdil (çev.), İstanbul: Ka Kitap, 2015, s. 25.

Genel Hatları İle Bazı Mantık Yanlışları

Dawkins'in kitabında ne tür mantık yanlışlarının kullanıldığını açıklamadan önce bu yanlışların nasıl yapıldığı konusundan kısaca bahsetmek makalenin daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Sahte İkilem Yanlışı

Sahte ikilem aslında öyle olmadığı halde muhatabın sadece iki seçeneği varmış gibi gösterilmesidir. Burada herhangi bir konu ile ilgili tek makul seçeneğin onu toptan kabul etmek ve karşıtını da toptan reddetmek zorunluluğu varmış gibi hissedilir veya karşı tarafta durumun böyle olduğu izlenimi uyandırılır. Bu yanlış, en makul yaklaşımın belki de iki aşırı ucun herhangi birinde değil de onların ortasında bir yerde bulunabilme ihtimalini, daha ölçülü ve mutedil görüşleri benimseme olasılığını, her iki görüşü de kısmen kabul etme gibi seçenekleri bertaraf eder. Oysa çoğu zaman iki aşırılık arasındaki ölçülü ve dengeli görüşler, en makul görüşler olabilmektedir. Bu yanlışın klasik örneği, "Zebra siyah mıdır beyaz mıdır?" sorusudur. Kişi, ya siyah ya da beyaz demeye zorlanmaktadır. Oysa bunlardan birini seçme zorunluluğu olmadığı gibi, böyle bir tercih gerçeklere de uymamaktadır.[7]

Bu yanlışa sahte ikilem yanlışı adı da verilmektedir. Konu ile ilgili bir başka örnek şöyledir: -Başkan George W. Bush Kongre ortak oturumuna şöyle hitap eder, (20.09.2001)

"-Şimdi her bölgede her ülkenin alması gereken bir karar var. -Ya bizim yanımızdasınız, ya da teröristlerin".

Bu ifadede net bir şekilde yanlış ikilem hatasının yapıldığını görüyoruz. Seçenekler yalnızca bizim yanımızda olmak ya da teröristlerin yanında olmaktan ibaret değildir. Diğer bir seçenek de hiçbirinin yanında olmamaktır. Böylesi yanlış ikilemlerle karşı karşıya kalındığında, öncelikle sorunun bu ikilemli haliyle uygun bir soru olmadığını zira bu konudaki bütün seçeneklerin bu ikisinden ibaret olmadığını belirtmek, iki ucun dışındaki alternatifleri de ortaya koymak ve mümkün olan bütün alternatifleri hakkaniyetli bir biçimde

[7] Cafer Sadık Yaran, *İnformel Mantık*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011, s. 146.

değerlendirmeye almak gerekir.[8]

Çifte Standart Yanlışı

Çifte standart, kendi savunduğumuz görüşleri ve delilleri değerlendirirken başka, karşı çıktığımız görüşleri değerlendirirken başka standartlar veya kriterler kullanmaktır. Çifte standart sadece delilde değil kullanılan dilde de görülebilmektedir. Bunlardan kaçınmak için, değerlendirme kriterlerini baştan belirlemek ve sonra onları tutarlı ve kararlı bir biçimde bütün verilerin değerlendirilmesinde eşit ölçüde kullanmak gerekir.[9]

Aşırı Genelleştirme veya Aşırı Basitleştirme Yanlışı

Aşırı genelleştirme, bir grubun sadece bir kısmına uyan bir özelliği onların tamamına atfetmektir. Oysa deneyimlerimiz sınırlı ise iddialarımız da ona oranla sınırlı ve mütevazı olmalıdır. Örneğin eğer New York'a gittiniz ve birkaç kaba adamla karşılaştıysanız "Bazı New Yorklular kabadır" demeniz doğrudur ancak "New Yorklular kabadır" veya hatta "Çoğu New Yorklular kabadır" demeniz doğru olmaz. Aşırı Basitleştirme ise karmaşık fikirleri daha kolay anlaşılacak şekilde basitleştirmek değil, bunu aşırı derece yaparak fikirleri tahrif etmek ve insanları yanlış yönlendirmektir. Örneğin "eğer öğrenciler öğrenmemişse, öğretmen öğretmemiştir" demek aşırı basitleştirmektir. Bu hatadan kaçınmak için yüzeysel fikirleri kabul etmeyi reddetmek ve olayları kendi doğal karmaşıklıkları içinde anlamaya gayret etmek gerekir.[10]

Nedensel İlişki Yanlışı

Nedensel ilişki yanlışları bazen tümevarımsal bazen de istatistiki akıl yürütmelerinde görülebilir. İki olayın birbirine paralel gelişme göstermesi veya iki olayın karşılıklı olarak birbirini tetiklemesi gibi hususlar, tek yönlü olan neden-sonuç ilişkisi ile karıştırılmamalıdır. Örneğin, Kuzey Avrupa'daki leylek popülasyonu ile çocuk doğum oranı arasındaki istatistiki bir korelasyon görüldüğü iddiasından hareketle bu ikisi arasında nedensel bir ilişki olduğu sonucunu çıkarmak nedensel

---

[8] Yaran, *İnformel Mantık,*,s. 146.
[9] Yaran, *İnformel Mantık*, ss. 148-149.
[10] Yaran, *İnformel Mantık,*, s.150.

ilişki yanlışıdır.[11] Sebep-sonuç yanlışı olarak ta isimlendirilen bu yanlışın sıkça görüldüğü alanlardan biride istatistiktir. Yani bir olgunun sayısal verisinin, sayısal veri olarak ifade edilen bir başka olgunun sebebi olarak varsayılmasıdır. Bu tekniğin önemli bir özelliği sayıların etkileyici kesinliği ile kandırılmış olmamızdır. Öyle bir sayı dizisinin aslında diğer sayı dizisi ile alakasız olduğunu idrak etmeyi ihmal edebiliriz. Benjamin Disraeli, İngiltere'nin eski Başbakanı bir konuşmasında şöyle der;

-"Üç tür yalan vardır: yalanlar, lanet olası yalanlar ve istatistikler."

John Paulos, matematik profesörü ise şöyle der;

"-Tüm istatistiklerin % 79.48'i hemen oracıkta uydurulmuştur."

Rıta Mae Brown, feminist düşünür şöyle der; "Her 4 kişiden biri ruh hastalığından muzdariptir. Üç arkadaşınızı kontrol edin. Onlar iyiyse o kişi sizsiniz demektir." Sebep-Sonuç yanlışlarına başka bir örnek şöyle verilebilir: Melvin ölüyordu. Çok ama çok yaşlıydı hayatı boyunca çok cefa çekmişti. Karısı, Trudy yatağın kenarına oturmuş onun alnını siliyordu. Yetmiş yıldan uzun bir süre birlikte yaşamışlardı.

"-Söylesene Trudy, hani kıt kanaat geçindiğimiz o kriz günlerini hatırlıyor musun?" diye sordu.

Trudy "-Tabi ki hatırlıyorum. Bütün o zamanlarda senin yanındaydım" diye cevap verdi.

"-İki işte birden çalıştığım ve bir yandan da okula gittiğim savaş sonrası o fakirlik yıllarını hatırlıyor musun?"

"-Tabi ki. O zamanda senin yanındaydım, canım"

"-İşimi kaybettiğimde de yanımda mıydın?"

"Elbette, canım. Daima seninle oldum. Her zaman". Melvin bir an sesiz kaldı sonra sevgi dolu karısına baktı.

"Bak, Trudy. Sanırım kötü şans getiren sendin."[12]

Tertip ve Taksim Yanlışı

Tertip ya da bileşim (yahut bütünleme) yanlışı, makul gerekçelere

---

[11] Yaran, *İnformel Mantık*, s. 150.
[12] Cathcart; Klein, *Aristoteles ile Bir Karıncayiyen Washington'a Gider*, ss. 108-109.

dayanmaksızın, bir bütünün bazı parçalarının özelliklerinden bütünün özelliklerine geçme yanlışıdır. Örneğin, her bir oyuncu tek tek iyi oldukları için bir takımın oyunu kazanacağını savunmak bu hatayı gösterir. Çünkü oyuncular iyi olmasına rağmen aralarında işbirliği olmayabilir ve takım kazanamayabilir. Taksim ve Bölme Yanlışı da bunun tersidir. Örneğin, bir üniversitenin ve dolayısıyla oradaki öğretim üyelerinin iyi olmasından, oradaki her bir hocanın iyi olacağı hükmünü çıkarmak taksim yanlışı işlemektir.[13]

Kanıtı Varsayma Yanlışı

Kanıtlanması gereken şeyi varsayarak gizli bir kanıtı varsayma yapılır. Bunun yolları şunlardır:

1) Başka bir isim kullanarak, örneğin "onur" yerine "itibar", "bakirelik" yerine "erdem" vb. ya da birbirinin yerine geçen kavramlarla, örneğin "omurgalılar" yerine "kırmızı kanlı hayvanlar" denilir.

2) Tartışmalı bir noktayı kabul edilebilir bir genellemeye katarak, mesela tıbbın belirsizliklerle dolu olduğunu ileri sürerken tüm insanlar bilgisinin belirsizliğini varsaymaktır.

3) Eğer tersine iki şey birbirinden çıkarsamıyor ve bunlardan biri kanıtlamak isteniyorsa, diğeri varsayılır;

4) Eğer genel bir önerme ispatlanacaksa her bir tekil önermenin kabul edilmesi ile sağlanır.[14]

İsim Seçme Yanlışı

Bir kişinin bir şeye karşı duygusal tutumu, ona işaret etmekte kullanılan terimler kullanılarak sık sık ve kolayca etki altına alınabilir. Daha pozitif terim kullanımı bir şeyi normal olarak kullanılan kelimenin kullanılmasına oranla daha az negatif görünmesini sağlayacak daha pozitif veya nötr bir kelime ifade etmektir. Örnek olarak "sivil ölümler" terimi yerine "yan hasar" teriminin kullanılması verilebilir.[15] Bu yanlış hakkında bir başka kitapta "Çakallık" ismi kullanılarak şöyle bir açıklamada bulunulmuştur. Bu yanlış genellikle insanın yüzüne karşı yapılır ve bir terim gözlerinizin önünde daha hafif

---

[13] Yaran, *İnformel Mantık,* s. 150.
[14] Arthur Schopenhauer, *Eristik Diyalektik,* İstanbul, Sel Yayınevi,2012, s. 22.
[15] Yaran, *İnformel Mantık*, s. 176.

ve ya daha yumuşak bir terim ile yer değiştirir. Bu ustaya kullanıldığında yapılan hileyi anlayamazsınız örneğin; Avrupa'da ve günümüz Türkiye'sinde isteğe bağlı kürtaj taraftarlığı kadın hakları ya da tercih yanlıları olarak ortaya çıktılar. Hâlbuki burada gizlenmiş olan şey çocuğu anne karnında öldürmektir. Doğal olarak kendilerine çocuk öldürme taraftarları demeyeceklerdir. İşte burada ortamı bulanıklaştırıp, belirsizleştirerek diğerlerine oradan uzaklaştırıp hedefe ulaşma çabası vardır. Başka bir örnek ise, bir adam ana caddede yürürken onu durdurup "Rappaport! Sana ne oldu böyle? Sen kısa boylu, şişman bir adamdın. Oysa şimdi uzun boylu, zayıf bir adam olmuşsun. Eskiden iyi giyinen, temiz bir adamdın. Şimdi ise saçın, sakalın birbirine karışmış".

Diğer adam "Ben Rappaport değilim" der. Ve adam cevabı yapıştırır "Demek adını da değiştirdin!"

Cumhuriyetçi bir danışman olan Frank Luntz,"İşe yarayan sözler" adlı kitabında politikacılara şunları tavsiye eder: Telefon dinleme yerine elektronik sinyal alma, sondaj çalışması yerine enerji araştırması, vergi reformu yerine vergi mevzuatında sadeleştirme[16] denilerek güzel bir aldatmaca yapılabilir.

Etiketleme Yanlışı

Muhalifin karşımıza çıkardığı bir iddiayı kısa yoldan saf dışı bırakmak ya da en azından üzerine şüphe gölgesi düşürmek için onu nefret edilen bir kategoriye dâhil ederiz. İddianın bu kategoriyle sadece hafif bir benzerlik veya başka iğreti bir bağlantı içinde görünmesi yeterlidir. Mesela "bu yapılan hainliktir, zalimliktir, utanmazlıktır" sözü gibi. Bunu yaparken iki şey varsayılır: 1) Bu iddianın gerçekten söz konusu kategoriye özdeş olduğu veya en azından onun içinde yer aldığıdır. 2) Bu kategorinin önceden çürütülmüş olduğu ve doğru tek bir kelime bile içermediğidir.[17]

Korkuluk Adam Yanlışı

Korkuluk adam veya bostan korkuluğu yanlışı, muhatabın görüşünün reddedilmesi veya bertaraf edilmesi daha kolay olacak şekilde kötü yansıtılması, abartılarak sunulması, tahrif edilerek

[16] Cathcart; Klein, *Aristoteles ile Bir Karıncayiyen Washington'a Gider*, s. 36.
[17] Schopenhauer, *Eristik Diyalektik*, s. 64.

belirtilmesidir. Gerçek bir adama nispet ile kargaları ürkütmek için bahçe kenarına yapılmış içi saman dolu, ceket giydirilmiş ve şapka takılmış korkuluk ne kadar gerçekten uzaksa ve bir tür hile ise, bir kişinin güçlü kanıtını önce zayıf gösterip sonra o zayıf halini çürütmek de informel bir kanıtlama yanlışı veya hilesi sayılır. Bu hilede muhatabın savunduğu görüş, gerçek gücü ve delilleri ile değerlendirilmeden eleştirilip gözden düşürülmüş olur. Bu taktik ile karşılaştığını anlayan kişi, kendi delillerinin karikatürize edilmesine izin vermemeli, delillerini en güçlü ve somut hali ile yeniden ortaya koymalıdır.[18]

Gerçeğin Yeniden Tanımlanması Yanlışı

Bu yanlış, siyasetçilerin oldukça sık başvurduğu bir yanlıştır. Politikacılara ve siyaset uzmanlarının cesaretini, düpedüz ortaya koydukları bir çelişki yakalandığında, bunları ele alış biçimlerinden daha çarpıcı olarak hiçbir şey gösteremez. Evet, bazen "hatalar yapılmıştır" diye itiraf ederler, tam olarak hataları yapanın kim olduğu sorusunu göz ardı etmeyi ihmal etmezler. Ancak bu oldukça zayıf bir bahanedir. Mantık hatalarını bilenler bu tür bahanelere başvurmaz onlar yeni bir hileye başvururlar. Gerçeğin kendisinin tanımına ve değiştirdikleri bu tanımlarla ne hata yaptım demeleri gerekir nede dilleri sürçmüş olur bilakis mutlak doğruyu anlattıklarını söylerler. Amerikan eski başkanı Ronald Reagen yaptığı epistomolojik savuşturmayı örnek olarak sunuyoruz. Biz rehinelere karşılık silah veya herhangi başka bir şey takas etmedik-Tekrar ediyorum, bunu yapmadık- ve yapmayacağız. Ronald Reagan, 13 Kasım 1986.

Rehinelere karşılık silah takası yapmak üzere Humeyni'yle iş birliği yapma niyeti taşımadığım söylemeliyim. Ronald Reagan, 6 Aralık 1986.

Birkaç ay önce, Amerikan halkına rehinelere karşılık silah takası yapmadığımı söylemiştim. Kalbim ve gönlümden geçenler bana hala bunun doğru olduğunu söylüyor, fakat gerçekler ve bulgular böyle olmadığını söylüyor. Ronald Reagan, 4 Mart 1987.

Gazetecilerin bu davanın üzerinde durup aslında rehinelere karşılık silah takası yapmış olduğunu göstermeye devam etmesinden sonra

[18] Yaran, *İnformel Mantık*, s. 160.

Başkan gerçekleri her seferinde çok iyi kalıbına uydurarak tanımlamıştır.[19]

Tanrı Yanılgısı Kitabındaki Mantık Yanlışları

Bu makalede Dawkins'in "*Tanrı Yanılgısı*" adlı kitabı, "mantık yanlışları" açısından incelenerek sıkça kullanılmış olan yanlışlardan bahsedilecektir.

Einstein'ın Ateist Olduğu İddiasında "Gerçeği Yeniden Tanımlama" Yanlışı

Kitap, toplam on bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümün ana başlığı "İçten İnanan Bir İnançsız"dır. Bu bölümde yazar, bir bilim insanı olan Einstein'nin ateist olduğu üzerinde durmuştur. Zira Dawkins, dünyanın en ünlü bilim adamı olan Einstein'in ateist olduğunu ispatlamayı, ateizm anlayışının bilimsel bir anlayış olduğunun önemli bir ispatı olarak görmüştür. Bu iddiasını gerçekleştirebilmek için de deizm ve panteizm gibi inanç çeşitlerine farklı anlamlar yükleyerek tanımlamalar yapmıştır. Daha sonra bu tanımlamalara dayanarak Einstein'in ateist olduğunu okuyucularına inandırmaya çalışmıştır. Dawkins kitabında şöyle der: Bir "deist", doğaüstü bir zekâya inanır ancak bu zekânın eylemleri öncelikle evreni kontrol eden kanunları düzenlemekle sınırlıdır. "Deist Tanrı" asla daha sonra müdahale etmez ve kesinlikle insan meselelerine özel bir ilgi duymaz. Panteistler doğaüstü bir Tanrı'ya hiç inanmazlar ancak Tanrı kelimesini doğanın ya da kâinatın ya da işleyişe hükmeden kanunların doğaüstü olmayan eş anlamlısı olarak kullanırlar. Ancak, bu eş anlamlılık doğaüstücülüğü içermez. Deistlerin Tanrı'sı Teistlerinkinden farklı olarak duacılara cevap veremez ve günahlar veya günah çıkartmalarla ilgilenmez. Düşüncelerimizi okumaz ve değişken mucizeler ile müdahale etmez. Deistler ile panteistler arasındaki ayırım, deist Tanrı'nın bir çeşit kozmik zeka olması, evrenin kuralları için mecazi ya da şiirsel eş anlam olmaktan öteye geçmesidir. Panteizm uyarılmış ateizmdir. Deizm sulandırılmış teizmdir.[20]

Yukarıda yapılan panteizm tanımı, bilinen kabul gören panteizm

---

[19] Cathcart; Klein, *Aristoteles ile Bir Karıncayiyen Washington'a Gider*, ss. 132-133.
[20] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 25.

tanımından tamamıyla farklıdır. Panteizm'in felsefe ve dini litaratürdeki tanımı şöyledir: Panteizm yaratanla yaratılan şeyler arasında ayrılık tanımayan, Tanrı ile kâinatın tek varlık olduğunu iddia eden ve temeli eski Yunan'a dayanan doktrindir.[21] Başka bir deyişle panteizm, Tanrı'yla evrenin bir ve aynı olduğunu öne sürer; sonlu ve sınırlı dünyanın ezeli-ebedi, sınırsız ve mutlak varlığın bir parçası, görünüşü ya da tezahürü olduğunu savunur.[22]Ateist için Tanrı hiç yokken, panteist için aksine Tanrı her şeydir yahut her şey Tanrı'dır.[23]

Görüldüğü gibi panteizm'in gerçek tanımı ve içeriği ile Dawkins'in yaptığı panteizm tanımı arasında hiçbir benzerlik bulunmamaktadır. Dawkins panteizm'i kendine göre yeniden yorumlamış ve ateizm ile aynı şey olduğunu okuyucularına inandırmaya çalışmıştır. Kitapta Dawkins'in ifadeleri şöyle devam eder: "Tanrı incedir ancak kötü niyetli değildir" ya da "Tanrı zar atmaz " ya da "Evrenin yaratılmasında Tanrının seçme hakkı var mıydı" gibi ifadelerdeki Einsteincılığın deistik değil de panteistik olduğunu ve kesinlikle teistik olmadığını düşünmek için her türlü sebebe sahibiz. "Tanrı zar atmaz" cümlesi "Her şeyin kalbinde rastgelelik yatmaz" olarak tercüme edilmelidir. "Evrenin yaratılmasında Tanrının tercih hakkı var mıydı?", "Evren herhangi bir başka yolla meydana gelebilir miydi?" anlamına gelir. Einstein "Tanrı" sözcüğünü tamamen mecazi ve şiirsel anlamda kullanıyordu. Stephen Hawking ve yer yer dinsel mecazın diline kayan çoğu fizikçi de öyle der.[24]

Burada da görüyoruz ki Dawkins, panteizm ile ateizmin aynı şey olduğuna inandırmış olmanın verdiği güçle, Einstein, panteist olan bir ateist olarak ilan edilmiştir. Yukarıda görüldüğü gibi kelimelere mecazi anlamlar yüklemekle kalınmamış "böyle tercüme edilmelidir, ya da şu anlama gelir" gibi cümlelerle zorlama anlamlar yüklenip gayet açık olan cümlelere bambaşka anlamlar verilme gayreti içine girilmiştir. Adeta "ben yaptım oldu" anlayışı ile şekillendirilmeye çalışılmış sözler bir edebilik içermediğine göre bu sözleri mecazi anlamda kabul etmek ya da

[21] Ahmet Nedim Serinsu, *Dini Terimler Sözlüğü,* Ankara: MEB Yayınları, 2009, s. 294.
[22] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1245.
[23] Cafer Sadık Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları, 2012, ss. 116-117.
[24] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 25.

"Einstein şiirsellik olsun diye Tanrı kelimesini kullanıyor aslında o Tanrıya inanmıyor" diyebilmek, bu değerli bilim adamının fikirlerini kişinin kendi görüşleri doğrultusunda saptırarak gerçeği, kendi fikirlerine uyacak şekilde tanımlamaya çalışmak demektir. Mantık ilminde bu duruma "Gerçeği Yeniden Tanımlama Yanlışı" adı verilmektedir.

Açık şekilde yapılmış olan bu yanlış Einstein zamanında da yapılmış olacak ki Einstein, bu durumdan şikâyetini açıkça belirtmiştir. Konu hakkında Jammer kitabında şöyle der: Einstein ateist olarak anılmaya sürekli karşı çıkmıştı. Mesela Prens Hubertus ile yaptığı bir sohbette "Beni asıl sinirlendiren şey Tanrı diye bir şey olmadığını söyleyen insanların görüşlerini desteklemek için benden alıntı yapmalarıdır" demişti. Einstein ateizmi reddediyordu, çünkü bireysel bir Tanrı anlayışını kabul etmeyişini Tanrı'yı inkâr etmek olarak görmüyordu.[25] Dawkins, aynı zamanda, kitabında Einstein'in Tanrı hakkındaki sözlerinden insanların işlerine geleni seçtiklerini ifade ederek bu durumun büyük bir yanlış olduğuna vurgu yapıyor. Ancak görülüyor ki ironik bir şekilde Dawkins de aynı hatayı işliyor.[26]

Araştırmada karşımıza çıkan diğer bir sonuç şudur ki; Einstein ateist olmayı kabul etmediği gibi panteist olmadığını da gayet açık ve net ifadelerle açıklamıştır. Einstein, Spinoza'nın Panteist olmasına dikkat çekerken aslında kendisinin ne ateist ne de panteist olduğunu açık biçimde dile getirmektedir: Ben ateist değilim ve kendime panteist diyebileceğimi de düşünmüyorum. Aslında çok sayıda farklı dilde yazılmış yüzlerce kitapla dolu bir kütüphaneye giren küçük bir çocuğa benziyoruz. Çocuk bu kitapları mutlaka birisinin yazmış olduğunu biliyordur ama bu kitapların nasıl yazıldığını bilmez. Bu kitapların yazıldığı dilleri anlamaz. Çocukta kitapların gizemli bir düzene göre yerleştirildiğine dair belli belirsiz bir kuşku uyanır ama bu gizemin ne olduğunu bilemez. Bence en akıllı insanın bile kafasındaki Tanrı düşüncesi bu çocuğun haline benzemektedir. Evrenin muazzam bir düzen ve belirli kurallar çerçevesinde işlediğini görür ama bu kuralları pek anlamayız. Belirli sınırları olan aklımız, takımyıldızlarını hareket

[25] Antony Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, İstanbul, Profil Yayınları,2012, s. 98.
[26] Aczel, *Bilim Tanrının Varlığını İnkar Edebilir mi?,* s. 91.

ettiren gizemli gücü kavramaktadır.[27]

Ortaya çıkan argümanlar gösteriyor ki Einstein Tanrı'nın varlığına inanan bir bilim insanıdır. Dawkins'in kendi fikirleri doğrultusunda yaptığı tanımlamalar ve açıklamalar mantık hatalarından "Gerçeği Yeniden Tanımlama Yanlışı" grubu içine giren yanlış olmaktan öteye geçememiştir. Özetle bu konuda Einstein şunları ifade etmiştir: Şuna hiç şüphe yok ki, dünyanın rasyonelliği ya da idrak edilebilirliğine duyulan dini sezgi benzeri inanç, üstün bir düzenin araştırıldığı bütün bilimsel çalışmaların ötesindedir. Kendisini deneyimler dünyasında ortaya koyan üstün akla duyulan, yoğun bir hisle örülmüş olan bu sarsılmaz inanç, benim Tanrı anlayışımı temsil etmektedir.[28]

Dinin Saygı Duvarıyla Örülmesi İddiasında "Kanıtı Var Sayma" Yanlışı

Dawkins, aynı bölümde 'Hak edilmemiş saygı' başlığı altında dine duyulan gereksiz saygıdan bahsetmektedir. Dawkins'in konu hakkında açıklaması şöyledir. "Toplumumuzda neredeyse herkesin kabul ettiği şöyle yaygın bir sanı vardır: Dinsel inanç bilhassa saldırılara karşı savunmasızdır ve olağan dışı kalınlıkta bir saygı duvarıyla korunması gereklidir ki bu saygı her insanoğlunun birbirine göstermekle yükümlü olduğu saygıdan farklı bir sınıftadır."[29] Görüldüğü gibi dinsel inançların saldırılara karşı savunmasız olduğuyla ilgili bir açıklamada bulunulmuş ancak bu tezi ispatlayacak bir delil ortaya konmamıştır. Bu durum açık bir "Kanıtı Var Sayma" yanlışı olarak ortaya çıkar. Burada şu soruların sorulması gerekir. Dinlerin savunmasız olduğu kanısı nereden gelmektedir? Bu iddia ile ilgili ciddi bir bilimsel araştırma yapılmış mıdır? Şayet yoksa (açıklamaya bakarsak öyle gözüküyor) herhangi bir delil ortaya koymadan öne sürülen bu iddia bilimsel ve doğru olarak kabul edilemez.

Aynı zamanda konu ile ilgili araştırma yaptığımızda dinin savunmaya ihtiyacı olmadığına dair birçok örnek de karşımıza çıkar. Mesela sonuçları 2001 yılında açıklanan ünlü insan Genomu projesini yürüten ABD ulusal insan Genomu Araştırma Enstitüsünün Başkanı

---

[27] Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, s. 99.
[28] Emre Dorman, *Mordern Bilim: "Tanrı Var"*, İstanbul, İstanbul Yayınevi, 2011, s. 13.
[29] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 26.

Francis Collins, 27 yaşına dek bir ateist olarak yaşamıştır. Ateizmden vazgeçmesini sağlayan süreç, bazı hastalarının din sayesinde büyük manevi güç kazandıklarını fark etmesi ile başlamıştır. Daha sonra, ünlü Hristiyan düşünür C. S. Lewis'in Tanrı'nın varlığı ile ilgili rasyonel argümanlarını incelemiş ve bunlardan etkilenmiştir. Görünen o ki, Collins doğayı inceledikçe Allah'ın varlığına daha çok kanaat getirmiş; DNA da bulduğu "muazzam bilgi" ise onu Tanrı'nın varlığı konusunda kesin olarak ikna etmiştir.[30]

Günümüzde Darwinizm'de "canlıların kökeni" iddiası ateizmi çıkmaza sokan önemli bir sorundur. Darwin'in bu sorunu çözdüğü sanıldı. Oysa Darwinizm özellikle 1980'lerden bu tarafa ciddi bir bilimsel kriz içindedir. Bulunan fosiller, evrim teorisinin "hayat ağacı"nı bir türlü doğrulamamaktadır. En basit canlıda bile rastlanan olağanüstü komplekslik, organizasyon ve bilgiye "tasarım" dışında ikna edici bir cevap getirilememektedir. Bu durum göstermektedir ki dinin değil ateizmin savunulmaya ihtiyacı vardır. Bunun en güzel ispatı son otuz-kırk yılda ortaya çıkan verilerdir. Bilimsel sonuçlar önce evrenin bir başlangıcı olduğunu göstermiştir. Oysa ateizm "Evren sonsuzdan beri vardır" argümanına dayanmaktadır. Daha sonra evrendeki fiziksel ve kimyasal kanunların şaşırtıcı biçimde, tam da insan yaşamı için gereken değerlerde olduğu ve burada çok hassas bir ayarlama *(fine tuning)* bulunduğu anlaşılmıştır. O nedenle ki uzun yıllar ateist olan ünlü İngiliz fizikçi Fred Hoyle "öyle gözüküyor ki, bir süper-akıl, fizik ve kimyayı düzenlemiş" demek ihtiyacını duymuştur.[31]

Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki eskiden hep "insanlar niçin Tanrı'ya inanır?" diye sorulur ve bir dizi psikolojik faktörler (ölüm sonrasından korkmak ya da güçlü bir varlığa sığınmak gibi) sayılırken artık "insanlar niçin ateist olur?" diye de sorulmakta ve yine buradaki psikolojik faktörler incelenmektedir.[32] Örneğin evrim teorisinin kurucusu sayılan Darwin'in inancının yok olmasının sebebinin, gördüğü bilimsel kanıtlardan ziyade, yaşadığı psikolojik travma ile ilgili olduğu iddia edilmektedir. Onu dini inançtan soğutan en büyük

---

[30] Akyol, *Bilim, Din ve Ateizme Dair Modern Ezberlerin Sonu,* s. 33.
[31] Akyol, *Bilim, Din ve Ateizme Dair Modern Ezberlerin Sonu,* s. 47.
[32] Akyol, *Bilim, Din ve Ateizme Dair Modern Ezberlerin Sonu,* s. 15.

etkenin, kızı Annie'nin 10 yaşında iken hastalanarak ölmesi olduğu ifade edilmiştir. Darwin'in üç kuşak sonradan torunu olan Randal Keynes, *Annie'nin kutusu: Darwin, kızı ve insan evrimi* adlı kitabında bunu detaylarıyla anlatmıştır. Aslında bu travma Darwin'e has da değildir. Newyork Üniversitesi psikoloğu Paul C. Witz, *Ateizmin Psikolojisi,* adlı 1999 basımı kitabında önde gelen ateist düşünürlerin çoğunun şaşırtıcı biçimde sorunlu aile hayatlarına sahip olduğunu inceler.[33]

Demek oluyor ki Tanrı inancı kör ve dayanaksız bir inanç değildir. İnsanlar bilim, akıl ve mantığın gösterdiği yolu takip ettikleri müddetçe Tanrı'yı bulabileceklerdir. Görünen odur ki, günümüzde "inancın" değil "ateizmin ve ateistlerin" savunulmaya ve korunmaya ihtiyaçları vardır. Çünkü günümüzde bilim, ateizmi değil, inancı ve Tanrı'nın varlığını desteklemektedir. Sonuç olarak ifade etmek gerekir ki Dawkins'in yaptığı çıkarım yanlış bilgiler vermekle kalmayıp; bunları kanıtlanmış ve kesin bilgilermiş gibi sunması "Kanıtı Var Sayma" yanlışı olarak karşımıza çıkmaktadır, bu nedenle yapılan açıklamalar mantık yanlışı olmaktan öteye geçememektedir.

Dua Deneyi İddiasında Tertip Yanlışı

Dawkins'in bu bölümde büyük dua deneyi başlığı altında bir tez öne sürer ve bunu bir örnekle ispatlamaya çalışır. Yazarın "Tanrı'ya iman " konusunda şöyle bir iddiası vardır: İnançlı insanların Tanrı'ya inanıyor olmalarının en büyük sebebi ettikleri duaların Tanrı tarafından kabul edileceğine inanmalarındandır. Bu inancı çürütmek için Dawkins bir deneyden bahseder. Deney şöyledir; Darwin'in kuzeni olan Francis Galton dua etmenin insanlar üzerindeki etkisini bulmak için rastgele seçilmiş arazi parçalarına dua edip bitkilerin daha hızlı yetişip yetişmeyeceğini görmek üzere arazinin birine dua eder, diğerine etmez. Yetişen bitkilerin boylarında dua edilen arazi ile edilmeyen arasında hiçbir fark yoktur.[34] O halde Tanrı duayı kabul etmemiştir. Dolayısıyla Tanrı yoktur.

Büyük dua deneyi diye başlıkla tanıtılan deneyi daha iyi anlayabilmek için dua ne demektir bu konuyu biraz açalım. Dua

[33] Akyol, *Bilim, Din ve Ateizme Dair Modern Ezberlerin Sonu,* ss. 44-45.
[34] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 64.

sözlükte "çağırmak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek" anlamına gelir. Dini literatürde ise dua insanın bütün benliğiyle Tanrı'ya yönelerek tüm isteklerini O'na arz etmesi demektir. Duanın ana gayesi insanın Tanrı'ya halini arz etmesi ve O'na niyazda bulunması olduğuna göre dua, Tanrı ile kul arasında bir diyalog anlamını taşır.[35] Yani dua özünde Tanrı'ya inanan insanların yaptığı bir eylemdir. Çünkü dua insanın inandığı sonsuz güç ve kudret sahibi Rabbi ile arasında bir köprü kurmasıdır. Hatta dua dünya üzerinde pek çok dinde bir ibadettir, zikirdir ve Tanrı'ya saygı göstergesidir. Yoksa insanlar Tanrı'yı test etmek için dua etmezler. Tam tersi insanlar Tanrı'ya inandıkları için dua ederler. Yani burada dua bir sebep değil sonuçtur. Bu nedenle sonucun sebep olarak gösterildiği bir deney doğru bir deney değildir. Dolayısıyla kanıt yanlış bir kanıttır ve bu çalışmaya da ancak mantık ilminde "Kanıtı Var Sayma" yanlışı denilebilir. Aynı zamanda deney olduğu iddia edilen bu çalışmada her seferinde farklı sonuç çıkması ihtimali oldukça yüksektir. Hâlbuki bilimsel deneylerin her ihtimali göze alarak sayısız tekrar edilmesi gerekir. Şayet her seferde aynı sonuç çıkıyorsa bunun bilimsel bir değeri vardır. Aksi takdirde tek bir örnekle ve sadece bir kere deneyerek bilimsel çalışma yapılmaz. Yapılırsa da bunun bilimsel bir anlamı olmaz. Neticede, bu duruma mantık biliminde tek bir sonucu bakarak genel bir sonuç varma yanlışı yani "Tertip Yanlışı" da denir.

Ayrıca şu hususu belirtmek gerekir ki bilim somut ve ölçülebilen şeylerle uğraşır. Oysa dua somut değildir ve ölçülemez. Dua diye bir parametre kullanarak bir bilimsel çalışma yapılamaz. Diyelim ki dua bir şekilde ölçülebilir hale getirilse bile önceden de belirttiğimiz gibi duanın olmazsa olmazı duayı yapan kişinin, dua ettiği şeye yani Tanrı'ya inanmasıdır. Darwin'in kuzeni ve aynı zamanda ateist olan Galton'un inanmadığı bir Tanrı'ya dua etmesi ne kadar samimi olabilir?[36] Dawkins bu deneyin ardından hastaların iyileşmek için dua etmesinin gereksiz ve anlamsız olduğundan bahseder. Ancak burada şu örneği hatırlatmak gerekir ki insan Genomu projesini yürüten ABD ulusal insan Genomu Araştırma Enstitüsünün Başkanı Francis Collins, 27 yaşına dek bir ateist

---

[35] Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü,* s. 128.
[36] Erhan Ayşan, *Yanıgılar ve Tanrı*, İstanbul, Kavim Yayıncılık, 2011, s. 77.

olarak yaşamıştır. Collins'in ateizmden vazgeçmesini sağlayan süreç, "bazı hastalarının din sayesinde büyük manevi güç kazandıklarını" fark etmesi ile başlamıştır.[37]

Aynı zamanda Dawkins'in yaşamında rehber edindiği evrim teorisinin mimarı sayılan Charles Darwin 1876'da (67 yaşında) yazdığı yaşam öyküsünde Tanrı'ya çocukken ettiği duaları ve karşılığını aldığını şöyle anlatmaktadır: "Okul yaşamımın ilk günlerini anımsıyorum; zamanında varmak için çok hızlı koşmak zorunda kalıyordum; hızlı bir koşu genelde başarılı olmama yetiyordu. Bununla birlikte, kuşku içinde kalıp bana yardım etmesi için Tanrı'ya dürüstçe yakardığım zaman, hızlı koşmanın değil, yakarmanın bana nasıl yardımcı olduğunu anımsıyorum. Bana nasıl yardımcı olunduğu genelde hayret vericiydi"[38] diyerek duanın kendisine nasıl yardımcı olduğunu anlatmaktadır.

Son olarak da şunu belirtmek gerekir ki inananların çoğunun "Tanrı dualarını kabul ediyor" diye inandıklarını söylemek aynı zamanda mantık biliminde "Aşırı Genelleme" yanlışı olarak kabul edilir. Bir araştırma yapmadan dua eden insanlara bu ithamda bulunmak bilimsel olmadığı gibi etik de değildir.

Yahudi Tanrısıyla İlgili İddialarda "Etiketleme" Yanlışı

Tanrı Yanılgısı kitabında "Yahudilerin Tanrı'sı" olarak ifade edilen cümleler incelenmiştir. Dawkins eski Ahit'in Tanrı'sı hakkında şöyle der: Tartışmaya açık olarak bütün hayali karakterler arasında en tatsız olanıdır. Kıskanç ve bundan gurur duyan, dar kafalı, adaletsiz, bağışlamak bilmez bir hâkimiyet bağımlısı, kindar, kana susamış, bir etnik temizlikçi, eşcinsel düşmanı, ırkçı, bebek katili, soykırımcı, evlat katili, bir salgın hastalık gibi tehlike saçan megalomanyak, sadomazoşist, kötücül, dönek, bir zorba ve bir kadın düşmanıdır.[39]

Burada insanların kişisel tercihleri içinde ve kutsalları olarak değer verdikleri Tanrı kavramı hakkında pek çok mantık hatasının yapıldığı görülüyor. Görünen en bariz mantık hatası ise "Etiketleme "yanlışı" dır. Gerçi ağır itham ve hakaretler içeren bu sözler mantık hatasından daha

---

[37] Akyol, *Bilim, Din ve Ateizme Dair Modern Ezberlerin Sonu,* s. 33.
[38] Caner Taslaman, *Evrim Teorisi Felsefe ve Tanrı,* İstanbul, İstanbul Yayınevi, 2016, s. 113.
[39] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 36.

öte evrensel etik kurallarına ve bilimselliğe yakışır bir tavır olarak kabul edilmez olduğunu belirtmek gerekir. Ancak, burada mantık yanlışlarından bahsedildiğine göre öncelikle ifade edilmesi gereken yanlış, insanların bilinçaltında ön yargılar ve olumsuz fikirler oluşturacak şekilde "Etiketleme" yanlışları yapılmıştır denilebilir. Diğer taraftan, Yahudilikteki Tanrı kavramında eleştirilecek ya da açıklamaya kavuşturulması gereken noktalar bulunabilir. Ancak bu açıklanması gereken noktalar, sadece Yahudilik Dinine aittir. Hal böyle iken Dawkins'in diğer dinlere genelleme yapması ve tüm dinlerde Tanrı anlayışı böyledir imajı vermeye çalışması aynı zamanda "Aşırı Genelleme" yanlışını da yapması demektir.

Burada şunu da ifade etmek gerekir ki kitabının sonraki bölümlerde ateistleri eleştiren insanları saygısızlıkla, edepsizlikle hatta vahşi olmakla suçlayan Dawkins'in Yahudi Tanrı'sı ile ilgili bu yaklaşımı, aslında eleştirdiği insanlarla aynıdır.

Dinsel Tören Kavramında "Korkuluk Adam" Yanlışı

Dawkins kitabında "Dinin kökeni" başlığı altında dini törenler hakkında bir takım açıklamalarda bulunmuştur. Şimdi bu açıklamalara bir göz atalım; Bir evrimci için dinsel törenler, "güneşli bir orman açıklığında dolaşan tavus kuşları gibi göze çarparlar" (Dan Dennett'in ifadesi). Dinsel davranış karınca banyosunun ya da çardak inşasının insanoğlundaki daha açık hale getirilmiş eşdeğeridir. Zaman israfıdır, enerji israfıdır ve sıklıkla bir cennet kuşunun tüylerinde olduğu gibi aşırı derecede şatafatlıdır. Din, dindar bireylerin hayatlarını tehlikeye attığı gibi, diğerlerinin de hayatlarını tehlikeye atar. Binlerce insan belirli bir dine sadık olmaları yüzünden işkenceye uğramıştır.[40]

Yukarıdaki açıklamalarda okuyanların bilinçaltını olumsuz etkileyecek şekilde ifadelerin kullanıldığını görüyoruz. Aynı zamanda hangi dine ait törenden bahsedildiği açıklanmayarak konu kapalı ve genel bir havaya sokulmuştur. Eğer bütün dinlerin törenlerinin böyle olduğu kast ediliyorsa ki açıklama bunu gösteriyor, bu kesinlikle "Aşırı Genelleme" yanlışını ortaya çıkarır. Nitekim pek çok dinde ibadetler oldukça sadedir. Örneğin, İslam dininde ibadetlerin hiçbiri gösteriş

[40] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 153.

içermez. Namaz kılarken kıyafetinizin sizi örtmesi ve temiz olması yeterlidir; oruç tutarken bu ibadetin hiç kimsenin haberinin olmasına gerek yoktur; hac yaparken tüm hacılar ihram denilen sade beyaz bir kıyafet giyerler ve dil, ırk, zenginlik gibi ayırımlar olmadan inandıkları tek Tanrı'ya birlikte ibadet ederler. Bunun yanı sıra dinin insanların hayatını hangi sebepten tehlikeye attığı açıklanmamış yine genel ifadelerle din itici hale getirilmeye çalışılmıştır. Dawkins'in bildiği bir örnek varsa (ki yok gibi görünüyor) bunu bize açıklaması gerekmez miydi? Bu noktada Dawkins belirsizliklere dayanarak, "inananların ibadetleri" hakkında aşağılayıcı hatta korkutucu ifadelerle insanların bilinçaltında olumsuz fikirler oluşturmak istemiş, amacına ulaşmak için de mantık yanlışlarından "Korkuluk Adam Yanlışını" kullanmıştır.

Dawkins kitabının sonraki bölümlerinde ateizm savunması yaparken şu tarz ifadeler kullanarak "Bir ateist kötülük yaptı diye bu ateizme ya da tüm ateistlere maledilemez kötülük o kişi ile alakalı ateizmle değil" tarzında savunmalar yapacaktır. Ancak görüldüğü gibi kendisi konu din ya da dindar insanlar olduğunda "Aşırı Genelleme" yanlışını sürekli kullanacak ithamlarını bu genellemeler üzerinden yapacaktır.

İyi Olmak İçin Dört Sebep İddiasında "Sahte İkilem" Yanlışı

Bu bölümün ana başlığı "Ahlakın kökeni neden iyiyiz?" dir. Dawkins "Dindar insanların çoğunun, din olmadan bir insanın nasıl iyi bir kişi olacağını veya olmasını bırakın nasıl iyi bir insan olmak isteyeceğini hayal etmede zorlandığını" ileri sürerek bölümde bu ve bunun gibi soruları tartışacağını ifade eder. Dawkins bir insanın iyi ya da ahlaklı olma durumuna özgecilik adını verecektir. Özgeciliğin Darwinci anlayışta karşılığı kısaca "Sen benim sırtımı kaşı ben de seninkini" mantığıdır.[41] Dawkins insanların birbirine karşı iyi olmalarının sebebini dört maddede açıklayarak şöyle açıklamıştır: Şimdi bireylerin birbirlerine karşı özgecil, cömert, ya da "ahlaklı" olmasını açıklayan dört iyi Darwinci sebebimiz var. İlk olarak genetik akrabalığın özel durumu vardır. İkinci olarak karşılıklı verme yani bireye yapılan iyiliklerin geri dönmesi ve geri döneceği "beklentisiyle" iyilik yapılması

[41] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, ss.194-199.

vardır. Ara vermeden devam edersek üçüncüsü cömertlik ve kibarlık konusunda bir üne sahip olmanın Darwinci faydası vardır. Dördüncüsü ise, eğer Zahavi haklıysa, (İsrailli hayvan bilimci Amotz Zahavi) özgecil verme, baskınlığın ya da üstünlüğün bir reklamı olabilir. Dikkat çekici cömertliğin taklit edilemez gerçek reklamı satın almak için bir yol olarak kullanması şeklinde özel bir ek faydadır[42] demiştir.

Görüldüğü gibi Dawkins "iyi, ahlaklı olmayı" tamamıyla beklenti, karşılık üzerine kurgulamıştır. Bu Dawkins'de bencil bir ahlak anlayışı olduğunu göstermektedir. Açıklamalar yakından incelendiğinde karşımıza çıkan mantık yanlışları şunlardır: İlk maddede "Yuvarlak Konuşma Yanlışı" denilen yanlış göze çarpmaktadır. Nitekim "Genetik akrabalığın özel bir durumu vardır." denilerek oldukça kapalı bir ifade kullanılmıştır. Şayet kastedilen akrabalar aralarındaki kan bağından dolayı iyilik yapıldığıysa burada karşımıza farklı sorunlar çıkacaktır. Örneğin her akraba birbirine iyi davranmakta mıdır? Davranmıyorsa bu nasıl açıklanacaktır? Ya da akraba olmadıkları halde karşılıksız birbirini seven birbirine iyilik yapan insanlar yok mudur? Eğer varsa ki (olduğu karşı konulmaz bir gerçektir) bunda da özel bir durum söz konusu mudur? Daha birçok bu ve bunun gibi pek çok soru karşımıza çıkacaktır. İşte bu sebeple; kullanılan yuvarlak ifadeler tatmin edici kabul edilemez. Aslında Dawkins'in iyi olmak için dört sebebine bir bütün olarak bakıldığında "Sahte İkilem" yanlışı ön plana çıkartıldığı görülmektedir. İnsanlar ya bu dört sebepten dolayı iyilik yaparlar; ya da iyilik yapmazlar. Sanki üçüncü bir şık yokmuş gibi göstermeye çalışmıştır. Oysaki iyilik yapmak için pek çok farklı sebepler bulunabilir. Örneğin, bunlardan biri de karşılık beklemeden insanın içindeki güzel duyguların dışa vurumu olarak iyilik yapabilmektir. Ancak burada görülüyor ki iyilik denilen kavram oldukça basite indirgenmeye çalışılarak iyilik eşittir çıkar noktasına getirilmiştir. Hâlbuki insanlık var olduğundan beri iyilik denilen kavram varlığını sürdürerek insanlık için vazgeçilmez bir değer olmuştur. İlk bölümde adından sıkça bahsettiğimiz ünlü bilim adamı, Einstein iyi insan kavramının önemini şu sözlerinde vurgular: "Aptallara göre insanlar;

[42] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 201.

ırk, cinsiyet, milliyet, yaş, statü, renk, din ve dil başta olmak üzere 8'den fazla kategoriye ayrılırlar. Hâlbuki olay bu kadar karmaşık değildir. İnsanlar sadece 2'ye ayrılırlar: İyi ve kötü insanlar." Yine Einstein iyi insanlarla yaşama isteğini şu sözlerle anlatır: "Akıllı ve iyi niyetli insanlara özgü bir ada olması için neler vermezdim; öyle bir yer olsa ben bile vatansever kesilirdim." Kuran-ı Kerim'de İsra Suresi yedinci ayetinde "İyilik ederseniz kendinize etmiş olursunuz, kötülük yaparsanız yine kendinize yapmış olursunuz" buyurulur.

İnsanoğlu hem tüm isteklerini tek başına gerçekleştiremeyecek kadar güçsüz, hem de sevgi, aşk ve merhamet gibi duygularla donatılmış çok özel bir varlıktır. İnsanlar iyiliği yapmayı da kendisine yapılmasını da elbette her zaman arzu etmiş, bu konuda yüzyıllardır kitaplar yazılmış, felsefeler geliştirilmiştir. Hatta "iyi" olarak nitelendirilebilecek davranışlar toplumsal kural haline getirmişlerdir. Bunun yanı sıra pek çok anlayış ve düşünce sisteminde asıl iyiliğin karşılık beklemeden yapılması gerektiğidir. Karşılık bekleyerek yapılan iyilikler insanlar tarafından iyilik değil çıkarcılık olarak algılanmıştır. Kısacası iyilik insanlık için vazgeçilmez bir kavramdır. Çünkü iyilik, sevgi, aşk ve merhamet gibi duyguların en güzel şekilde dışa vurumu dur. Ya çıkar için yaparsın ya da iyilik yapmazsın demek, hem iyilik kavramını küçümsemek hem de "Sahte İkilem" yanlışı" yapmak demektir.

Dawkins iyiliğin ve ahlaklı davranışların sebeplerini bu şekilde açıkladıktan sonra "Eğer Tanrı yoksa iyi olmak niye" başlığı altında şunları söyler: Dindar bir insan bu soruyu önüme koyduğunda (ve çoğu bunu yapar) beni aniden cezbeden şey bir meydan okumada bulunmaktır: İyi olmaya çalışmakta ki tek sebebinin Tanrı'nın onayını ve ödülünü almak ya da kınaması ve cezalandırmasından sakınmak olduğunu mu kastediyorsun gerçekten? Bu ahlaklılık değildir, yalnızca yağcılık yapmaktır, dalkavukluktur, her hareketini gözetleyen ve hatta bütün sahte düşüncelerini bile izleyen gökyüzündeki büyük gözetleme kamerasına veya kafanın içine yerleştirilmiş küçük dinleme aletine rol yapmaktır.[43]

Dawkins yukarıda iyiliğin dört sebebinden bahsederken bir insanın

[43] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 209.

ancak çıkar amacıyla iyilik yapacağını ifade etmişken şimdi Tanrı'nın onayını ya da ödülünü almak için iyi olmayı yağcılık ve dalkavukluk yapmak olarak tanımlaması kafa karıştıran bir durumdur. Eğer kişiler insanlara yaranmak yâda başka çıkar ilişkilerinden dolayı iyilik yapılabilecekse Tanrı'ya yaranmak için niye iyilik yapılmasın? Yani insani çıkarlar için iyilik yapmak son derece makul görülürken Tanrı'nın sevgisini kazanmak için yapılan iyiliklerin dalkavukluk olarak algılaması gayet açık bir "Çifte Standartlık "yanlışıdır.

Konuyu bitirmeden önce şu hususu belirtmek gerekir ki Dawkins'in yapmış olduğu bu mantık yanlışlarının temelinde ateizm inancının temelini oluşturan Darwinizm'in "evrim teorisi" anlayışında "iyilik" kavramının bir sorun olmasıdır. Çünkü Darwinizm, hayatın "yaşama mücadelesi" ile ortaya çıktığını ileri sürer. Bu mücadele, her bireyin bencil bir yaşam savaşı sürdüğünü öngörmektedir. Dahası, böyle olmayan davranışların da "hayatta kalma değeri" taşımadığı için elenmesi gerekir. Çünkü eğer bir canlı fedakârlık yapıp kendini tehlikeye atıyorsa, aldığı risk yüzünden yaşama şansı azalır. Yani fedakârlık, evrim teorisine göre yaşama ihtimalini ortadan kaldıran bunun için de elenmesi ve olmaması gereken bir davranıştır.[44] Bu nedenle Dawkins'in iyilik kavramı hakkındaki yanlış fikirleri onun ateizm inancının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Hitler ve Stalin ile İlgili Yorumlarda "Çifte Standart" Yanlışı

Burada peki ya Hitler ve Stalin? Onlar ateist değil miydiler? Başlığını görüyoruz. Konu hakkında Dawkins'in görüşleri şöyledir: "Hitler ve Stalin ateistlerdi. Bu konuda ne diyeceksiniz". Din konusunda yapılan halka açık hemen hemen her konferansımın ardından ve aynı zamanda radyo söyleşilerimin çoğunda bu soru ortaya atılır. Kavgacı bir tavırla sorulan bu soru, kızgın bir şekilde iki varsayımla yüklüdür: Stalin ve Hitler ateist olmakla kalmayıp (1) ayrıca korkunç kötülükleri ateist oldukları için yapmışlardır (2). Varsayım (1) Stalin için doğrudur ve Hitler için şüphelidir. Fakat varsayım (1) her koşulda anlamsızdır. Çünkü varsayım (2) yanlıştır. Varsayım (1) den yola çıkılarak diğerlerini düşünmek tamamen mantık dışıdır. Hitler ve Stalin ortak noktalarının

[44] Akyol, *Bilim, Din ve Ateizme Dair Modern Ezberlerin Sonu,* s. 27.

ateizm olduğunu kabul etsek bile ikisinin de bıyıkları vardı, tıpkı Saddam Hüseyin gibi. E ne olmuş? İlginç olan soru, kötü (veya iyi) bireylerin dindar veya ateist olup olmadıkları değildir. Şeytanı zihinlere teker teker sayarak dindar ve ateist kötülerin yoklamasını yapmanın peşinde değiliz.[45] Stalin bir ateistti ve Hitler büyük ihtimalle değildi; Fakat eğer bir ateist olsaydı bile Hitler-Stalin tartışmasının sonucu oldukça basittir. Bazı ateistler kötü eylemler sergiliye bilir. Ancak bu kötülükleri ateizmin adına yapmazlar.[46]

Hatırlanacağı üzere Dawkins, bundan önceki bölümlerin neredeyse tamamında inançlı olarak iddia edilen kişilerin yaptığı kötü bir eylemden yola çıkarak; bütün dinleri ve inananlarını genelleyerek aynı sınıf içinde değerlendirmiş, bunun sonucunda tüm dinlere ve inanan insanlara ağır ithamlarda bulunmuştur. Kitapta bu yanlışa dair fazlaca örnekler bulunduğu için birkaç yeni örnek daha ekleyerek konuya açıklık getirilebilir. Örneğin Dawkins, *Çağdaş Özgür Düşünce* dergisinin editörünün mektup arşivinden bir bölüm aktarır. Ancak, mektubu yazan kişi ismen belirtilmediği gibi kişisel özellikleri de bilinmemektedir. Mektubun bir kısmı şöyledir: Şeytana tapan pislikler… Lütfen ölün ve cehenneme gidin… Dilerim rektum kanseri gibi acılı bir hastalığa yakalanır ve yavaş yavaş, acı çekerek ölürsünüz. Böylece taptığınız şeytanla tanışırsınız… Hey ahbap bu din özgürlüğü dediğiniz şey bir halta benzemiyor… Bu yüzden siz i…ler ve le… O lar tedbiri elden bırakmayın ve nerelerde dolaştığınıza dikkat edin çünkü Tanrı sizi her zaman görüyor… Eğer bu ülkenin kurulmasına sebep olan temelleri ve bu ülkeyi sevmiyorsanız s…r olup gidin, cehenneme kadar yolunuz var. Tanrının neden böylesi vahşi bir savunmaya ihtiyaç duyduğunu düşünüldüğünü merak etmeden duramıyorum. İnsan onun kendisini idare etmekte fazlasıyla yeterli olduğunu düşünmüş olmalıdır. Unutmayın ki bütün mektup boyunca böylesine vahşice küfür edilen ve tehdit edilen editör kibar ve sevimli bir genç kadındır.[47]

Yukarıda belirtildiği gibi kimin tarafından yazıldığı bile belli olmayan kötü ve çirkin sözlerle dolu bir mektup inançlıların bu tür

[45] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 251.
[46] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 256.
[47] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 196.

ifadeler kullanan insanlar olduğuna dair delil gösterir gibi sunulmaktadır. Bu kötü örneği tüm inançlılara genellemek çok ciddi bir mantık hatası işlemek demektir. Dawkins'in yukarıda belirttiği gibi bir ya da birkaç ateistin yapmış olduğu yanlışlar, bütün ateistlere mal edilemez şeklinde açıklamada bulunurken konu inançlı kişiler olduğu zaman tamamen farklı bir tavır sergileyerek "Çifte Standart" yanlışı yapmaktadır.

İnancını Değiştiren Kişilere Karşı "Çifte Standart" Yanlışı

Dawkins, dokuzuncu bölümde bir tiyatro oyuncusunun ateist olma hikâyesini övgü dolu sözlerle kaleme almıştır. Dawkins'in ifadeleri şöyledir: Amerikalı komedi oyuncusu Julia Sweeney'den ve onun dinin kusurlarını kapatmak ve çocukluğunun Tanrı'sını yetişkinliğindeki kuşkulardan kurtarmak yolunda giriştiği azimli ve sevgi dolu olan komik mücadelesinden bahsetmeliyiz. Julia'nın arayışı mutlu sonla bitti ve şimdi o her yerdeki genç ateistler için beğenilecek bir rol model *Tanrının gitmesine izin vermek* isimli gösterisinin sonuç kısmı belki de gösterinin en dokunaklı sahnesidir.

Her şeyi denemiştir. Ve sonra… Dönerken eve işten, evimin arka bahçesinde, kafamın içinde küçücük minicik minnacık bir sesin fısıldadığını fark ettim. Ne kadar zamandır oradaydı, emin değilim fakat aniden ses bir derece daha yükseldi "Tanrı Yok" diye fısıldadı. Ve onu duymazdan gelmeye çalıştın. Fakat ufacık bir miktar daha yükseldi ses. "Tanrı Yok, Tanrı Yok. Aman Tanrım, Tanrı Yok" ve titredim. Saldan düşüyor gibi hissetim ve sonra düşündüm: "Fakat yapamam. Tanrıya inanmamayı becerebilir miyim bilmiyorum. Tanrıya ihtiyacım var. Yani bizim birlikte bir geçmişimiz var." "Fakat Tanrıya nasıl inanılmayacağını bilmiyorum. Bunu nasıl yapabilirsiniz bilmiyorum. Yataktan nasıl kalkabilirsiniz, günü nasıl geçirebilirsiniz?" dengemi kaybettiğimi hissetim…düşündüm.. Pekâlâ, sakinleş, şimdi sadece "Tanrıya inanmama gözlüklerini" giyip dene bir an için, sadece bir saniye için. Yalnızca "Tanrı yok" gözlüğünü tak ve etrafa hızlı bir bakış at ve hemen çıkart onu ve gözlüğü taktım ve etrafa baktım. Belirtmekten utanıyorum ki ilk başta başım döndü. Gerçekten şöyle düşündüm, "Peki dünya nasıl duruyor gökte? Yani yalnızca uzayda savrulduğumuzu mu kastediyorsunuz? Bu çok savunmasızca!" Dışarı fırlayıp Dünya'yı

yakalamak istedim, sanki uzaydan ellerime düşecekmiş gibi. Ve sonra hatırladım, "Ah tabi, çekim kuvveti ve açısal moment, güneşin etrafındaki dönüşümüzü büyük ihtimalle çok çok uzun zaman boyunca sürdürecek"

"Tanrının Gitmesine İzin Vermek"'i bir Los Angeles tiyatrosunda izlediğim bu sahne beni derinden etkiledi. Özelliklede Julia bize iyileşmesinin haberini veren bir gazeteye anne-babasının verdiği tepkiyi anlatınca: İlk gelen telefon annemdendi ve daha çok bir çığlık şeklindeydi. "Ateist mi? Babam aradı ve şöyle dedi: "Ailene ihanet ettin, okuluna, şehrine" sanki Ruslara gizli sırlar satmış gibiydim. İkisi de bundan sonra benimle konuşmayacaklarını söyledi. Babam "Hatta artık cenazeme bile gelmeni istemiyorum" dedi. Telefonu kapattığımda düşündüm, "Sadece beni vazgeçirmeye çalışıyorlar" Julia Sweeney'in yeteneğinin bir yönü de sizi aynı anda hem ağlayıp hem de güldürmesi: Düşünüyorum da artık "Tanrıya İnanmıyorum" dediğimde anne babam biraz hayal kırıklığına uğramıştı fakat bir ateist olmak tamamen başka bir şeydi.[48]

Aşağıda gösterilen örnekler aslında önceki bölümlerde yanlış örneklendirme olarak zikredilmişti. Dawkins bu dinsel temellere dayanmayan delilleri delil gibi göstermiş ve bu delillerle alay etmişti. Dikkat edersek aşağıda alay edilen örneklerle takdir edilen örneklerin ne kadar benzediği görülebilir. Katışıksız İstekten Kanıt: Tanrıya inanıyorum! Tanrıya inanıyorum. İnanıyorum, İnanıyorum, İnanıyorum. Tanrıya inanıyorum! O halde Tanrı vardır.[49]

Dawkins bu ve benzeri kanıtlara komik muhteşem kanıtlar diye alay ederken; oyuncu Julia nın ateist olmasını anlatan tiyatro oyununda zikrettiği aynı şekilde bir sesin ona Tanrı yok! Tanrı yok! Diye seslenmesini oldukça etkileyici buluyor. Yine kişisel deneyim Kanıtı diye bahsettiği ve alay ettiği bir başka örnek şöyledir: Üniversite arkadaşlarımdan diğerlerine göre daha akıllı ve olgun olanlarından (oldukça dindar olan) biri, İskoç adalarında kamp yapmaya gitmişti. Gece yarısı o ve kız arkadaşı çadırın içinde bir iblisin sesini duyup

---

[48] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 298.
[49] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 84.

uyandılar; Bu, hiçbir kuşkuya yer bırakmaksızın bizzat şeytandı: ses her açıdan şeytaniydi. Arkadaşım bu korkunç tecrübeyi hiçbir zaman unutmadı ve bu onu daha sonra papazlara sürükleyen etkenlerden bir tanesiydi. Genç halim bu korkunç hikâyeden etkilenmişti ve bu hikâyeyi, Oxford'daki Rose ve Crown barında stres atan hayvan bilimcilere nakletmişti. İçlerinden iki tanesinin deneyimli kuş bilimci oldukları ortaya çıktı ve ikisi de kükreyerek güldüler. "Man Adalı Yelkovan Kuşu!" Diyerek neşe ile bağırdılar. İçlerinden biri, bu türün şeytanı çığlığı ve kahkahasının ona sayısız dillerde "Şeytan Kuşu" şeklinde yerel lakap kazandırdığını ekledi.

Dawkins'in olay hakkındaki yorumu şöyledir: Birçok insan Tanrı'ya inanır çünkü kendi gözleri ile onun (ya da bir meleğin ya da hüzünlü bir bakirenin) suretini gördüklerine inanırlar. Ya da Tanrı kafalarının içinde onlarla konuşur. Bu kişisel deneyimden kanıt, bir Tanrı isteyenlere en ikna edici gelen kanıt türüdür. Ancak onlar dışındakiler ve psikoloji hakkında az çok bilgi sahibi olanlar için en az ikna edici olanıdır.[50] Bu noktada şu soruları sormak gerekir. Peki ya Julia'nın duyduğu sesi psikolojiden anlayanlar ikna edici kabul edilebilir mi? Ya da Tanrı'ya inanmama gözlüklerini takıp etrafa bir bakış atmak veya bir saldan düşüyor gibi hissetmek ancak Tanrı'ya inanmak istemeyenler için ikna edici bir kanıt olabilir. Ancak objektif ve bilimsel düşünen insanlar için böyle bir açıklama tatmin edici olamaz.

Dawkins önceki bölümlerde alay ettiği çocukça bulduğu davranış örneklerinin benzerlerini Julia'da da görmüştür. Ancak nedense gerek Julia'nın inanmama gözlüklerini takmasından gerekse hayali sesler duymasından kendi tabiri ile derinden etkilenmiş ve kendisini örnek bir ateist olarak okurlarına sunmuştur. Burada yapılan bir "Çifte Standart" yanlışını zikretmemek mümkün değildir.

Sonuç

Her şeyin hızla sömürüldüğü, değersizleştirildiği ve duyguların anlamsızlaştırılmaya, hatta en kutsal değerlerin bile yok edilmeye çalışıldığı bir dünya içinde yaşamaktayız. Bazen iletişim araçları yoluyla bazen de yayınlanan kitaplarla inananların kafalarında soru işaretleri

[50] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, s. 86.

oluşturulmakta, inandığı değerler aşağılanarak insanlar kendi kültür ve inançlarından uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır. Adeta insanların tek bir kültür haline getirilerek asimile edilmeye gayret gösterildiği gözlemlenmektedir. Özellikle, söz konusu çabaların inanç noktasında yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim bu çalışmada ele alınan "*Tanrı Yanılgısı"* adlı kitabın önsözünde Richard Dawkins bu düşüncesini "eğer bu kitap amaçladığım şekilde çalışırsa, kitabı eline alıp kapağını açan dindar okuyucular, okuyup ellerinden bıraktıklarında birer ateist olmuş olacaklar" şeklinde açıkça ifade etmektedir.

Makalede, bu kitabın incelenmek istenmesinin dayanağını bütün bu iddialı açıklamalar oluşturmaktadır. Kitap incelenirken varılan sonuçların objektif ve bilimsel olabilmesi için her bilimin genel yöntemi olan mantık bilimi kullanılmıştır. Bu sayede iddia edildiği gibi ateizmin akla ve bilime uygun bir düşünce ve yaşam tarzı olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Ancak, kitaba genel itibarla bakıldığında yazarın bir bilim adamı olması ve "bilim adamları bir iddiayı ortaya atarken bilimsel verilerle konuşur" düşüncesi hâkim iken kitap irdelendikçe yazarın ateizmi ispatlamaya çalışmak yerine inancı ve inançlıyı karalama yöntemini izlediği fark edilmiştir. Bu karalama da daha çok mantık yanlışlarını yanıltıcı bir taktik olarak kullanarak yapılmıştır. Tam bu noktada kitaptaki mantık yanlışlarını ifade etmenin önemi bir kez daha anlaşılmıştır. Zira mantık yanlışlarını öğrenmenin ana gayeleri içinde bulunan "Şerri şer olsun diye değil de ondan korunmak için öğrendim, Şerri hayırdan ayıramayan şerrin içine düşüverir!" ilkesi bu durumu açık bir şekilde ifade eder.

Konunun uzmanları olan yazarlar "*Tanrı Yanılgısı*" kitabının genel olarak bilimsel bir ateizm anlayışını ortaya koymaktan ziyade "Tanrı'ya imana" karşı dogmatik saldırgan bir yöntem izlediği konusunda hemfikirdirler. Gerçi kitabın kapak kısımlarında konu hakkında uzman olmayan pek çok ateist kişinin reklam içerikli ifadeleri yer almıştır. Ancak bilinmelidir ki uzman olmayan bu kişilerin bireysel fikirleri delil kabul edilemeyeceğinden bu ifadeler "Uygun Olmayan Otorite"olmaktan ileri gidememiştir.

Netice itibarı ile Richard Dawkins kitabını yazarken bir bilim adamı objektifliği ve bilimselliğinden ziyade ateizmi bir yaşam tarzı

olarak seçen ve bu fikirlerini insanlığa kabul ettirmek için kendini adamış bir ateist olarak karşımıza çıkmıştır. Dawkins'in kitabında inananlara ve inançlılara karşı bir bilim insanına yakışmayacak derecede ağır hakaretlerde, aşağılamalarda bulunması ve saldırgan tutumu, onun tarafgir ruhunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kitabı incelerken ortaya çıkan ve altı çizilmesi gereken diğer bir husus da kitapta ateizmi kanıtlayacak kayda değer bir delilin bulunmamasıdır. Ateist deliller ifade edilirken sürekli varsayımlarla yola çıkılmış; hiçbir sonuca varılamadan yine varsayımlarla konu kapatılmaya çalışılmıştır. İnsanları ateist yapmak için kullanılan yöntem, ateizmi bilimsel olarak ispatlamaktan ziyade dinlere ve inananlara saldırarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak, bu saldırıların tamamı mantık yanlışları içeren bilimsel gerçekliği olmayan saldırılardır.

Çalışmada "*Tanrı Yanılgısı*" kitabındaki tüm mantık yanlışlarını incelemeyip, bariz gözüken ve sık sık tekrar edilen yanlışlıklardan bahsedilmesine rağmen, "Burada aslında şu yanlışta da var" denilebilecek pek çok yanlışla da karşılaşılmıştır. Kısacası kitap, hakkında ne kadar çok reklam yapılırsa yapılsın içeriğindeki yanlışlıklardan dolayı inandırıcılığını kaybetmiş bir kitaptır. Bu noktada şu da söylenebilir; geçmişten günümüze ateizm, akli, bilimsel ve mantıki delillere dayanmayan ispatlanamamış bir akım olmaktan öteye geçememiştir. Nitekim ateizmi objektif olarak inceleyen her insanın bu gerçeği görmesi zor olmayacaktır.

Kaynakça

Aczel, Amir, D.; *Bilim Tanrının Varlığını İnkar Edebilir mi?,* Suat İdil (çev.), İstanbul: Ka Kitap, 2015.

Akyol, Mustafa; *Bilim, Din ve Ateizme Dair Modern Ezberlerin Sonu,* İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2012.

Ayşan, Erhan; *Yanılgılar ve Tanrı,* İstanbul: Kavim Yayıncılık, 2011.

Cathcart, Thomas; Klein, Daniel; *Aristoteles ile Bir Karıncayiyen Washington'a Gider,* Nihan Yeğengil (çev.), İstanbul: Pegasus Yayınları, 2011.

Cevizci, Ahmet; *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2010.

Dawkins, Richard; *Tanrı Yanılgısı,* Tunç Tuncay Bilgin (çev.), İstanbul: Kuzey Yay, 2012.

Dorman, Emre; *Modern Bilim: Tanrı Var,* İstanbul, İstanbul Yayınevi, 2011.

Flew, Antony; *Yanılmışım Tanrı Varmış*, Hasan Kaya-Zeynep Ertan (çev.), İstanbul: Profil Yayınları, 2012.

Karagöz, İsmail; *Dini Kavramlar Sözlüğü,* Ankara: DİB. Yayınları, 2015.

Kılıç, Cevdet; *İslam Felsefesi,* Ankara: Nobel Yayınları, 2015.

Schopenhauer, Arthur; *Eristik Diyalektik*, Ülkü Hıncal (çev.), İstanbul: Sel Yay, 2012.

Serinsu, Ahmet, Nedim; *Dini Terimler Sözlüğü,* Ankara: MEB Yayınları, 2009.

Taslaman, Caner, *Evrim Teorisi Felsefe ve Tanrı*, İstanbul, İstanbul Yayınevi, 2016.

Yaran, Cafer, Sadık; *Din Felsefesine Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları, 2012.

Yaran, Cafer, Sadık; *İnformel Mantık*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.

Yazır, Elmalılı, M., Hamdi; *Hak Dini Kur'an Dili,* İstanbul: Huzur Yayınevi, 2005.